

ETICĂ și DEONTOLOGIE

Nr. 1/2022

Editat de **Pro Universitaria SRL**, editură cu prestigiu recunoscut.

Editura **Pro Universitaria** este acreditată CNCS în domeniul Științelor Umaniste și CNATDCU (lista A2-Panel 4) în domeniul Științelor Sociale.

Copyright © 2022, Editura Pro Universitaria.

Redactor:	Elena Onea
Tehnoredactor:	Liviu Crăciun
Copertă:	Vlad Pătruță

Redacție:

tel.: 0732.320.664

e-mail: editura@prouniversitaria.ro

Editura Pro Universitaria

Librăria Ujmag:

tel.: 0733.673.555;

021.312.22.21

e-mail: comenzi@ujmag.ro

ujmag.ro

Ujmag.ro

ISSN 2784 – 3904
ISSN-L 2784 – 3904
ISSN ONLINE 2821 – 5974

<http://DOI:10.52744/RED.2022.01>

REDACTOR ȘEF:

Cristina Mihaela SALCĂ ROTARU - Universitatea Transilvania din Brașov, România

REDACTOR EXECUTIV:

Laura MANEA - Universitatea Transilvania din Brașov, România

BORD ȘTIINȚIFIC

Flavius Antoniu BAIAS, Universitatea București, Romania

Laura BOURIAUD, Universitatea *Ștefan cel Mare* University din Suceava, România

Valeriu CAPCELEA, Academia de Științe a Moldovei

Daniel CATALÂN, Universidad Carlos III de Madrid, Spania

Natalia CHERADI, Academia de Studii Economice din Moldova, Moldova

Teodor CODOBAN, Universitatea de Artă și Design, Cluj-Napoca, România

Dacian Cosmin DRAGOȘ, Universitatea *Babeș-Bolyai* University din Cluj-Napoca, România

Elena GREBENSHCHIKOVA, Universitatea Națională de Cercetare Medicală, *Pirogrov*, Federația Rusă

Fatma Yeşim İŞİL ÜLMAN, Universitatea *Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar*, Turcia

Matthew JAMES, Universitatea St Mary's, Regatul Unit al Marii Britanii

Tereza KHECHOYAN, Academia de Administrație Publică din Republica Armenia, Armenia

Manolis KOUKOURAKIS, Universitatea din Creta, Grecia

Erwin LENGAUER, Universitatea din Viena, Austria

Alessandro, LOVARI, Universitatea din Cagliari, Italia

John McMILLAN, Universitatea din Otago, Noua Zeelandă

Saltanat MEIRAMOVA, Universitatea Agrotehnică Kazahă *Saken Seifullin*, Universitatea Națională Eurasiatică, Kazahstan

Cristinel Ioan MURZEA, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Ciprian Ioan PREDA, Universitatea de Vest, Timișoara, România

Mircea REGNEALĂ, Universitatea din București, România

Angela REPANOVICI, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Liliana ROGOZEA, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Cătălin Silviu SĂRARU, *Academia de Studii Economice, București, România*

Elena ȘTEFAN, Universitatea *Titu Maiorescu*, București, România

Ioan SCHIAU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Elena TÎRZIMAN, Universitatea din București, România

Nelly TURCAN, Universitatea de Stat din Moldova, Moldova

Victor VELTER, Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării, București, România

Nasty Marian VLĂDOIU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Patricia WHITE, Universitatea de medicină din Massachusetts, U.S.A.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Ramona CIOBANU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Andreea CIUREA, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Elena Maria COCUZ, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Iuliu Gabriel COCUZ, Universitatea de Medicină, Farmacie, Știință și Tehnologie *George Emil Palade* din Târgu Mureș, România

Cătălina Georgeta DINU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Camelia DRĂGHICI, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Raluca DUMACHE, Universitatea de Medicină și Farmacie *Victor Babeș* din Timișoara, România

Cristinel GHIGHECI, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Suman KOLAR VASUDEVA, Baroul de Stat din Karnataka, India

Ane LANDØY, Universitatea din Bergen, Norvegia

Alexandru LĂCULICEANU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Dana PERNIU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Oana ȘARAMET, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Gabriel TIȚA-NICOLESCU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Mihaela Alida TOMIȚĂ – University de Vest din Timișoara, România

Sorin Daniel VÂTCĂ – Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj-Napoca, România

CUPRINS

EDITORIAL / 6

**Retrospectivă asupra celei de a treia ediții
a Conferinței internaționale**

Valorile Etice în Societatea Actuală – 2022

Cristina Mihaela SALCĂ ROTARU

Scholarly Publications in the 21st Century:

The Need for Creativity and Flexibility / 10

Otto Federico von FEIGENBLATT, Angiemarie RIVERA,
Carlos SANTIAGO

Rezultatele unui experiment: Publicațiile prădătoare

**reprezintă o amenințare pentru comunitatea academică
din Republica Moldova / 18**

Gheorghe CUCIUREANU, Valeria VRABIE

The Social Importance of the Migrants in the States Development / 29

Carlos RODRIGUES, Ana CAMPINA

Valorile etice și deontologice ale profesiei de avocat / 38

Ramona DUMINICĂ, Mihaela DIACONU

Codul etic al auditorului de securitate cibernetică.

Reglementări interne și internaționale / 48

Ramona CIOBANU

**Răspunderea juridică pentru încălcarea îndatoririlor prevăzute
de contractul de muncă și pentru încălcarea normelor de etică
în activitatea universitară didactică și de cercetare.**

Individualizarea sancțiunilor aplicabile. / 61

Elisabeta SLABU

**Internet research tools and methods - a continuous challenge
in the activity of the ethics and deontology commissions / 73**

Doina GAVRILOV

**Sisteme de referință etice în discursurile politice: O comparație
între mesajele către populație ale șefilor de stat ai Franței,
Germaniei și României la începutul pandemiei de Covid-19 / 85**

Simona RODAT

**Comunicarea publică între informare și fake news în perioada
pandemiei COVID-19 / 96**

Anca Teodora TOMPEA

FAKE NEWS - armă în războiul informatic din Ucraina / 106

Doru TOMPEA

Principiile etice reflectate în sistemul lui „jus civilae,” în Roma Antică / 122

Cristinel Ioan MURZEA

NOUTĂȚI LEGISLATIVE

Reglementări legislative privind avertizorul de etică / 132

Laura MANEA

BREVIAR

**Discuții privind prevederile Codului de conduită privind prevenția
și sancționarea incidentelor antisemite, obligatoriu de adoptat
de către instituțiile de învățământ superior din România / 136**

Cristina Mihaela SALCĂ ROTARU, Laura MANEA

INDICE AUTORI / 144

EDITORIAL

Retrospectivă asupra celei de a treia ediții a Conferinței internaționale Valorile Etice

în Societatea Actuală - 2022

*(Retrospective on the third edition of the International Conference Ethical Values in
Current Society – 2022)*

Cristina Mihaela SALCĂ ROTARU^{1*}

¹ Universitatea Transilvania din Brașov, Brașov, România,

* Correspondence: rotaruc@unitbv.ro

Citation: Salcă Rotaru, C.M. (2022).
Editorial. Retrospectivă asupra celei
de a treia ediții a Conferinței
internaționale Valorile Etice în
Societatea Actuală - 2022. *Etică și
Deontologie*, 2(1), 6-9,
<https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.01>

Publisher's Note: RED stays
neutral with regard to
jurisdictional claims in published
maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2022 by the authors.
Submitted for possible open access
publication under the terms and
conditions of the Creative Commons
Attribution (CC BY) license
([https://creativecommons.org/
licenses/by/4.0/](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)).

În contextul pandemic, etica a cunoscut provocări intense, iar datorită complexității determinate de noua realitate, dilemele etice au cunoscut o nouă dimensiune generată de dificultatea delimitării în practică între comportamentul neetic și eroarea profesională. Astfel comunitatea științifică a simțit nevoia de a dezbate multiplele aspecte ale acestor noi dileme, de a-și împărtăși abordările practice și de a genera modele de acțiune. Astfel, aflată la a treia sa ediție, Conferința internațională Valorile Etice în Societatea Actuală (VESA), desfășurată în perioada 5-7 mai 2022, luând în considerare modificările faptice din perioada anterioară marcată de pandemia determinată de virusul SARS-CoV 19, a avut ca temă principală *Eroarea profesională și dileme etice în perioada Covid-19*.

Promotor și gazdă a fost, în mod tradițional, Universitatea Transilvania din Brașov, care alături de

partenerii consacrați deja, Consiliul de Etică și Management Universitar (CEMU) și Consiliului Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării (CNECSDTI), i-a avut ca invitați speciali, pe lângă președinții celor două consilii anterior amintite, pe dna MD. Conf. PhD. Rodica Gramma, membru al Comitetului de Bioetică (DH-BIO) – Consiliul Europei și membru al Comitetului Național de Etică pentru Studiile Clinice din Moldova și pe dl. PhD. Victor Velter, șef al biroului Scientometrie, Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, Cercetării, Dezvoltării și Inovării (UEFISCDI).

Conferința și-a deschis lucrările cu prezentările plenare, invitații punând în discuție:

- Instrumentele aplicate în organizarea dimensiunii etice a instituțiilor medicale – dna MD. Conf. PhD. Rodica Gramma, membru al Comitetului de Bioetică (DH-BIO) – Consiliul Europei și membru al Comitetului Național de Etică pentru Studiile Clinice din Moldova
- Interpretarea statistică a lucrărilor privind etica, indexate Web of Science în perioada pandemiei – dl. PhD. Victor Velter, șef birou Scientometrie, UEFISCDI,
- Necesitatea reglementării libertății în cercetare – dl. Prof. PhD. Dacian Cosmin Dragoș președintele CNECSDTI,
- Provocările în activitatea CEMU – dl. Conf. PhD. Ciprian Ioan Preda, președintele CEMU.

Fiecare dintre edițiile acestei conferințe s-a bucurat de prezența specialiștilor și a practicienilor privind etica, din multiple domenii, abordarea problematicii eticii fiind făcută sub toate formele sale, teoretice sau aplicative. Urmând șablonul specific al abordărilor științifice la nivel național și internațional cu analizele practice din workshop-urile dedicate practicienilor, în cadrul ediției a treia au fost grupate cinci secțiuni principale pentru prezentările de studii și articole științifice, iar discuțiile în cadrul celor două workshop-uri au pornit de la teme prestabilite.

Sub tematica celor 5 secțiuni:

- Erori profesionale și dileme etice în profesiile medicale
- Erori profesionale și dileme etice în profesiile juridice
- Erori profesionale și dileme etice în profesiile socio-umane
- Noi provocări în activitatea comisiilor de etică și de etică a cercetării
- Etica în sistemul de învățământ,

au fost prezentate, prin participare preponderent fizică dar și on-line, 43 de studii care au pus în evidență diferite aspecte ale eticii de domeniu, o parte dintre acestea lucrări regăsindu-se în acest număr al revistei Etică și Deontologie.

Prin workshop-urilor dedicate (i) președinților comisiilor de etică și consilierilor juridici și (ii) practicienilor în domeniul medical și juridic, în prezența autorităților în domeniu, participanții au dorit a aduce la cunoștința acestora și a identifica soluțiile viabile, prin schimbul de bune practici și inclusiv din perspectivă legislativă, a problemelor concrete de etică ivite cu periodicitate în practică. În cadrul acestor workshop-uri, discuțiile au fost conduse de specialiști în domeniu, dintre care amintim pe jr. dr. Ecaterina GHIȚĂ, din partea UEFISCDI, șef lucrări, MD, PhD. Maria Elena Cocuz, Vicepreședinte al Colegiului Medicilor din Brașov, șef lucrări MD, PhD. Dan Ovidiu Grigorescu, șef secție Clinică Chirurgie plastic, microchirurgie reconstructivă Spitalul Județean de Urgență Brașov și avocat lect. PhD. Ioan Constantin Gliga și avocat lect. PhD. Codruț Nicolae Savu, Membrii al Consiliului Baroului Brașov.

O privire statistică asupra acestei ediții, ne arată că cei aproape 100 de participanți ai conferinței au fost reprezentanți a:

- 31 de universități din țară
- 6 universități internaționale
- 4 institute de cercetare naționale și 2 institute internaționale
- 3 organisme de la nivel central din domeniile învățământului și cel al cercetării: CEMU, CNECSDTI și UEFISCDI și 2 instituții internaționale

Sub aspectul internaționalității conferinței, lucrările prezentate au avut 13 autori care au reprezentat instituții de învățământ superior și instituții ale statului cu implicare în etică din India (Manipal University Jaipur), Nepal (Kathmandu University), Portugalia (Universidade Fernando Pessoa, Porto), Republica Moldova (State University of Moldova; Information Society Development Institute; National Agency for Quality Assurance in Education and Research), Spania (Royal Academy Economics and Financial Sciences of Spain) și Statele Unite ale Americii (University of Nevada, Reno; Keiser University, Florida).

Impactul unor astfel de evenimente științifice se poate observa în timp prin abordarea practică a problematicilor analizate teoretic în lucrările științifice, prin preluarea modelelor de acțiune și a bunelor practici prezentate și justificate, atât la nivel teoretic cât și practice, dar și prin analizele implementărilor incipiente și prin dezvoltarea tematicilor abordate în lucrările științifice de către alți cercetători. Ceea ce și-a propus și a realizat Conferința VESA de trei ani încoace prin workshop-urile sale aplicative a fost atât conștientizarea autorităților de la nivel central asupra necesității uniformizării practicilor din universități și implementarea unor practici uniforme la nivelul comisiilor de etică universitară, cât și conștientizarea societății civile asupra spectrului larg al eticii regăsite în mai toate domeniile de activitate. Societatea civilă are astfel de câștigat de pe urma acestor evenimente științifice percepute la momentul desfășurării lor ca fiind prea stricte și accesibile doar cercetătorilor și cadrelor didactice participante, deși lucrările sunt publice.

Organizarea Conferinței VESA, de acum în mod tradițional în săptămânile de primăvară, devine o practică necesară mediului academic și nu numai, Universitatea Transilvania din Brașov asumându-și, ca inițiator al evenimentului, rolul de organizator care să aducă și în anul 2023, la masa discuțiilor științifice, reprezentanții mediului academic, al practicienilor din diverse domenii cu impact major asupra eticii alături de reprezentanți ai autorităților naționale centrale, dar și de la nivel internațional, deoarece problematica eticii a depășit de mult barierele principiilor și teoriilor, regăsindu-și utilitatea și aplicabilitate practică în mai toate domeniile de activitate, de la educație la medicină și științe ingineresti, de la administrația publică la justiție.

Scholarly Publications in the 21st Century: The Need for Creativity and Flexibility

(Publicațiile academice în secolul 21: Nevoia de creativitate
și flexibilitate)

Otto Federico von FEIGENBLATT^{1,2,*}, Angiemarie RIVERA¹, Carlos SANTIAGO¹

- ¹ Keiser University, Florida, United States of America;
² Royal Academy Economics and Financial Sciences of Spain
* Correspondence: vonFeigenblatt@hotmail.com

Rezumat: *Prezentarea explorează provocările cu care se confruntă savanții în secolul XXI în ceea ce privește difuzarea cunoștințelor. Restricțiile legate de COVID-19 și constrângerile bugetare impun cercetătorilor să fie creativi în ceea ce privește modul în care își împărtășesc cercetările. Conferințele academice virtuale și hibride au devenit mai degrabă norma decât excepția, iar utilizarea rețelelor sociale pentru dialogul academic a crescut, de asemenea. Ne propunem să explorăm cum platforme precum researchgate.net și academia.edu au devenit centre de activitate în plină expansiune pentru o rețea globală de comunități epistemice care transcend granițele și limbile.*

Cuvinte cheie: COVID-19, publicare, cercetare, social media

Abstract: *The presentation explores the challenges faced by scholars in the 21st century in terms of the diffusion of knowledge. COVID-19 related restrictions and budgetary constraints require scholars to be creative on how they share their research. Virtual and hybrid academic conferences have become the norm rather than the exception and the use of social media for scholarly dialogue has also increased. Platforms such as researchgate.net and academia.edu have become booming hubs of activity for a global network of epistemic communities transcending borders and languages.*

Keywords: COVID-19, Publishing, Research, Social Media

Citation: von Freigenblatt, O. F., Rivera, A., & Santiago, C. (2022). Scholarly Publications in the 21st Century: The Need for Creativity and Flexibility. *Etică și deontologie*. 2(1), 10-17. <https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.02>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2022 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Introduction

COVID-19 has had a profound disruptive effect on how societies function ("Coronavirus (COVID-19)," 2020; von Feigenblatt, 2020, 2021b, 2021e). The production and dissemination of knowledge is a central to the sustainable development of nations (Banyai, 2010; Bayulgen, 2008). As one of the oldest professions in the world, scholars have had to adapt to serious disruptions in the way they conduct their "trade". Scholars are a product of the work of their predecessors and thus have inherited a range of rituals, traditions, and mores limiting the spectrum of what is considered to be "proper" academic conduct (Schiller & Liefner, 2007; Villarreal, 2014). Traditions include rules regarding interaction with other scholars and with the public at large. Moreover tradition also regulates the dissemination of knowledge and the format in which the research is presented.

The primacy of face to face lectures, scientific academic articles, and the ritualized exchanges of the traditional academic conference have had to adapt to the challenges brought about by COVID-19 related restrictions. Challenges transcend the obvious travel restrictions and include societal and economic disruptions. There is also a psycho-social aspect to the changes brought about by COVID-19, a sense of discontinuity with the past, which has opened space for the contestation of age-old norms and traditions in academia. The slow reaction of many institutions of higher learning to the COVID-19 learning crisis brought about considerable criticism from the general public (von Feigenblatt, 2021a, 2021c, 2021e; Kamenetz, 2021). A certain degree of detachment and indifference exacerbated by a perceived callousness in terms of a lack of a sense of urgency on the part of scholars sheltering in place in their ivory towers; has been the perception of the public at large (Rivera, 2021).

The initial reaction of many academic institutions was to cease all operations in the hopes of a return to normalcy (von Feigenblatt, Acuña, & Cardoso-Pulido, 2022). Academic conferences were cancelled, National Academies stopped meeting, and usual academic activities slowed down to a standstill. Nevertheless after a few months of very little activity, voices started to be heard both from within and from outside academia about needed changes in order for academic activities to resume. Recommended changes included a wide range of measures such as videoconferencing, an increase of the integration of new collaboration technologies in the research process, and flexibility in terms of venue and media for conferences. Change was not even and certain institutions realized that changes in their internal statutes were required in order to allow even the most minor of accommodations in terms of format and venue (von Feigenblatt et al., 2022). Even though it is difficult to generalize the

pace of change spans a wide continuum starting with reactionary rejection of any accommodations by many National Academies to innovative universities ready to take the digital leap. It should be noted the membership of the institution, availability of resources, and internal structure were also factors having a crucial effect on the pace of adaptation.

2. Hybrid and Virtual Conferences

The magisterial lecture is considered to be the gold standard in terms of academic conferences (von Feigenblatt, 2021d). Face to face presentations are encouraged as the preferred way for scholars to present their research and to receive feedback in a highly ritualized format. Young scholars are socialized from an early stage to be able to participate in this type of academic activity (Guinier, Fine, Balin, Bartow, & Stachel, 1994; Lueddeke, 2008; Wellin & Fine, 2007). Thesis and dissertation defenses follow similar rituals. The tradition of holders of “doctorates” asking questions in dissertation defenses is part of a tradition of peer-review. At the same time it is important to note that other members of the audience are not allowed to question the candidate. Traditional academic conferences tend to be more open in terms of who is allowed to ask questions but norms and traditions limit the range of acceptable questions to focus on traditional academic concerns such as methodology, data analysis, and recommendations for research (Eldridge & Cranston, 2009; Kimball, 2013; Waugh & Ketusiri, 2009).

The practice of including poster presentations still survives in some conferences with a focus on providing opportunities to younger scholars without having to devote plenary time to their research. Many journals are still only printed on paper and universities tend to favor formal scientific articles published in peer-reviewed journals over other types of publications (Thapa & von Feigenblatt, 2017). Traditional journals take over six months to publish a paper because of the complexity of the process of peer-review. The publication of scientific articles in academic journals is at the center of the academic endeavor and will continue to play an important role in the development of the sciences and the humanities for the foreseeable future. Nevertheless the immediacy of the socio-political, sanitary, and educational crisis brought about by the COVID-19 Pandemic has brought to the fore the need for a greater range of media and formats for the dissemination of knowledge (von Feigenblatt, 2021e).

The rise of virtual and hybrid conferences as the “new normal” is one of the results of the restrictions and challenges brought about by the COVID-19 pandemic. International cooperation became more important in order to tackle the complex phenomena related to the global crisis, and the traditional format of the strictly face

to face synchronous academic conference was simply not feasible due to travel restrictions and intermittent lockdowns. Moreover, even the synchronicity of presentations was challenged, as more conferences allowed the inclusion of pre-recorded presentations. While the result of the aforementioned trends was an increase in terms of cooperation and to a certain extent, in a flattening of the playing field for scholars based in the developing world, the new breed of academic conferences continued to emulate the format of the traditional conferences in terms of output. Information technology was used as a way to transcend geographical barriers but the technology did not have an effect on the essence of the process. The intended audience for hybrid and virtual conferences continued to be fellow academics and the review process for the acceptance of presentations remained constant. A more radical change in terms of academic collaboration and the dissemination of knowledge was the proliferation of social media platforms as a way to share preliminary results, working papers, and even raw data, and to receive feedback from scholars, practitioners, and even students, from all over the world.

3. Social Media

Academically focused social media is not new however their centrality as a means of promoting collaboration both between and within epistemic communities has increased (von Feigenblatt, 2021e). Platforms such as academia.edu, researchgate.net, the social science research network, and OpenScholar have become well known names in the academic community. The previously mentioned platforms have advantages and disadvantages and their missions and visions differ, but they all provide new and innovative ways of interacting with fellow scholars and of sharing research directly with the consumer/reader.

Academia.edu and researchgate.net are direct competitors in terms of social media platforms for scholars (von Feigenblatt, 2021d). The former is based in the United States and the later is based in Europe. Both platforms allow scholars to share various forms of publications such journal articles, book chapters, and moreover there is also the possibility to provide and to receive feedback on both published and working papers. Another interesting characteristic of both platforms is that it allows scholars to contact each other directly and to see who is reading their papers. Both platforms allow videos of conference presentations and provide useful statistics about readers and impact. One important difference between the statistics provided by academia.edu and researchgate.net to those provided by SCOPUS and google scholar is that the emphasis is that in addition to traditional metrics such as citations, the number of reads and recommendations are also provided. Citations only tell part of the story in terms of the impact of a particular scholar. The number of reads may

reflect that a paper has considerable influence over students and practitioners while maybe not as high in terms of citations. Another advantage is that both academia.edu and researchgate.net provide demographic information regarding readers. A highly cited paper may have considerable influence in university centers in the developed world, and very little impact in the developing world. Thus, having information about the geographical distribution of readers is also very useful in order to assess impact. Both platforms also provide information about the academic ranks of the readers which may also provide valuable insights regarding the degree of seniority of consumers of knowledge. Reserearchgate.net has a unique feature, it allows scholars to provide paper and book recommendations and that is included in a composite index known as the RG score. The score includes several variables such as the number of citations, the number of followers, and even the number of questions asked by member of the community. RG scores are then compared to those of the rest of the membership of researchgate.net. Thus, it is possible for a scholar to have a holistic idea of how he or she compares to other scholars. The H-index provided by SCOPUS and google scholar is provided out of context and it is difficult to determine what constitutes a good H-index. On the other hand academia.edu simply provides an overall percentile based on the number of reads and mentions (citations). In academia.edu scholars in the top 5 percent or higher receive a badge indicating their achievement.

Thus both academia.edu and researchgate.net provide new avenues for cooperation and bring some transparency to the research process. Moreover they provide a more holistic assessment of the possible impact of a scholar; venturing to include factors previously ignored by traditional scholarly metrics, such as the number of readers. The platforms also provide a relatively level playing field for scholars from the developing world and non-elite universities to share their research findings with fellow researchers and practitioners. It should be noted that both platforms are free to use, with academia.edu offering some extra features at a small cost. Therefore, scholars can do some of the same things that were previously done during academic conferences on the previously mentioned platforms. Providing feedback to early drafts of papers and sharing research with the rest of the scholarly community.

Two other platforms are also important in terms of their contribution to the diffusion of research online. OpenScholar provides a powerful platform to host academic profiles and research. While it allows individual scholars to purchase a subscription independently, it is more common for universities to purchase institutional subscriptions and to provide the service to graduate students and faculty members. OpenScholar provides easy to use templates for scholars to develop simple profiles to share their academic accomplishments and their research with the rest of

the world. It should be noted that OpenScholar more closely resembles an official personal webpage than a social media page. Nevertheless it makes it easy for scholars to update their profiles in real time and to post and share new research. Another great tool is zenodo.org. This platform is a free academic depository funded in part by the European Union (von Feigenblatt, 2021e). One of the challenges faced by many scholars in the developing world in non-elite institutions is that they lack access to an institutional depository (Brown, 2014). Moreover, some publications do not provide DOI numbers for their publications because of the cost involved. Zenodo.org provides both services for free and it is seamlessly integrated with OpenAir, the open access index developed with European Union funds.

3. Conclusions

COVID-19 has disrupted academic norms and traditions. The challenges brought about by the initial lockdowns and travel restrictions provided a once in a lifetime opportunity for scholars to seek alternative venues for scholarly interaction. While academia.edu, researchgate.net, and virtual conferences are not new, their use became main-stream during the prolonged crisis. It can be asserted that academia underwent a long-awaited globalization process. Asynchronous presentations, networking with scholars from all over the world, and access to powerful tools to share various forms of scholarly work, and in the process circumventing traditional centers of academic orthodoxy, have ushered into what Thomas Kuhn would call a veritable “scientific revolution” (Kuhn, 1996; Lueddeke, 2008) . It is too early to provide a definitive assessment of the effects of the previously mentioned disruptions, however it is clear that the changes and increasing use of social media platforms for the sharing and dissemination of knowledge could have deep emancipatory effects for young scholars and also lead into an accelerated rate of inter and intra-disciplinary contestation.

References:

- Banyai, C. L. (2010). Community Capacity Building and Local Policy: An Example from Pagudpud, the Philippines. *Asia Pacific World*, 1(2), 83-108.
- Bayulgen, O. (2008). Muhammad Yunus, Grameen Bank and the Nobel Peace Prize: What Political Science Can Contribute to and Learn From the Study of Microcredit. *International Studies Review*, 10(3), 525-547.
- Brown, M. D. (2014). The Praxis of Social Enterprise and Human Security: An Applied Research Agenda. *Journal of Human Security*, 10(1), 4-11.
- Coronavirus (COVID-19). (2020). Retrieved from <https://www.coronavirus.gov/>
- Eldridge, K., & Cranston, N. (2009). Managing transnational education: does national culture really matter? *Journal of Higher Education Policy & Management*, 31(1), 67-79.
- von Feigenblatt, Otto Federico (2020). JAPÓN Y EL COVID-19 DESDE UN PUNTO DE VISTA SOCIOCULTURAL. *Revista Observatorio Iberoamericano de la Economía y la Sociedad del Japón* (Febrero 2020).
- von Feigenblatt, Otto Federico (2021a). Applied Anthropology and the Tourism Sector. Ministry of Tourism of the Republic of Costa Rica.
- von Feigenblatt, Otto Federico (2021b). *ASEAN's strategic opportunity: soft power and China's covid-19 public relations debacle*. Barcelona: Royal Academy of Economics and Financial Sciences of Spain.
- von Feigenblatt, Otto Federico (2021c). *Filosofía de Economía Auto-Suficiente (SEP)*. Teatro Municipal, Alajuela, Costa Rica.
- von Feigenblatt, Otto Federico (2021d). *La Docencia en Tiempos de Pandemia*. Paper presented at the III CONGRESO INTERNACIONAL EDUCACIÓN, INVESTIGACIÓN Y TECNOLOGÍA "INNOVACIÓN EDUCATIVA Y USO DE LAS TIC, Bogota, Colombia.
- von Feigenblatt, Otto Federico (2021e). *Los Retos y Tendencias en la Educación Superior: Los Efectos la Pandemia de COVID-19*. Paper presented at the IV CONGRESO INTERNACIONAL DE INVESTIGACIÓN E INNOVACIÓN UNIVERSITARIA Y SIMPOSIO ESTUDIANTIL. UNIANDÉS, EXTENSIÓN QUEVEDO., Ecuador.
- von Feigenblatt, Otto Federico, Acuña, B. P., & Cardoso-Pulido, M. J. (2022). *Nuevos paradigmas didácticos y otras aproximaciones: aprendizaje personalizado y Education Maker*. Barcelona: Octaedro.
- Guinier, L., Fine, M., Balin, J., Bartow, A., & Stachel, D. L. (1994). BECOMING GENTLEMEN: WOMEN'S EXPERIENCES AT ONE IVY LEAGUE LAW SCHOOL. *University of Pennsylvania Law Review*, 143(1), 1-83.
- Kamenetz, A. (2021). *Why education was a top voter priority this election*. NPR. Retrieved from NPR website: <https://www.npr.org/2021/11/04/1052101647/education-parents-election-virginia-republicans>
- Kimball, B. A. (2013). Do the Study of Education and Teacher Education Belong at a Liberal Arts College? *Educational Theory*, 63(2), 171-184.
- Kuhn, T. S. (1996). *The Structure of Scientific Revolutions* (3rd ed.). Chicago: University of Chicago Press.
- Lueddeke, G. (2008). Reconciling Research, Teaching and Scholarship in Higher Education: An Examination of Disciplinary Variation, the Curriculum and Learning. *International Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 2(1), 1-18.

- Rivera, A. (2021). *Las TICS: su inserción en los procesos de enseñanza-aprendizaje*. Paper presented at the IX Congreso Internacional sobre Tecnología e Innovación +Ciencia e Investigación. "Docencia e Investigación".
- Schiller, D., & Liefner, I. (2007). Higher education funding reform and university-industry links in developing countries: The case of Thailand. *Higher Education*, 54(4), 543-556.
- Thapa, R., & Feigenblatt, O. F. v. (2017). (N)One Paradigmatic Research Design Space: A Transformative Approach. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, 8(4), 383-401.
- Villarreal, A. (2014, November 11). Reales Academias: una renovacion urgente y necesaria para el siglo XXI. *Diario ABC*. Retrieved from <http://www.abc.es/cultura/20141104/abci-reales-academias-201411021935.html>
- Waugh, R., & Ketusiri, A. (2009). Lecturer Receptivity to a major planned educational change in a centrally-controlled system at Rajabhat Universities in Thailand. *Journal of Educational Change*, 10(1), 13-36.
- Wellin, C., & Fine, G. A. (2007). *Ethnography as Work: Career Socialization, Settings and Problems*. In P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland, & L. Lofland (Eds.).

Rezultatele unui experiment: Publicațiile prădătoare reprezintă o amenințare pentru comunitatea academică din Republica Moldova

(The results of an experiment: Predatory publications represent a threat to the academic community in the Republic of Moldova)

Gheorghe CUCIUREANU¹, Valeria VRABIE^{2*}

¹ Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova

² Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, Republica Moldova

* Correspondence: valeria.vrabie@anacec.md

Rezumat: În articol se descrie un experiment de publicare a unui text pseudoștiințific în două ediții prădătoare de peste hotare (o conferință și o revistă) de către un autor inventat din Chișinău: selectarea edițiilor, pregătirea manuscrisului, etapele de publicare, caracteristicile edițiilor în care au fost publicate ș.a. Rezultatele experimentului sunt analizate în contextul situației cercetării științifice din Republica Moldova și a provocărilor care stau în fața ei, inclusiv pandemia Covid-19, tranziția la publicarea în Acces deschis și problemele etice determinate de abordarea „publish or perish”. Este demonstrată lipsa oricărui control al calității la publicarea articolelor în cele două ediții pseudoștiințifice și sunt evidențiate riscurile integrării publicațiilor prădătoare în cultura cercetării științifice. Lucrarea conține sugestii privind posibilele căi de combatere a publicării în edițiile pseudoștiințifice (prădătoare).

Cuvinte cheie: publicații prădătoare, experiment, etica științifică

Abstract: The paper describes an experiment of publishing a pseudo-scientific text in two predatory editions abroad (a conference and a journal) by an invented author from Chisinau: selection of editions, preparation of the manuscript, publication stages, characteristics of the editions in which were published, etc. The results of the experiment are analyzed in the context of the situation of scientific research in the Republic of Moldova and the challenges facing

Citation: Cuciureanu, G. & Vrabie, V. (2022). Rezultatele unui experiment: Publicațiile prădătoare reprezintă o amenințare pentru comunitatea academică din Republica Moldova. *etică și Deontologie*. 2(1), 18-28 <https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.03>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2022 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

it, including the Covid-19 pandemic, the transition to open access publishing and the ethical issues caused by the "publish or perish" approach. The lack of any quality control when publishing articles in the two pseudo-scientific editions is demonstrated that the risks of integrating predatory publications into the culture of scientific research are highlighted. The paper contains suggestions on possible ways to combat publication in pseudo-scientific (predatory) editions.

Keywords: *predatory publications, experiment, scientific ethics*

1. Introducere

Publicațiile prădătoare sunt reviste sau conferințe pseudoștiințifice care oferă posibilitatea de a publica în ele contra cost (de regulă în Acces deschis), fără a asigura calitatea științifică.

Scopul principal urmărit de aceste publicații este câștigul financiar – un model de business „corupt” al publicării în Acces deschis (Beall, 2012). Publicațiile prădătoare urmăresc maximizarea profitului în detrimentul promovării performanțelor științifice, deoarece procesul de recenzare (peer-review) a manuscrisului trimis spre publicare nu se desfășoară sau acesta este mimat (Elmore & Weston, 2020). Publicațiile prădătoare practică un marketing agresiv (transmiterea mesajelor pe adrese de email a cercetătorilor, campanii promoționale, informație atractivă pentru potențiali autori etc.) (Nuland & Rogers, 2017). Alte caracteristici ale acestor ediții pseudoștiințifice sunt: timp scurt de publicare a manuscrisului trimis; denumiri pompoase, generalizate; colegii de redacție care nu acoperă domeniile de publicare, cu persoane-fantomă sau care nu cunosc că sunt incluse; varietate mare de domenii în care publică; taxă mică sau exagerat de mare de publicare, deseori solicitată după trimiterea manuscrisului; inducerea în eroare că ar fi indexată în baze de date internaționale și alte încălcări ale recomandărilor Comitetului pentru etica publicării (COPE) (IAP, 2022, Beall & Jeffrey, 2015, Elmore & Weston, 2020, Lane & Winker, 2017).

Revistele și conferințele prădătoare sunt în creștere, atât ca număr, cât și ca extindere geografică, acoperire a disciplinelor științifice și a stadiului carierei cercetătorilor. Ultimele estimări arată că numărul revistelor prădătoare este de peste 15,5 mii, iar a conferințelor prădătoare este și mai mare, precum și faptul că 14% dintre cercetătorii din lume, adică peste 1,2 milioane de cercetători, au utilizat edițiile prădătoare (IAP, 2022).

Deoarece edițiile prădătoare nu evaluează materialele publicate, folosesc informații false sau înșelătoare, abateri de la cele mai bune practici editoriale și de publicare și lipsă de transparență, ele afectează credibilitatea științei, a cercetătorilor și a comunicării științifice. Autorii care publică aici pierd bani și timp care nu

contribuie la avansarea științei. Scade eficiența, impactul și diversitatea procesului de cercetare, inclusiv are loc denaturarea și diluarea cercetării (Hayden, 2020). Chiar și articolele de valoare pe care le publică unii autori din necunoaștere sunt practic pierdute pentru știință, deoarece ele nu sunt indexate în baze de date internaționale importante, deci nu sunt citite de către lumea academică serioasă. Edițiile pseudoștiințifice nu au grijă de arhivare și preservare a conținutului, astfel că și cercetările valoroase se pierd odată cu dispariția arhivelor (dispariția acestor ediții) (Shamseer, 2021).

Publicarea în ediții pseudoștiințifice face ca demarcarea între știință și pseudoștiință să devină vagă și relativă. Dacă oricine poate publica și să fie recunoscut cu merite științifice – înseamnă că cercetarea nu este importantă, nu necesită finanțare și se poate dezvolta de la sine, își pot spune factorii de decizie. Pe de altă parte, este posibil ca lucrările slabe sau frauduloase, publicate în ediții prădătoare, să fie implementate în politicile publice, aducând prejudicii la nivelul societății (IAP, 2022).

Cei mai vulnerabili la „atacurile” edițiilor prădătoare se pare că sunt cercetătorii aflați la primele etape ale carierei și cei din țările mai puțin dezvoltate (Xia et al., 2015). În acest context, a fost util să analizăm în ce măsură este afectată de acest fenomen și Republica Moldova.

2. „Ofensiva” edițiilor prădătoare în Republica Moldova?

Pentru a asigura caracterul științific a revistelor editate și a conferințelor care se desfășoară, în Republica Moldova a fost creat și funcționează un cadru de evaluare și monitorizare a publicațiilor științifice. Recunoașterea revistelor științifice se efectuează în conformitate cu Regulamentul cu privire la evaluarea, clasificarea și monitorizarea revistelor științifice, aprobat de către Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (ANACEC, 2018), iar platforma electronică pentru acest proces este Instrumentul Bibliometric Național (IBN - <https://ibn.idsi.md>), elaborat și menținut de către Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale (IDSI). Recunoașterea conferințelor științifice se efectuează în conformitate cu Regulamentul cu privire la recunoașterea, clasificarea și evidența manifestărilor științifice, aprobat de către (ANACEC, 2022), existând și în acest caz o platformă online care asigură acest proces – „Evenimente științifice din Republica Moldova” (<https://conferinte.stiu.md/>), elaborată și menținută de către IDSI. În evaluările efectuate de către ANACEC, doar publicațiile din revistele și conferințele recunoscute drept științifice, care se află în Acces Deschis pe platformele menționate, sunt luate în considerare. Acest fapt a influențat pozitiv calitatea articolelor publicate la nivel local. Numărul revistelor științifice din Republica Moldova incluse în baza de date SCOPUS a crescut până la 10, iar a celor incluse în baza de date DOAJ – 38.

Pe de altă parte, publicațiile de peste hotare, raportate de către personalul academic din Republica Moldova, în ultima perioadă par tot mai des să nu întrunească cerințele pentru ediții științifice. Astfel, evaluarea dosarelor pentru confirmarea titlurilor și acordarea drepturilor academice în cadrul ANACEC doar în primele 2 luni ale anului 2022 au permis identificarea a 48 publicații (a 17 candidați) cu caracteristici ale edițiilor prădătoare (Tabelul 1).

Tipul de dosar	Total dosare examinate	Dosare cu lucrări în ediții prădătoare	Lucrări în ediții prădătoare
Confirmarea titlului de doctor	25	6	10
Confirmarea titlului științifico-didactic, inclusiv	11	5	14
Profesor universitar	4	2	10
Conferențiar universitar	7	3	4
Aprobarea dreptului de conducător de doctorat	40	6	24
TOTAL	76	17	48

Tabelul 1. Identificarea edițiilor prădătoare în evaluările ANACEC din ianuarie-februarie 2022

Analiza mai detaliată a uneia din aceste ediții prădătoare (conferințele „InterConf”), efectuată într-un alt studiu, a arătat că pe parcursul anului 2021 aici au fost publicate 363 articole ale 413 autori din Republica Moldova, inclusiv 2 rectori, 3 academicieni, 1 conducător al unei autorități publice în domeniul cercetării, 43 doctori habilitați, 142 doctori, 79 doctoranzi, 38 profesori și 99 conferențieri universitari (Cojocaru et al., 2022).

Tematica articolelor publicate acoperă 23 domenii științifice (din cele 38 domenii de publicare ale ediției). În 5 din aceste domenii au fost publicate 10 și mai multe articole, dominând clar domeniile Medicină și farmacie, Drept și drept internațional, Pedagogie și educație (Figura 1).

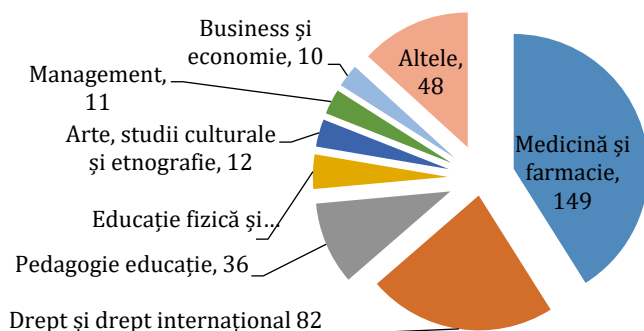

Figura 1. Distribuția articolelor autorilor din Republica Moldova în „InterConf” după domeniile științifice

Creșterea numărului lucrărilor publicate în ediții prădătoare în ultima perioadă ale cercetătorilor din Republica Moldova a fost influențată de pandemia COVID-19, mulți din aceștia raportând participări cu rapoarte la conferințe științifice online (care la o examinare mai atentă, se reduce la plata unei taxe de participare). Totuși, se pare că această dinamică este determinată mai mult de presiunea pusă pe cercetători în contextul abordării „publish or perish”. În ultimii ani au fost aprobate mai multe acte normative care stabilesc un număr minim de publicații pentru obținerea titlurilor științifice și științifico-didactice și a dreptului de conducător de doctorat, precum și favorizează candidații cu număr mai mare de publicații, în primul rând de peste hotare, la diferite concursuri și premii. Astfel, pentru obținerea titlului de doctor în științifice cu calificativul „Excelent”, „Foarte bine” sau „Bine”, candidatul obligatoriu trebuie să fie autor de publicații de peste hotare, iar pentru obținerea dreptului de conducător de doctorat este obligatorie publicarea în reviste și la conferințe de peste hotare în ultimii 5 ani (<https://anacec.md/en/node/808>).

3. Experimentul ca metodă de cercetare a edițiilor prădătoare

Demonstrarea caracterului pseudostiințific al unei publicații este uneori o sarcină dificilă, mai ales că revistele și conferințele prădătoare se diversifică și devin mai sofisticate, iar distincția între publicațiile frauduloase, false, de calitate scăzută, legitime, dar lipsite de etică, devine mai puțin evidentă (IAP, 2022). Încercările recente ale ANACEC de a stabili criterii pentru determinarea caracterului pseudostiințific (inclusiv printr-un act normativ), de a cataloga drept prădătoare unele ediții și de a nu le contoriza în procesul de evaluare a personalului științific și științifico-didactic au trezit diferite reacții, care pun sub semnul întrebării corectitudinea și legitimitatea acestor acțiuni. Astfel, conducerea facultății de drept a celei mai mari universități din Republică Moldova notează în avizul trimis la ANACEC că acestea „limitează neîntemeiat libertatea autorului în elaborarea cercetărilor, împiedică nejustificat libertatea de exprimare [art. 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, art. 32 din Constituție, precum și alin. (1)-(2) art. (3) Legea nr.64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare], creează premise de corupție, generează posibilități de respingere arbitrară a publicațiilor autorului la etapa evaluării de către ANACEC și contravin principiilor consacrate la art. 3 din Legea nr. 100/2017 (legalitatea, oportunitatea, predictibilitatea normelor juridice)”, „descurajează cooperările internaționale în domeniul științific (sub forma participărilor la evenimentelor științifice de peste hotare, publicarea materialelor științifice în reviste de peste hotare), ceea ce vine în dezacord cu norma specificată la art. 112 din Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova nr. 259 din 15.07.2004, împiedică valorificarea corespunzătoare a dreptului cercetătorului științific de a participa la

manifestări, concursuri și colaborări științifice naționale și internaționale, la alte acțiuni științifice [art. 106 lit. e) Codul cu privire la știință și inovare]], precum și lezează libertatea academică a personalului științifico-didactic și științific [(art. 117 alin. (5) Codul Educației nr. 152 din 17.07.2014]”. Persoanele care au publicat în ediții prădătoare uneori contestă faptul că aceste publicații nu sunt luate în considerare la stabilirea îndeplinirii standardelor minime pentru acordarea diferitor titluri, mai ales dacă aceste ediții sunt înregistrate în vreo bază de date internațională.

În aceste condiții, demonstrarea caracterului pseudoștiințific al unei reviste sau conferințe deseori este posibilă doar prin a publica un text evident non-științific. Totodată, parcurgerea întregului proces de publicare într-o ediție prădătoare permite o înțelegere mai bună a modului în care funcționează astfel de afaceri. Toate acestea ne-au condus spre ideea de a desfășura un experiment, în cadrul căruia să publicăm un text în ediții de tip prădător.

Experimentul nu este o metodă nouă pentru studierea modului cum funcționează sistemul de publicare științifică. Este cunoscut experimentul „Dr. Anna O. Szust”, desfășurat în anul 2015 de către o echipă de psihologi, care a inventat un om de știință cu așa nume (Oszust în poloneză înseamnă „fraudă”) și au trimis cereri de a deveni membru al colegiului de redacție la 360 reviste, însoțite de CV și publicații false. Patruzeci și opt de reviste prădătoare au acceptat-o, unele la doar câteva ore de la trimiterea cererii, iar 4 dintre acestea i-au oferit funcția de redactor-șef (!) (*Pesquisa Fapesp*, 2017). Un caz și mai mediatizat este reprezentat de către programul de calculator SCIdgen, care generează articole fără sens. Sute de astfel de „lucrări”, trimise ca manuscrise la reviste și conferințe prădătoare au fost acceptate și publicate (Van Noorden, 2021). Și în Republica Moldova a fost efectuat un experiment privind publicarea în reviste științifice, prin care un articol publicat anterior într-o ediție cu acces deschis a fost trimis spre publicare la revistele din domeniul dreptului și aproape toate (12) l-au acceptat și l-au publicat (Moldiveanu & Cuciureanu, 2020).

Pentru efectuarea experimentului, am selectat o conferință și o revistă din edițiile în care au publicat cercetătorii moldoveni și care, în urma analizei paginilor lor web, îndeplinesc multe din criteriile pentru publicațiile prădătoare (Beall, 2015). Principalul criteriu de selecție a fost reprezentativitatea/atractivitatea pentru comunitatea academică din Republica Moldova, dar a contat și frecvența apariției publicațiilor, pentru ca procesul să fie rapid, precum și alte aspecte. Astfel, au fost selectate:

O conferință din seria „InterConf”. Este ediția în care în anul 2021 au publicat, probabil, cei mai mulți cercetători din Republica Moldova, chiar dacă colegiul de redacție este coordonat oficial de către un student-doctorand, iar la o analiză mai atentă se stabilește că din acesta fac parte persoane-fantome;

Revista „Актуальные научные исследования в современном мире/Actual scientific research in the modern world”. Această ediție a fost selectată inclusiv din cauză că în colegiul de redacție a revistei sunt incluse 6 persoane din Republica Moldova (conferențieri și profesori universitari).

Ambele aceste ediții au taxe mici de publicare, acoperă practic toate domeniile științei, o frecvență mare de apariție (să spun statistica), acceptă publicarea în diferite limbi, eliberează certificate de participare la conferințe fără participare, au cerințe simple pentru redactare, transmitere a manuscrisului și achitare a taxei de publicare.

4. Cum am publicat în ediții prădătoare

4.1. Publicarea în lucrările conferințelor „InterConf”

Pentru a pregăti și transmite articolul, am urmat instrucțiunile plasate pe pagina web a acestor conferințe (<https://interconf.top/>). În acest articol, am încercat să explicăm ce reprezintă publicațiile prădătoare, să caracterizăm conferințele „InterConf” și să demonstrăm că ele sunt prădătoare, precum și să oferim sfaturi utile cercetătorilor științifici cum să evite publicarea în aceste ediții.

O primă dilemă a fost referitor la titlul articolului. Chiar dacă prima versiune era „Cum aruncă bani în vânt unii cercetători din Republica Moldova”, până la urmă am optat pentru un titlu mai „academic” – „Aspecte ale autoratului științific virtual în condiții de nihilism moral și juridic”. Atât numele autorului (Mocan Vladimir), cât și denumirea instituției pe care ar reprezenta-o (Institutul de Cercetări Economice și Juridice) au fost inventate.

După finalizarea articolului, a fost aleasă și conferința (de pe același site) la care să fie prezentată și ulterior publicată lucrarea, de fapt prima care urma – Conferința Internațională Științifico-Practică „Scientific Community: Interdisciplinary Research” din Hamburg, Germania, care urma să se desfășoare peste circa două săptămâni (26-28 ianuarie 2022).

Succesul articolului a depășit orice așteptări. La nici 30 minute de la transmiterea manuscrisului prin intermediul site-ului conferinței, acesta a fost acceptat spre publicare. Încă peste 30 minute a fost obținut certificatul de participare la conferință (care vă amintesc că urma să aibă loc peste 2 săptămâni), în urma achitării taxei indicate. În sfârșit, articolul a apărut în culegerea de pe site-ul conferinței (p. 545-553) pe 26 ianuarie 2022. Nu s-a desfășurat nicio conferință propriu-zisă.

4.2. Publicarea în revista „Актуальные научные исследования в современном мире”

Procedura de publicare în această revistă a fost la fel simplă ca la conferința „InterConf”. De fapt și pe site-ul acestei ediții, apelul plasat este de a transmite

manuscrise pentru participare la conferința care s-ar desfășura regulat (<https://iscience.in.ua/>). Ulterior însă materialele trimise sunt publicate sub formă de articole în revistă. Și în acest caz au fost urmați pașii și cerințele indicate pe site-ul ediției și la scurt timp a venit confirmarea acceptării articolului, iar peste o săptămână - și culegerea de articole (nr. 1(81), partea a 4-a din 2022) care conținea articolul transmis (p. 42-46).

Conținutul articolului publicat în revistă are la bază precedentul text publicat în culegerea conferinței, inclusiv având același titlu. Deosebirile față de textul anterior sunt următoarele:

- un volum mai mic, textul fiind ajustat la cerințele tehnice al editorului;
- înlocuirea analizei caracteristicilor de tip prădător ale conferinței „InterConf” cu cele ale revistei în care am publicat (în baza informației de pe site-ul acesteia);
- un alt autor, de data asta am decis să indicăm numele câinelui meu – Dulăul Tarzan;
- altă afiliere – Institutul de Cercetării Economice, Juridice și Psihologice (dar la fel inventat);
- altă secțiune (domeniu al științei) – „Științe psihologice”, în loc de „Drept și drept internațional”, în cadrul căreia a fost publicat în cealaltă ediție pseudoștiințifică.

În ambele cazuri de publicare în ediții prădătoare, am încercat să transmitem unele mesaje chiar și prin bibliografia de la sfârșitul articolelor (evident, la fel improvizată). Iată câteva „referințe bibliografice” indicate:

- „Moldovanu A. Nu fi bou – nu te publica în aceste conferințe. În: Revista de integritate, Chișinău, 2021, nr. 2, pp. 16-25;
- Avertizor C., Verdict O. Pierzi doar banii publicând aici: ANACEC nu va recunoaște publicația ta. În: Lucrările conferinței „Mai puneți pofta în cui”, Chișinău, 14-16 februarie 2018, 320 p.;
- Spinosu E. De ce cauți căi ușoare: ele contravin eticii științifice. În: Revista de drept aplicat, Chișinău, 2020, nr. 1, pp. 30-32;
- Profesoru, S. Trebuie să citești cărți de autorat și metodologie a cercetării. În: Manual de autorat, Chișinău, 2018, 114 p.;
- Evaluator, G., Savant R. Fiecare doctorand trebuie să parcurgă cursuri de autorat și etică științifică. În: Lucrările conferinței „Așa-mi vine câte-odată”, Chișinău, 1-2 aprilie 2017, 78 p.;
- Moralizatoru, T. Cheia evitării escrocilor este discernământul și integritatea. În: „Bună glumă”, Chișinău, pp. 55-61”.

Este interesant că în cazul revistei se pretinde, conform site-ului acesteia, că articolele sunt acceptate spre publicare în urma unui proces de recenzare, chiar dacă

În articolul nostru se menționează că editorii revistei sunt afaceriști pe care nu îi interesează decât veniturile și care nu au grijă de calitatea materialelor publicate.

5. Concluzii

Desfășurarea experimentului de publicare într-o culegere ale materialelor conferinței și într-o revistă a confirmat foarte convingător presupunerea noastră, bazată pe analiza paginilor web ale acestora, că edițiile în care am publicat sunt pseudoștiințifice, de tip prădător. Timpul foarte scurt scurs de la transmiterea manuscrisului până la acceptare, conținutul materialului trimis și acceptarea fără nicio obiecție a acestuia, lipsa desfășurării conferințelor anunțate, eliberarea certificatelor de participare cu mult timp înainte de anunțata desfășurare a evenimentelor și alte elemente arată foarte clar lipsa evaluării colegiale a manuscriselor și a altor forme de control a calității articolelor publicate.

Cu toate evidențele că publicațiile respective nu au un caracter științific, cercetătorii din Republica Moldova publică în aceste ediții, deseori repetat. Faptul că printre aceștia sunt profesori universitari, conducători de doctorat, șefi de subdiviziuni academice, ba chiar și rectori și academicieni, indică o problemă serioasă pentru comunitatea academică. Fie că publică din necunoaștere, fie că intenționat – ambele sunt grave.

Astfel, există riscul integrării prădătorilor în cultura efectuării cercetărilor științifice în Republica Moldova, cu toate consecințele: afectarea credibilității științei, a cercetătorilor și a comunicării științifice; scăderea eficienței, impactului și diversității procesului de cercetare; pierderea pentru știință chiar și articolelor valoroase publicate (nu sunt citite și nu sunt prezervate și arhivate). Acest fapt poate conduce la faptul că demarcarea între știință și pseudoștiință să devină vagă, cu consecințe nefaste din partea autorităților: de la ignorarea cercetării științifice până la utilizarea rezultatelor din lucrările slabe sau frauduloase, publicate în ediții prădătoare, în politicile publice.

În vederea combaterii fenomenului publicării în ediții prădătoare, par evidente două tipuri de măsuri care pot fi luate în Republica Moldova:

➤ Neacceptarea unor astfel de publicații de către toate entitățile care efectuează diferite evaluări în domeniul cercetării științifice: Ministerul Educației și Cercetării (evaluare în cadrul concursurilor de granturi doctorale, de burse de merit pentru doctoranzi, a raportării finanțării publice instituționale distribuite organizațiilor din domeniile cercetării și inovării); Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare (evaluare în cadrul diferitor concursuri de propuneri de proiecte de cercetare și inovare, a raportării finanțării publice distribuite în bază de concurs, a selectării experților), Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și

Cercetare (evaluare pentru confirmarea titlurilor științifice și științifico-didactice, aprobarea dreptului de conducător de doctorat, recunoașterea și echivalarea titlurilor obținute peste hotare, evaluarea organizațiilor din domeniile cercetării și inovării), Academia de Științe a Moldovei (evaluare pentru premiile academice, a raportării proiectelor de cercetare-dezvoltare), institutele de cercetare și universitățile (în cadrul evaluărilor interne);

➤ Educația științifică a cercetătorilor, pentru a putea identifica edițiile prădătoare și a evita publicarea în acestea (adică dezvoltarea unei culturi a publicării): sesiuni de informare a autorilor de publicații, diferite cursuri de studii pentru doctoranzi, elaborarea materialelor metodologice etc. Cercetătorii adevărați ar trebui să aibă capacitatea să discearnă o ediție științifică de una pseudoștiințifică (inclusiv de tip prădător), dar și integritatea necesară pentru a refuza publicarea în astfel de ediții.

Pentru dezvoltarea unei strategii la nivel național și/ sau a unei abordări sistemice în domeniul diminuării impactului edițiilor prădătoare considerăm necesară acceptarea recomandărilor incluse în raportul Parteneriatului InterAcademic adresate părților interesate-cheie a căror influență sau acțiune poate aduce schimbări: cercetătorilor, liderilor instituțiilor de învățământ superior, academiilor de științe, finanțatorilor cercetării, bibliotecilor și serviciilor de indexare, editorilor și organizațiilor de guvernare a științei (IAP, 2022).

Referințe:

- Beall, J. (2012). Predatory publishers are corrupting open access. *Nature*, 489(7415), 179. <https://doi.org/10.1038/489179a>
- Beall, J. (2015.) *Criteria for determining predatory open-access publishers* [White paper]. Beall's List (powered by WordPress). <https://beallslist.net/wp-content/uploads/2019/12/criteria-2015.pdf>
- Cojocaru, I., Cuciureanu, Gh. & Cojocaru, I. (2022). *Researchers' quest for productivity and visibility: the growing problem of predatory publishing in the Republic of Moldova*. [Article submitted to the] Central and Eastern European e|Dem and and e|Gov Days 2022. September 22-23, 2022.
- Elmore, S. A., & Weston, E. H. (2020). Predatory journals: what they are and how to avoid them. *Toxicologic pathology*, 48(4), 607–610. <https://doi.org/10.1177/0192623320920209>
- Hayden, J. A. (2020). Predatory publishing dilutes and distorts evidence in systematic reviews. *Journal of Clinical Epidemiology*, 121, 117–119. <https://doi.org/10.1016/j.jclinepi.2020.01.013>
- Laine, C., & Winker, M. A. (2017). Identifying predatory or pseudo-journals. *Biochemia medica* (Zagreb), 27(2), 285–291. <https://doi.org/10.11613/BM.2017.031>
- Moldoveanu, B. & Cuciureanu, Gh. (2020). Publishing as an indicator of scientific research quality and ethics: the case of law journals from moldova. *Sci Eng Ethics*, 26, 1039–1052. <https://doi.org/10.1007/s11948-020-00189-2>

- Shamseer, L. (2021). *"Predatory" journals: An evidence-based approach to characterizing them and considering where research ought to be published* [Doctoral dissertation, University of Ottawa]. uO Research Repository. <http://hdl.handle.net/10393/41858>, <http://dx.doi.org/10.20381/ruor-26080>
- The Interacademy Partnership (IAP). (2022). *Combating Predatory Academic Journals and Conferences*. [Report]. IAP. *Science Health Polity*. <https://www.interacademies.org/publication/predatory-practices-report-English>
- Van Noorden, R. (2021). Hundreds of gibberish papers still lurk in the scientific literature. *Nature*. 594 (7862): 160–161. doi: <https://doi.org/10.1038/d41586-021-01436-7>
- Van Nuland, S. E. & Rogers, K. A. (2017). Academic nightmares: Predatory publishing. *Anat Sci Educ.*, 10(4), 392–394. doi: 10.1002/ase.1671
- Xia, J., Harmon, J. L., Connolly, K. G., Donnelly, R. M., Anderson, M. R., & Howard, H. A. (2015). Who publishes in "predatory" journals? *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 66(7), 1406–1417. <http://doi.org/10.1002/asi.23265>
- Agencia Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (ANACEC). (2018). Regulamentul cu privire la evaluarea, clasificarea și monitorizarea revistelor științifice. <https://anacec.md/files/Regulament-evaluare-reviste-22.12.2021.pdf>
- Agencia Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (ANACEC). (2022). Regulamentul cu privire la recunoașterea, clasificarea și evidența manifestărilor științifice. https://anacec.md/files/Regulament_manifestari-28.01.2021.pdf
- Agencia Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (ANACEC). Cercetare și inovare. Acte normative. <https://anacec.md/en/node/808>
- Certificate of participation. [Image]. <https://cuciureanul.files.wordpress.com/2022/01/certificate-mocan-vladimir-26-28-01-2022-participation-hamburg-germany.pdf>
- International Scientific Conferences „InterConf”. Publication of abstracts and articles in collections of scientific conferences around the world. <https://interconf.top/>
- Pesquisa Fapapers (2017). "Dr. Fraud" applies for editing position. In: *Pesquisa Fapapers Magazine*, São Paulo Research Foundation (FAPESP). Good Practice. Issue 254. <https://revistapesquisa.fapesp.br/en/dr-fraud-applies-for-editing-position/>
- Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference „Scientific Community: Interdisciplinary Research Hamburg, Germany 26-28.01.2022”. InterConf Scientific Publishing Center. <https://interconf.top/documents/2022.01.26-28.pdf>
- Актуальные научные исследования в современном мире. Журнал - Переяслав, 2022. - Вып. 1(81), ч. 4 – 190 с. / Actual scientific research in the modern world. *Journal - Pereyaslav*, 2022. - Issue. 1(81), 4, – 190 pp. https://drive.google.com/file/d/1te9Z2RYUozwENYFv9zuhyA_pMqAXb-1b/view
- Актуальные научные исследования в современном мире. Международная научная конференция / Actual scientific research in the modern world. International scientific conference. <https://iscience.in.ua/>

The Social Importance of the Migrants in the States Development (Importanța socială a migranților în dezvoltarea statelor)

Carlos RODRIGUES¹, Ana CAMPINA^{1*}

¹ Universidade Fernando Pessoa, Porto, Portugal

* Correspondence: ana.campina@gmail.com

Abstract: *The International Migration in the global and complex nowadays context need and must be continuously studied and understanding due the relevance of the mobility of millions of human beings around the world, as well as there is a basic need to promote different perspectives of this reality based on real data. Depending on the context of the Migrant State, life conditions or need to survive, in fact there are multiple reasons for the Migration and consequently the conditions provided to live and work. Due the Pandemic, since 2020 there were several changes of the International Migration due the restrictions to accept and integrate them, as the multiple motivation to migrate, however it was uninterrupted movement. In 2021 was globally registered 29 million of Migrants, but the real number it is higher due the illegal ones. From the international data and the facts, the Migrants social contribution to the States it's undoubtable: employment rates and inherent GDP growth; (2020: 73% - international migrants worldwide were between 20 - 64 years old, compared to 57% for the total population"); demographic performance; the economic and financial evolution (decreasing or contributing to prevent poverty). Although most of the States have public policies to receive, protect and integrate Migrants, there is a serious need to develop a strategic education for their effective social importance, promoting a continuous evolution of the Political and Social behavior with these human beings and, in a special need and context, to promote a renew ethical and human International Public Opinion.*

Keywords: *International Migrants; States Development; Social Ethics; Human Rights; Law(s); Policies*

Rezumat: *Migrația internațională în contextul global și complex al zilelor noastre necesită și trebuie să fie studiată și înțeleasă în mod continuu datorită relevanței mobilității a milioane de ființe umane din întreaga lume, precum și datorită necesității fundamentale de a promova diferite perspective ale acestei realități bazate pe date reale. În funcție de contextul statului migrant, de condițiile de viață sau de nevoia de supraviețuire, de fapt, există multiple motive pentru migrație și, în consecință, de condițiile oferite pentru a trăi și a munci. Din cauza pandemiei, începând cu anul 2020, au avut loc mai multe schimbări ale migrației internaționale din cauza restricțiilor de acceptare și de integrare a acestora, ca motivație multiplă pentru a migra, însă a fost*

Citation: Rodriguez, C., & Campina, A. (2022). The social importance of the Migrants in the States development. *Etică și Deontologie*. 2(1), 29-37
<https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.04>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2022 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

o mișcare neîntreruptă. În 2021 au fost înregistrați la nivel mondial 29 de milioane de migranți, dar numărul real este mai mare din cauza celor ilegali. Din datele și faptele internaționale, contribuția socială a migranților pentru state este incontestabilă: ratele de ocupare a forței de muncă și creșterea inerentă a PIB-ului; (2020: 73% - migranții internaționali la nivel mondial aveau între 20 și 64 de ani, față de 57% pentru populația totală"); performanța demografică; evoluția economică și financiară (diminuarea sau contribuția la prevenirea sărăciei). Deși majoritatea statelor au politici publice de primire, protecție și integrare a migranților, există o nevoie serioasă de a dezvolta o educație strategică pentru importanța socială efectivă a acestora, promovând o evoluție continuă a comportamentului politic și social cu aceste ființe umane și, într-o nevoie și context special, de a promova o reînnoire etică și umană Opinia publică internațională.

Cuvinte cheie: Migranți internaționali; Dezvoltarea statelor; Etică socială; Drepturile omului; Drepturi; Politici; Politici

1. Introduction

It is well known that the phenomenon of migration is as old as mankind, whether we analyze it internally in individual states or globally.

According to data from various international organizations, migration between states represents about 281 million people, which is globally equivalent to 3.6% of the world population.

In our study we will analyze the migration flows between states, both as originators of this migration and as its recipients.

Based on that analysis we will focus on the influence that these migration flows have on the remittances from their destination countries through their transfers from the countries to which they migrated, since this migration is mainly caused by the need to obtain better living conditions.

2. Materials - The International Migration

2.1. Migration – Conceptualization

According to the "Glossary on Migration" of the International Organization for Migration we consider the international migrant as "any person who is outside a State of which he or she is a citizen or national, or, in the case of a stateless person, his or her State of birth or habitual residence. The term includes migrants who intend to move permanently or temporarily, and those who move in a regular or documented manner as well as migrants in irregular situations", and the International migration, it's "the movement of persons away from their place of usual residence and across an international border to a country of which they are not nationals" (Sironi & Emmanuel, 2019, pp. 112-113).

It is based on these two concepts that we will develop our work.

2.2. Worldwide Total Migration Data

According to the data in the study developed at World Migration Report 2022, of the International Organization for Migration – IOM (Mcauliffe & Triandafyllidou, 2022, pp. 21-23), the number of international migrants has undergone a progressive and sustained increase between the years 1970 and 2020. See "Table 1" below.

Year	Number of international migrants	Migrants as a % of the world's population
1970	84 460 125	2.3
1975	90 368 010	2.2
1980	101 983 149	2.3
1985	113 206 691	2.3
1990	152 986 157	2.9
1995	161 289 976	2.8
2000	173 230 585	2.8
2005	191 446 828	2.9
2010	220 983 187	3.2
2015	247 958 644	3.4
2020	280 598 105	3.6

Table 1 – International Migrants 1970-2020 (Mcauliffe & Triandafyllidou, 2022)

According to that report, the total number of migrants worldwide would amount to 280 598 105 in 2020, that is, they would represent about 3.6% of the world's population.

For a better understanding of the human mass on the move through international migration, which amounted to 280 598 105 migrants worldwide, this human mass on the move represents more than the combined population of Germany, France, Italy, Spain, Poland and Portugal. "Table 2".

Year of 2020		
Worldwide Migrants	EU State Members	Total Inhabitants (millions)
	Germany	83 155
	France	67 656
	Italy	59.236
	Spain	47 398
	Poland	37 840
	Portugal	10 344
Total - 280 598 million	Total Inhabitants of the EU State Members – 275 629 million (Eurostat, 2022)	

Table 2 – Comparison between total world migrants and the population of 6 European Union member states - Prepared by the authors

This table shows us well the size of the human mass that is forced to leave their countries to find better means of subsistence in other countries. Such a human mass of migration is easily understandable if we imagine that the entire population of

Germany, France, Italy, Spain, Poland, and Portugal had left their countries and migrated to other countries in the world.

Imagine the entire territory of those countries totally uninhabited because their population had to migrate to find better living conditions. That is the reality that in 2020 the 280,598,105 world migrants will mean as they leave their home countries.

2.3. Global Migration by Gender

Following, we will analyze the dimension of migration through the displacement of men and women globally by inserting "Table 3".

Number of male and female international migrants worldwide				
Year	Males (million)	The Male to Female split	Females (million)	The Male to Female split
2000	88	50,6%	86	49,4%
2020	146	51,9%	135	48,0%

Table 3 – International Migrants 1970-2020 (Mcauliffe & Triandafyllidou, 2022, pp. 27-28)

The table shows us slightly less migratory displacement of women compared to men worldwide, and we can conclude that there is almost parity of international migrants of both genders.

2.4. Worldwide Migration - Origin and Destination by World Region

When we look at international migration, we are immediately forced to study its origin and its destination, so that we can understand where this human mass is moving from and where it is going to.

In the "Table 4" that we have inserted below, we understand that, above all, this human mass of migrants comes by excellence from Asia, Latin America and the Caribbean and Africa, and moves predominantly to Europe and Northern America (United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2020).

International Migrant World Area of Origin	2020 Total	International Migrant World Area of Destination	2020 Total
Asia	114 911 484	Europe and Northern America	145 414 863
Europe	63 273 663	Northern Africa and Western Asia	49 767 746
Latin America and the Caribbean	42 890 481	Sub-Saharan Africa	22 221 538
Africa	40 567 163	Eastern and South-Eastern Asia	19 591 106
Northern America	4 327 958	Central and Southern Asia	19 427 576
Oceania	1 970 205	Latin America and the Caribbean	14 794 623
		Australia and New Zealand	90 675 84
		Oceania - excluding Australia and New Zealand	31 3069

Table 4 – Main continents of origin and destination of international migration (United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2020)

Our analysis must also be done by excellence among the main countries of origin and destination of international migration. This analysis is translated into "Table 5" below, in which we show the 15 largest countries of origin and destination (Mcauliffe & Triandafyllidou, 2022, pp. 25; United Nations, Population Division, 2020)

	International Migrant - Country of Origin	2020 total million	(%)
1	India	17.79	1.3
2	Mexico	11.07	7.9
3	Russian Federation	10.65	6.8
4	China	9.80	0.7
5	Bangladesh	7.34	4.3
6	Pakistan	6.14	2.7
7	Ukraine	6.05	12.2
8	Philippines	6.01	5.2
9	Poland	4.82	11.3
10	United Kingdom	4.62	6.4
11	Indonesia	4.58	1.6
12	Venezuela, Bolivarian Republic	4.49	13.6
13	Kazakhstan	4.20	18.3
14	Romania	3.98	17.1
15	Germany	3.85	4.4

	International Migrant- Country of Destination	2020 Total million	(%)
1	United States of America	43.43	13.1
2	Germany	14.22	17.0
3	Saudi Arabia	13.00	37.3
4	Russian Federation	11.58	7.9
5	United Kingdom	8.92	13.1
6	United Arab Emirates	8.43	85.3
7	France	8.09	12.4
8	Canada	7.81	20.7
9	Australia	7.41	29.1
10	Spain	6.63	14.2
11	Italy	6.13	10.1
12	Ukraine	4.57	10.4
13	Kazakhstan	3.39	18.1
14	Kuwait	2.98	69.8
15	China, Hong Kong SAR	2.85	38.1

Table 5 - Top 15 countries of origin and destination, by number (millions) and proportion of total population (Mcauliffe & Triandafyllidou, 2022, p. 202; UNDP, 2020; UN DESA, 2021)

From the above "Table 5" we can draw two major conclusions. First - the big four countries that originate most migration are India, Mexico, Russian Federation and China and second - the big four countries that receive most migration are the United States of America, Germany, Saudi Arabia, and Russian Federation.

3. Methods

This research was developed applying a qualitative methodology, analyzing strategically statistic data, as recent as possible, to achieve the results duly grounded in detailed and updated information and data from the official sources – international institutions. So, the methods of analyzing the data and the information on the latest reports, allowed to present the whole reality registered and verified by trustworthy International Organizations as United Nations or International Organization for Migration. Consequently, we present the interpretation of the data, related with the legal, social, and economical aiming to achieve to the impact and relevance in the social importance of the Migrants in the States development.

4. Results - International migrant remittance

All this human mass in displacement implies that there are monetary transfers from the countries to which they migrated to their destination countries.

Given this economic reality resulting from international migratory activity, we will analyze below the financial inflows into the countries of origin, the amounts, and percentages according to their "GDP", and the countries of destination, to understand the financial role that this international migratory human mass has in the economy of these countries, both of destination and of origin.

4.1. Remittance outflow

The first aspect that we are going to analyze is related to the countries from where migrants send the most money from their savings, which we do with the introduction of "Table 6" below. We see that the country that contributes most to this distribution of wealth is the United States of America - USA.

	Migrant remittance	Outflows US\$ million 2018
1	United States	68 472
2	Saudi Arabia	33 613
3	Switzerland	26 740
4	Germany	25 404
5	Russian Federation	21 833
6	China	16 548
7	France	15 179
8	Kuwait	14 347
9	Luxembourg	13 737
10	Korea, Rep.	13 409
11	Netherlands	13 253
12	Qatar	11 558
13	Malaysia	10 804
14	Italy	10 781
15	United Kingdom	10 232
16	Oman	9 958
17	Australia	7 197
18	Poland	7 094
19	India	6 778
20	Austria	6 217

	Migrant remittance	Outflows As a share of GDP in 2018 (%)
1	Luxembourg	19,8%
2	Oman	12,56%
3	Kuwait	10,1%
4	Qatar	6,0%
5	Saudi Arabia	4,3%
6	Switzerland	3,8%
7	Malaysia	3,0%
8	Netherlands	1,5%
9	Austria	1,4%
10	Russian Federation	1,3%
11	Poland	1,2%
12	Korea, Rep.	0,8%
13	Germany	0,6%
14	France	0,5%
15	Italy	0,5%
16	Australia	0,5%
17	United Kingdom	0,4%
18	United States	0,3%
19	India	0,2%
20	China	0,1%

Table 6 – 2018 - Migrant remittance – Outflows (US\$ million) - As a share of GDP in (%)
(Migration and Development Brief 28)

4.2. Remittance inflow

When we analyze the countries that benefit most from the financial inflows sent by their migrants, we have on the one hand those countries that receive the largest financial flows, such as India and China - see "Table 7", but on the other hand we have those countries that relative to their Gross Domestic Product - GDP, transfers from their migrants are a very important way of obtaining internal wealth, such as Tonga and Haiti, where these financial revenues represent more than 30% of their GDP and other 5 countries where those revenues represent more than 20% of their GDP - see "Table 7".

	Migrant remittance	Inflows US\$ million 2019		Migrant remittance	As share of GDP in (%) 2019
1	India	82 203	1	Tonga	38,5
2	China	70 266	2	Haiti	34,3
3	Mexico	38 655	3	Nepal	29,9
4	Philippines	35 071	4	Tajikistan	29,7
5	Egypt, Arab Rep.	26 353	5	Kyrgyz Republic	29,6
6	Nigeria	25 368	6	Honduras	21,4
7	France	25 174	7	El Salvador	20,8
8	Pakistan	21 905	8	Comoros	19,3
9	Bangladesh	17 539	9	Samoa	18,4
10	Germany	16 772	10	West Bank and Gaza	17,6
11	Vietnam	16 679	11	Jamaica	15,9
12	Ukraine	15 899	12	Lesotho	15,7
13	Belgium	11 719	13	Moldova	15,6
14	Indonesia	11 679	14	Kosovo	15,1
15	Spain	11 041	15	Gambia	13,5
16	Guatemala	10 696	16	Marshall Islands	13,5
17	Italy	9 614	17	Yemen, Rep.	13,3
18	Russian Federation	9 064	78	Nicaragua	13,1
19	Nepal	8 643	19	Guatemala	13,0
20	Sri Lanka	7 681	20	Liberia	12,8

Table 7 - 2018 - Migrant remittance – inflows (US\$ million) - As a share of GDP in (%)

Having arrived here, let's now look at the aspect of the fulfillment of migrant workers' rights.

5. Discussion - International Labor Migrant – Brief analysis

The flow of international labor migrants, men and women who seek decent work and better living conditions, is a phenomenon coexisting with the history of humanity, and it is certain that since the beginning of the XXI century it has become one of the most important international issues, integrating the priorities of the political agendas of states and the international community. In the unavoidable

globalized world in which we live, it is unquestionable that differences in income, wealth, decent work opportunities, human (in)security and demographic complexities have seriously affected States - of origin, transit and/or destination - and generated flows of millions of labor migrants on a global scale. Their contribution to global development is unquestionable, whether through their work in states or for their states of origin, particularly through remittances, becoming active capital - human, social, economic, and financial - by maintaining, growing, and creating new markets, as for example by the transfer of knowledge, expertise and technology. States and their governments are responsible for creating, adjusting, and implementing migration policies in accordance with International Law. However, it is imperative to always keep in mind the complex problem that involves the dichotomy that characterizes the demand for labor and the lack of recognition, acceptance, and dignified integration of foreign workers. Currently, the markets are negatively and worryingly affected by demographic issues, by the generalized aging of societies, facing a decline that creates transversal needs and requires a structured and concerted action from States. Domestically as well as in International Relations, within the International Community, there is an attempt to overcome and suppress the pressing needs for "labor power". However, it is particularly necessary to prevent the hiring or treatment of International Labor Migrants that does not comply with the protection of workers' rights and dignity. For all these reasons, it is crucial to monitor, positively, preventing and combating the flows of illegal International Labor Migration, as well as the exploitation of these foreign workers, the crime of trafficking, unequal pay, among all other rights violations that affect millions of human beings. This is a reality that must be assumed as a serious problem that affects the international community, involving millions of human beings and that needs to be permanently controlled, aiming to prevent and combat crime, so often hidden. Finally, regarding the legal recognition and protection of International Migration in general, and Labor Migration in particular, a final note that we consider important. "The plurality and diversity of the contemporary legal systems" are an unalterable reality and more evident, despite the "cross-border migratory flows that characterize the contemporary world." It is important that we always keep in mind that "Law is a cultural reality: a human work, directed to the realization of certain values, tributary to the idea of Justice, the historical vicissitudes, religions, customs and idiosyncrasies of each province." (Vicente, 2012, pp. 17-18). Thus, the "main challenge for the human rights of migrants is to succeed in replacing the international approach to migration founded on a system of control by the establishment of a system founded on the protection and human dignity of the migrant" (Farena, 2008).

6. Conclusion

Although in absolute terms international migrants represent "only" 3.6% of the world population, they play an essential role both in destination countries and especially for their countries of origin. For these - the countries of destination - they contribute with their remittances to a better quality of life, not only for their families who receive them, but also for the general population, thereby increasing the quality of life of their countries of origin. Of course, the countries of destination also benefit from this labor and the wealth they generate there.

A central point in the analysis that must always be linked to international migration has to do with the constant concern that the national authorities of each of the migrants' host countries and international organizations must have for the respect of human rights in the treatment of these international migrants, a fact that must be constantly monitored by the competent national and international institutions.

References:

- Eurostat (2022). Population on 1 January (online data code: TPS00001) <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TPS00001/bookmark/table?bookmarkId=c0aa2b16-607c-4429-abb3-a4c8d74f7d1e>
- Farena, M. (2008). Algumas notas sobre direitos humanos e migrantes. in *Jura Gentium Rivista di filosofia del diritto internazionale e della politica*. Vol. V, n. 2, Anno 2008.
- International Monetary Found (IMF). (2019). Balance of Payments Manual. World Bank: Migration and Development Brief 28, Appendix A.
- Mcauliffe, M., A. Triandafyllidou (eds.). (2022). World Migration Report 2022. International Organization for Migration (IOM). Geneva. ISSN 1561-5502, ISBN 978-92-9268-076-3 (PDF), Reference Number - PUB2021/032/L.
- Sironi, A., Emmanuel, M. (eds.). (2019). Glossary on Migration. International Migration Law. No. 34. *International Organization for Migration (IOM)*, Geneva.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). International Migrant Stock 2020. International migrant stock at mid-year by sex and by region, country, or area of destination, 1990-2020. POP/DB/MIG/Stock/Rev.2020.
- United Nations - Population Division (2021) International Migrant Stock 2020 [Total, destination] [Total, origin] [Destination and origin] [Age and sex] [Notes]" - <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>.
- Vicente, D. (2012). *Direito Comparado*. Edições Almedina.

Valorile etice și deontologice ale profesiei de avocat

(The ethical and deontological values of the lawyer profession)

Ramona DUMINICĂ^{1*}, Mihaela DIACONU^{1,2}

¹ Universitatea din Pitești. duminica.ramona@gmail.com

² diaconu_m2005@yahoo.com

*Correspondență: duminica.ramona@gmail.com

Rezumat: În societatea modernă, caracterizată de schimbări la nivel tehnologic, informațional, social și cultural, societate bulversată adesea de mari provocări majore de ordin etic și moral, este esențial ca exercitarea oricărei profesii și, cu atât mai mult a unei profesii juridice, să se fundamenteze pe respectarea unor valori etice și deontologice. Avocații sunt considerați a fi modele de comportament în societate din cele mai vechi timpuri. În consecință, menținerea și creșterea prestigiului profesiei nu se pot realiza fără respectarea unor norme de etică profesională și fără a exista o preocupare permanentă a membrilor acestei profesii pentru atingerea celor mai înalte standarde profesionale și deontologice. Rolul avocatului nu se rezumă doar la reprezentarea clientului său, ci acesta acționează în interesul justiției și al statului de drept, iar valori precum umanismul, profesionalismul, integritatea, demnitatea, buna-credință, ascultarea empatică și respectul reciproc trebuie să-i guverneze activitatea. Pornind de la aceste considerente, prezentul articol urmărește să reafirme importanța respectării normelor de etică și deontologie în exercitarea profesiei de avocat și să analizeze principiile cheie care se aplică profesiei, așa cum sunt creionate în legislația internă prin Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, Statutul profesiei de avocat și Codul deontologic al avocatului român.

Cuvinte cheie: etică, profesia de avocat, deontologie profesională, principii.

Abstract: In a modern society, characterized by technological, informational, social and cultural changes, a society often plagued by major ethical and moral challenges, it is essential that the pursuit of any profession, and even more so of a legal profession, be grounded. on the observance of ethical and deontological values. Lawyers are considered to be role models in society since ancient times. Consequently, maintaining and increasing the prestige of the profession cannot be achieved without respecting the rules of professional ethics and without there being a permanent concern of the members of this profession to achieve the highest professional and deontological standards. The role of the lawyer is not limited to representing his client, but he acts in the interests of justice and the rule of law, and values such as humanism,

Citation: Duminică, R., Diaconu, M. (2022). Valorile etice și deontologice ale profesiei de avocat. *Etică și Deontologie*. 2(1), 38-47. <https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.05>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2022 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

professionalism, integrity, dignity, good faith, empathic obedience and mutual respect must govern his work. Based on these considerations, this article aims to reaffirm the importance of respecting the rules of ethics and deontology in the exercise of the legal profession and to analyze the key principles that apply to the profession, as outlined in domestic law by Law no. 51/1995 for the organization and exercise of the legal profession, the Statute of the legal profession and the Deontological Code of the Romanian lawyer.

Keywords: *ethics, profession as lawyer, professional deontology, principles.*

1. Considerații introductive

Schimbările care au avut loc în ultimii ani în sfera tehnologică, informațională, în mediul economic, precum și în toate celelalte domenii de activitate sunt însoțite de modificări semnificative la nivel socio-cultural. Pe de-o parte, lumea modernă este marcată de globalizare și unificare, iar pe de altă parte asistăm la fragmentare și individualism exagerat (Stadniczeńko, 2021, p. 279). Toate aceste elemente își pun amprenta asupra vieții omului modern atât în plan personal, dar și profesional. În fața acestor provocări, acesta tinde să utilizeze orice mijloace pentru atingerea binelui individual, lăsând în plan secund valorile morale.

Această tendință se poate observa și în domeniul avocaturii, profesie nobilă și cu o istorie de peste 2000 de ani, ai cărei reprezentanți se prevalează zilnic de valori, precum: dreptatea, adevărul, libertatea, morala. Tocmai de aceea, un avocat trebuie să fie conștient de menirea sa, de scopul profesiei sale, de faptul că nu este suficient să acumuleze cunoștințe de specialitate, ci este absolut necesar ca în exercitarea profesiei sale să se ghideze după valori etice și deontologice pentru că doar astfel poate crește calitatea și eficiența muncii sale.

Avocații sunt considerați a se afla în centrul administrării justiției, ei sunt cei care au legătură cu părțile, apără drepturile și libertățile acestora, ei argumentează cauza în instanță, acționând nu doar în interesul persoanelor pe care le apără, ci și în interesul justiției, ajutând judecătorul să ajungă la o soluție echitabilă.

În ceea ce îi privește, atât propria comunitate profesională, dar mai ales comunitatea din afara acesteia așteaptă „ceva mai mult” de la aceștia, având în vedere rolul lor esențial în realizarea actului de justiție. Din cele mai vechi timpuri, avocații au fost repere de comportament și moralitate pentru întreaga societate. Afirmția lui Cicero „Domus iurisconsulti totium oraculum civitatis” (Casa jurisconsultului este oracolul întregii cetăți) traversează astfel timpurile, fiind la fel de elocventă și în societatea zilelor noastre.

Retorica lui Cicero își menține actualitatea tocmai prin constanța rolului avocatului, în fața judecătorului, în biroul său unde ascultă și înțelege problema

juridică a clientului său, în respectarea și promovarea aceluiași principii. „Sub semnul unei atare moșteniri, dintotdeauna și cu atât mai mult astăzi, avocații exercită o profesie prin excelență liberală, dar impregnată de o evidentă responsabilitate, deopotrivă, individuală și socială” (Duțu, 2021), după cum s-a afirmat recent într-un studiu de specialitate.

Existența unor standarde de etică profesională și preocuparea permanentă pentru moralitatea persoanelor care exercită această profesie au ca scop conservarea și creșterea prestigiului profesiei, avocatul fiind obligat să acționeze cu bună-credință, în apărarea valorilor profesiei de avocat și ale statului de drept.

În țara noastră, valorile etice și deontologice ale profesiei de avocat se regăsesc atât în Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, republicată în 2018, în Statutul profesiei de avocat (2011), dar mai ales în Codul deontologic al avocatului român (2017).

Toate aceste principii reflectate în legislație sunt subsumate îndeplinirii misiunii avocatului în societate, misiune menționată expres în art. 3 alin. 1. din Codul deontologic, respectiv „apărarea, prin toate mijloacele specifice profesiei, a drepturilor, libertăților și a intereselor legitime ale clienților, în vederea aflării adevărului, a înlăturării justiției și a respectării statului de drept.”

Aceste reguli acționează ca un ghid important pentru a asigura o conduită corectă și adecvată în practica de zi cu zi a dreptului.

2. Principiile fundamentale ale profesiei de avocat

Normele de etică profesională stabilesc o serie de coordonate generale după care avocatul trebuie să se ghideze în raporturile pe care le are cu clienții, cu alți avocați, cu magistrații, cu organele judiciare, cu organe și instituții cu atribuții jurisdicționale, precum și cu orice alte entități sau persoane, atât în exercițiul profesiei, dar și în viața sa publică și chiar privată.

Principiile profesiei de avocat constituie valorile pe care se fundamentează avocatul și pe care le apără în exercitarea profesiei, precum și în viața socială. Orice comportament în exercitarea profesiei sau în afara acesteia se va interpreta prin raportare la aceste valori menționate expres în art. 8 alin. 2 din Codul deontologic, respectiv:

- a) Principiul libertății și independenței avocatului,
- b) Principiul legalității și al respectării statului de drept,
- c) Principiul respectării secretului profesional,
- d) Principiul evitării conflictelor de interese,
- e) Principiul demnității, al onoarei și al probității,
- f) Principiul profesionalismului și loialității față de client,
- g) Principiul competenței profesionale,

- h) Principiul respectării confrăților și a tuturor persoanelor cu care avocatul intră în relații profesionale,
- i) Principiul autonomiei și al auto-reglementării profesiei de avocat,
- j) Principiul loialității față de profesia de avocat.

2.1. Principiul libertății și independenței avocatului

Independența este de esență profesiilor liberale (Moroianu, 2007), iar libertatea de exprimare este o condiție intrinsecă a profesiei de avocat. După cum a arătat și Curtea Europeană a Drepturilor Omului, „problema libertății de expresie este legată de independența profesiei de avocat, crucială pentru funcționarea eficientă a administrării echitabile a justiției” (CEDO, Cauza Morice v. Franța, 2015).

Potrivit acestui principiu, în exercitarea profesiei, avocatul este independent și se supune numai legii și reglementărilor profesionale. Libertatea și independența acestuia sunt garantate de lege (art. 1 alin. 1 și art. 2 alin. 1 din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat). El este ținut de obligația de a-și exercita profesia potrivit crezului său profesional, liber de orice influență sau presiune, atât din partea terților, cât și față de propriile interese.

Avocatul își va păstra independența față de grupurile de presiune și chiar față de propriul client sau viitor client, în cazul în care convingerile sale nu corespund pretențiilor și cerințelor celui care îi solicită serviciul profesional.

Independența îi permite astfel avocatului să interpreteze și să solicite să se aplice legea într-un anumit caz potrivit credinței sale profesionale, fără a urmări sau a se teme de faptul că va mulțumi sau nemulțumi puterea judecătorească, executivă, legislativă, politică, ierarhică, economică, mass-media sau opinia publică (art. 9 din Codul deontologic al avocatului român, 2017). Potrivit art. 7 alin. 4 din Statutul profesiei de avocat, independența avocatului nu poate prejudicia însă interesele clientului său. Avocatul este dator să dea clientului sfaturi juridice corespunzătoare legii și să acționeze numai în limitele legii, ale statutului profesional și ale codului deontologic, potrivit crezului său profesional.

Pentru susținerile făcute oral sau în scris cu respectarea normelor de deontologie profesională în fața instanțelor de judecată, a altor organe de jurisdicție, a organelor de urmărire penală ori a altor autorități, avocatul nu răspunde disciplinar (art. 7 alin. 5 din Statutul profesiei de avocat, 2011).

În consecință, pentru a putea să-și îndeplinească pe deplin rolul, avocatul trebuie să fie independent și să-și păstreze această independență profesională și intelectuală față de instanțe, autorități publice, puteri economice, colegii de profesie și clienți, independența avocatului fiind considerată „o stare de spirit care dă avocatului curajul și încrederea de a acționa în interesul clientului său” (Căținean, 2021, p. 39).

2.2. Principiul legalității și al respectării statului de drept

Rolul avocatului în statul de drept este unul fundamental, activitatea sa fiind esențială pentru funcționarea eficientă a justiției. Prin profesia pe care o exercită urmărește să facă supremația legii efectivă și să promoveze drepturile omului (Rolul avocatului în statul de drept. Ziua europeană a avocaților, 2018). Prin toate demersurile sale, avocatul va combate tendințele, acțiunile și măsurile totalitariste, specifice statului dictatorial, pledând pentru libertate, transparența procedurilor judiciare și soluții în conformitate cu principiile statului de drept (art. 10 alin. 4 din Codul deontologic al avocatului român, 2017).

Apărarea intereselor clientului său se realizează în conformitate cu legea și cu reglementările profesionale. Asigurarea dreptății constituie scopul final al activității sale profesionale, însă în conformitate cu interesele legitime ale clientului, iar nu obținerea unei soluții favorabile acestuia, cu orice preț, ci doar prin utilizare unor mijloace legale, etice și morale.

2.3. Principiul respectării secretului profesional

Considerat principiu cheie al profesiei de avocat, secretul profesional constituie o garanție a dreptului la apărare al clientului și a dreptului acestuia la un proces echitabil (Oancea, 2018, p. 15). Pentru avocat, secretul profesional este atât un drept, dar și o obligație profesională a acestuia.

Conform art. 10 alin. 1 din Statutul profesiei de avocat orice comunicare sau corespondență profesională între avocați, între avocat și client, între avocat și organele profesiei, indiferent de forma în care a fost făcută, este confidențială. Principalul beneficiar al secretului profesional este clientul. Această obligație a avocatului are nu doar un fundament moral și contractual, ci și un fundament etic, precum și legal, fiind de însăși esența acestei profesiei.

În detaliu, secretul profesional este reglementat de Codul deontologic al avocatului român în art. 11.

Astfel, potrivit acestor dispoziții, obiectul secretului profesional îl constituie toate informațiile și datele de orice tip, în orice formă și pe orice suport, schimbate între avocat și clientul său: chestiunile pentru care o persoană a solicitat asistență juridică, datele privind persoana care a solicitat asistență, contractul dintre avocat și client, procedeele de strategie și tactică ale apărării sau reprezentării, consultațiile date sau destinate clientului, corespondența dintre avocat și clientul său, corespondența profesională dintre avocat și confrății avocați, notițele luate cu ocazia interviului profesional realizat de avocat cu clientul său pentru analiza faptelor, ori a unui dosar judiciar sau a unor documente cu relevanță juridică, suportul material al probelor puse la dispoziția avocatului în interesul pregătirii și realizării apărării, mărturiile primite de avocat în exercitarea profesiei, numele clienților, agenda

profesională a avocatului, documentele financiare și operațiunile bancare ce vizează prestațiile profesionale, informațiile dobândite în legătură cu clientul și, în general, orice aspect ce vizează exercitarea profesiei sau este în legătură cu aceasta. De asemenea, sunt considerate ca fiind confidențiale atât informațiile pe care clientul le-a furnizat avocatului cu titlu confidențial, cât și orice alte informații și probe pe care avocatul le-a obținut prin activitățile proprii desfășurate în legătură cu cauza și care nu sunt cunoscute publicului.

Referitor la momentul nașterii acestei obligații de confidențialitate, din prevederile legale rezultă că ea se naște în faza oricăror comunicări/consultări telefonice, electronice, poștale, preliminare ori în timpul negocierilor cu clientul sau altă persoană împuternicită de client pentru a încheia contractual de asistență juridică și durează nelimitat în timp, chiar și după pierderea calității de avocat (Briciu, 2015, p. 13).

De asemenea, este interzisă înregistrarea fără atenționare prealabilă și fără acordul tuturor părților a convorbirile avute cu clienții, cu părțile adverse sau cu avocații lor, efectuate de avocat personal sau prin orice alt mijloc de comunicare.

Având în vedere caracterul absolut al acestei obligații, ea nu revine doar avocatului titular al cabinetului, ci se extinde asupra asociațiilor, colaboratorilor, în general asupra tuturor celorlalți avocați care fac parte din forma de exercitare a profesiei.

Așadar, avocatul este obligat să garanteze respectarea secretului profesional și de către personalul său, precum și de către orice altă persoană cu care colaborează în desfășurarea activității profesionale.

Cu titlu de excepție, Codul deontologic prevede posibilitatea de divulgare a secretului profesional. Se arată că „în cazuri excepționale, de maximă gravitate, în care păstrarea obligatorie a secretului profesional ar putea provoca prejudicii ireparabile sau nedreptăți flagrante, decanul baroului va sfătui avocatul în scopul de a-i determina conduita potrivit legii și statutului profesiei de avocat, cu prioritate pentru a stabili mijloace sau proceduri alternative de rezolvare a problemei concrete. Consimțământul clientului nu obligă avocatul să dezvăluie secretul profesional și nu scutește avocatul de obligația de păstrare a acestuia” (art. 11 alin. 10 din Codul deontologic al avocatului român, 2017).

Importanța respectării dreptului și a obligației avocatului de confidențialitate a fost confirmată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului prin mai multe hotărâri pronunțate de-a lungul timpului, conturând astfel la nivelul jurisprudenței sale limitele secretului profesional.

Astfel, în cauza Pruteanu contra României s-a arătat că interceptarea convorbirilor telefonice ale avocatului cu clientul constituie o încălcare a art. 8 din Convenție referitor la respectarea vieții private și a secretului corespondenței (CEDO, Cauza Pruteanu v. României, 2015). Mai mult, în cauza Iordachi și alții contra

Republicii Moldova s-a constatat că simpla posibilitate ca discuțiile telefonice dintre client și avocatul său să fie interceptate constituie o încălcare a dreptului la viață privată (CEDO, Cauza Iordachi și alții v. Moldova, 2009).

Totodată, în cauza Mancevschi contra Moldovei, s-a statuat că percheziția biroului avocatului are implicații asupra principiului confidențialității avocat-client, iar judecătorul ar trebui să motiveze detaliat autorizarea acestei măsuri și să prevadă măsuri speciale în vederea protecției materialelor protejate de secretul profesional (CEDO, Cauza Mancevschi v. Moldova, 2008).

În consecință, relația de confidențialitate stă la baza libertății individuale într-o societate democratică, asigurând înfăptuirea justiției în interesul general al societății, pe de o parte, și protecția dreptului la apărare, pe de altă parte.

2.4. Principiul evitării conflictelor de interese

Pentru a garanta obligația de păstrare a secretului profesional și principiile independenței și loialității, avocatul trebuie să evite conflictele de interese. Prin urmare, potrivit art. 12 din Codul deontologic al avocatului român avocatul nu poate asista sau reprezenta un client în condițiile în care interesele clientului sunt sau ar putea fi în conflict cu interesele altor clienți ori ale avocatului.

Avocatului i se interzice să pledeze împotriva părții care l-a consultat, în prealabil, în legătură cu aspectele litigioase concrete ale cauzei. Totodată, el trebuie să se abțină să preia un client nou în orice situație în care secretul profesional încredințat de alt client riscă să fie încălcat ori independența avocatului ar putea fi pusă în pericol.

Interdicțiile referitoare la conflictul de interese sunt aplicabile și în ipotezele în care există un asemenea conflict între interesele clientului consultat, asistat sau reprezentat de avocat și interesele clienților pe care același avocat îi reprezintă în cadrul exercitării altor profesii compatibile cu avocatura.

Interdicțiile vizează și situația în care există un astfel de conflict între interesele clientului consultat, asistat sau reprezentat de avocat și clienții experților și specialiștilor cu care colaborează în exercitarea atribuțiilor sale și acestea se extind și asupra celorlalți avocați care fac parte din forma de exercitare a profesiei.

2.5. Principiul demnității, al onoarei și al probității și principiul profesionalismului și loialității față de client

Demnitatea, onoare, probitatea, profesionalismul și loialitatea sunt valori care trebuie să guverneze activitatea profesională a avocatului. Având în vedere că avocatura este o profesie nobilă, ea implică așadar un comportament corespunzător, pe măsura prestigiului profesiei, din partea reprezentanților ei.

Avocatul trebuie să demonstreze clientului și societății în general că este demn de încrederea care i-a fost acordată și realizează acest lucru prin respectarea principiilor demnității, al onoarei, probității și loialității. Avocatul nu trebuie să facă nimic de natură a aduce atingere reputației sale sau profesiei în ansamblu. În acest sens, Codul Deontologic prevede în art. 13 că avocatul trebuie să se abțină de la conduite care ar putea compromite reputația sa, ori reputația profesiei, precum și încrederea publică în profesia de avocat. Aceste standarde se impun avocatului atât în exercitarea profesiei, cât și în afara ei.

Profesionalismul, conduita demnă, onorabilă și cinstită sunt trăsături de care trebuie să dea dovadă avocatul în exercitarea activității sale.

Regulile de etică și deontologie profesională recomandă avocatului utilizarea celor mai adecvate mijloace pentru susținerea cauzei clientului, evitarea folosirii unor cuvinte, afirmații sau susțineri jignitoare, de natură a aduce atingere demnității părții adverse, colegului preopinent ori altor persoane care au legătură cu cauza ori cu clientul său. În demersurile pe care le întreprinde pentru câștigarea cauzei, precum și în pledoaria sa, avocatul va evita să-l umilească pe adversar, pe colegul preopinent ori vreo altă persoană care are legătură cu cauza (art. 14 din Codul deontologic al avocatului român, 2017).

Față de clientul său, avocatul are obligația de a-l informa onest, de a evalua și cântări în mod corect și realist, împreună cu acesta, șansa de câștig sau riscul de pierdere a cauzei, consecințele conduitei procesuale adoptate, precum și de a îl informa cu privire la evoluția cauzei în mod prompt, loial și în conformitate cu realitatea. Îl va sfătui potrivit convingerii sale intime și îi va atrage atenția, în timp util, asupra tuturor consecințelor previzibile ale demersurilor care urmează a se efectua în cauză.

2.6. Alte principii care guvernează exercitarea profesiei de avocat

În strânsă legătură cu principiile enunțate mai sus se află un alt principiu care contribuie la conturarea eticii profesionale a avocatului, fiind vorba despre respectarea competenței profesionale. Reglementat de art. 15 din Codul deontologic, acest principiu se referă la capacitatea avocatului de a prelua numai cazurile care corespund competențelor sale. Acesta nu va accepta cazuri care îl depășesc din punct de vedere profesional sau care excedează posibilității de a se pregăti în timp util pentru soluționare în interesul clientului.

Ținând cont de faptul că fără pregătire permanentă, documentare corectă, analiza legislației și a practicii judiciare nu este posibilă exercitarea acestei profesii, normele deontologice impun avocatului obligația de a urma formele de pregătire profesională, potrivit legii și statutului.

Un element extrem de important care contribuie la buna administrare a justiției este respectul reciproc între toți participanții la actul de justiție. De aceea, deontologia

profesională impune exercitarea cu bună-credință a profesiei de avocat, în mod onest și respectuos față de toți participanții la actul de justiție (art. 16 alin. 2 din Codul deontologic al avocatului, 2017).

Nu în ultimul rând, principiul autonomiei și al auto-reglementării profesiei de avocat, respectiv principiul loialității față de profesie completează regulile etice și deontologice ale acestei profesii (art. 17 și art. 18 din Codul deontologic al avocatului, 2017).

Această profesie juridică este ferită de intervenționismul statului, atât în privința reglementării interne a profesiei, cât și în activitatea desfășurată de fiecare avocat. Astfel, avocatul va refuza eventuale îndrumări, instrucțiuni, indicații sau recomandări din partea statului și a organelor acestuia ce au ca obiect modalitatea de desfășurare a activității sale, întrucât conceperea apărării, conținutul consultațiilor etc. sunt un atribut suveran al avocatului.

3. Concluzii

Poate mai mult decât alte profesii juridice, avocatura se confruntă frecvent cu unele conflicte de natură morală a căror soluție trebuie căutată în normele de etică și deontologie profesională.

Un avocat trebuie să fie capabil să recunoască și să soluționeze eventualele probleme de ordin moral asociate exercitării profesiei sale, el trebuie să accepte faptul că are sarcina de a influența cultura juridică a societății și primul pas pentru îndeplinirea acestui nobil rol constă în însușirea și aplicarea zi de zi a regulilor de etică și deontologie profesională. Respectarea acestor standarde de etică profesională și preocuparea permanentă pentru moralitatea și competența persoanelor care exercită profesia de avocat au ca finalitate creșterea prestigiului profesiei și este una dintre condițiile îndeplinirii justiției și a respectării statului de drept.

Referințe:

- Briciu, T. (2015) în D. Oancea (coord.). *Legea privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat. Comentariu pe articole*. București: Editura C.H. Beck.
- Căținean, I. T. (2021). Etica profesiei și relația sistemului judiciar cu profesia de avocat. *Jurnalul Baroului Cluj*, nr. 1, 38-40.
- CEDO, Hotărârea din 23 aprilie 2015 în Cauza Morice v. Franța, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154265>
- CEDO, Hotărârea din 3 februarie 2015 în Cauza Pruteanu v. România, (Cererea nr. 30181/05).
- CEDO, Hotărârea din 10 februarie 2009 în Cauza Iordachi și alții v. Republica Moldova, (Cererea nr. 25198/02).
- CEDO, Hotărârea din 7 octombrie 2008 în Cauza Mancevschi v. Republica Moldova, (Cererea nr. 33066/04).

- Codul deontologic al avocatului român, aprobat prin Hotărârea Consiliului UNBR nr. 268/17 iunie 2017.
- Duțu, M. (2021). *Tranziția avocaturii sau avocatura de tranziție*. Pandectele Române, nr. 2.
- Moroianu, Gh. (2007). Principiile ce caracterizează profesiile liberale. *Revista Română de Dreptul Muncii*, nr. 4.
- Oancea, D. (2018). *Valorile deontologice ale profesiei de avocat prin prisma principiilor cuprinse în Codul deontologic al avocatului român*. În R. A. Popa (coord.). *Integritatea în mediul juridic, educational și privat*. (pp. 13-23). București: Editura Ch. Beck.
- Stadniczeńko, J. (2021). The importance of ethics in the legal profession. *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, t.XVI,18(1), 279-295. <https://doi.org/10.32084/sawp.2021.16.1-16>
- Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, republicată în M.Of. nr. 440 din 24 mai 2018.
- Statutul profesiei de avocat, adoptat prin Hotărârea Consiliului UNBR nr. 64/3 decembrie 2011.
- Rolul avocatului în statul de drept. Ziua europeană a avocaților 2018, broșură disponibilă pe https://www.unbr.ro/wp-content/uploads/2018/10/Rolul-avocatului-%C3%AEn-ap%C4%83rarea-statului-de-drept_website.pdf

Codul etic al auditorului de securitate cibernetică. Reglementări interne și internaționale (Cyber Security Auditor Code of Ethics. National and International Regulations)

Ramona CIOBANU^{1*}

¹ Universitatea Transilvania din Brașov,

* Correspondent: ramona.ciobanu@unitbv.ro

Citation: Ciobanu, R. (2022). Codul etic al auditorului de securitate cibernetică. Reglementări interne și internaționale. *Etică și Deontologie*. 2(1), 48-60
<https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.06>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2022 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Rezumat: Extinderea implementării sistemelor informatice a determinat apariția unui nou tip de audit, auditul cibernetic, și a unei noi profesii liberale, auditorul de securitate cibernetică. Asociațiile profesionale nou create, organizațiile internaționale și statele au adoptat norme care privesc, pe de o parte, desfășurarea auditului cibernetic și, pe de altă parte, Coduri etice ca ansamblu de norme, principii și valori care guvernează activitatea auditorilor de securitate cibernetică.

Cuvinte cheie: audit, audit cibernetic, auditor de securitate cibernetică, Cod etic

Abstract: The expansion of the implementation of information systems has led to the emergence of a new type of audit, cyber audit, and a new liberal profession, the cybersecurity auditor. Newly created professional associations, international organizations and states have adopted the rules governing, on the one hand, the conduct of cyber audit and, on the other hand, the Codes of Ethics as a set of norms, principles and values that govern the work of cybersecurity auditors.

Keywords: audit, cyber audit, cybersecurity auditor, Codes of Ethics

1. Profesia de auditor de securitate cibernetică

Desfășurarea activității economice, dar și a operațiunilor cu bani publici, au impus încă din cele mai vechi timpuri necesitatea ținerii evidenței veniturilor și cheltuielilor, a controlului corectitudinii, veridicității și legalității acestor înregistrări și, pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății, a auditului financiar ca formă superioară de analiză, sinteză și orientare care are ca scop verificarea corectitudinii, legalității, eficienței și eficacității operațiunilor financiare efectuate în cadrul unei instituții. Auditul financiar este o activitate caracterizată prin independență și obiectivitate, menită să dea asigurări și consiliere conducerii instituției auditate privind administrarea veniturilor, având aptitudinea de a contribui la creșterea eficienței acestei instituții printr-o abordare bazată pe gestiunea riscului (Șaguna, Șova, 2005).

Dacă inițial noțiunea de audit a fost asociată cu auditul financiar, sensul larg al noțiunii incluzând și auditul contabil, precum și pe cel fiscal, astăzi activitatea de audit s-a extins și asupra altor domenii, precum protecția mediului, capitalul intelectual, sistemele informatice (Ciobanu, 2022a).

Extinderea implementării sistemelor informatice în cele mai diverse activități umane și-a pus amprenta asupra activității de audit care a început să utilizeze tehnicile automate de audit datorită avantajelor pe care le presupun acestea: economie de timp și de resurse financiare, rapiditate, acuratețe, precizie (Dhillon, 2000). Pe de altă parte, folosirea sistemelor informatice prezintă pe lângă avantaje și riscuri specifice (Kassa, 2016) astfel încât s-a simțit nevoia implementării unor tehnici de control al sistemelor informatice pentru identificarea vulnerabilităților acestora. Chiar dacă de obicei se pleacă de la premisa că informațiile generate de calculator sunt corecte, auditorii financiari, oameni ai cifrelor, dar și experți în efectuarea de analize și conexiuni, și-au dat seama că folosirea sistemelor informatice impune verificarea integrității datelor, aceasta devenind o etapă premergătoare îndeplinirii obiectivelor misiunii lor de audit, astfel încât rezultatele din rapoartele de audit să fie bazate pe date complete și precise. Procedurile de control și certificare a datelor s-au născut din nevoia de încredere (Ciobanu, 2022a).

Institutul American al Contabililor Autorizați (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA) a lansat în anul 1968 conceptul de audit al sistemelor de procesare automată a datelor (Electronic Data processing – EDP Audit), iar în 1969 s-a constituit Asociația Auditorilor EDP (EDP Auditors Association – EDPAA) care și-a propus să elaboreze standarde, ghiduri și proceduri pentru noul tip de audit. Constituirea acestei asociații profesionale marca așadar apariția unui nou tip de audit, auditul sistemelor informatice sau auditul cibernetic, cum mai este astăzi numit, ca

audit de sine-stătător, cu reguli și obiective specifice, desprinzându-se de auditul financiar cu care a fost asociat inițial.

În 1994, EDPAA își schimbă denumirea în Information Systems Audit and Control Association (Asociația pentru Auditul și Controlul Sistemelor Informaționale), cunoscută sub acronimul ISACA, asociație care prin activitatea desfășurată s-a impus pe plan internațional ca leader în certificare, dar și în asigurarea instrumentelor de lucru pentru activitatea de audit al sistemelor informatice prin adoptarea de standarde, ghiduri, proceduri specifice, așa-numitul cadru de lucru COBIT (Control Objectives for Information and related Technology), folosit de auditorii de securitate informatică atât în auditul privat, cât și în cel public. COBIT a fost armonizat cu o serie de standarde și bune practici IT și acționează în prezent ca un integrator al acestor standarde, sintetizând obiectivele principale sub un singur cadru de referință general acceptat (Ciobanu, 2022b).

Literatura de specialitate definește auditul sistemelor informatice drept „activitatea de evaluare a unui sistem informatic în scopul emiterii unei opinii calificate asupra gradului de conformitate a sistemului cu standardele în domeniu și, totodată, asupra capacității sistemului informatic de a atinge obiectivele strategice ale unei organizații, utilizând eficient resursele informaționale și asigurând integritatea datelor prelucrate și stocate” (Năstase ș.a., 2007).

Această activitate complexă este desfășurată de auditorul sistemelor informatice sau auditorul cibernetic, specialist în domeniul controlului, securității și managementului sistemelor informatice, atestat să desfășoare această activitate.

Auditul sistemelor informatice poate fi realizat de auditori angajați ai instituției auditate, ca audit intern, sau de auditori independenți, persoane fizice sau juridice, ca audit extern. Auditul intern verifică respectarea procedurilor de transformare a datelor de intrare în rezultate, urmărindu-se modul în care sistemul care se implementează este mai eficient, fiind însoțit de o economisire a resurselor, iar auditul extern testează procedurile de control care intră în componența sistemului, proceduri care implementează exigențele cuprinse în specificații, standarde, acte normative și care restricționează prin blocare orice tentativă de execuție a operațiunilor interzise (Ivan, Felician, Capisizu, 2005).

Auditorii de securitate informatică au următoarele obiective (Năstase ș.a., 2007):

- identificarea și evaluarea riscurilor de sistem,
- verificarea funcțiilor incompatibile în cadrul sistemului informatic,
- verificarea securității fizice și logice a sistemului informatic,
- verificarea și evaluarea infrastructurii rețelelor de calculatoare,
- controlul aplicațiilor informatice,

- testarea integrității datelor,
- verificarea existenței și securității copiilor de siguranță a datelor, informațiilor, aplicațiilor informatice,
- -verificarea și evaluarea planurilor de recuperare în caz de dezastre.

Din rațiuni de identitate cu terminologia folosită de legislația din România, dar și cu cea folosită de normele Uniunii Europene, voi folosi în continuare termenii de audit cibernetic și auditor de securitate cibernetică.

2. Deontologia profesiei de auditor de securitate cibernetică. Coduri etice adoptate în cadrul asociațiilor profesionale pe plan internațional. Principii diriguitoare.

Etimologic, noțiunea de deontologie provine din limba franceză, de la cuvântul *déontologie*, și poate fi definită ca fiind teoria datoriei, a obligațiilor morale. Deontologia reprezintă totalitatea normelor de conduită și a obligațiilor etice ale unei profesii.

Deontologia auditului presupune elaborarea unui cod etic pentru auditori, cod prin care să se stabilească valorile și principiile care trebuie să călăuzească activitatea de audit. Adoptarea și aplicarea unui cod etic pentru auditori este de natură să promoveze încrederea în auditori și în activitatea lor, respectul, siguranța și credibilitatea acestora. Nevoia de credibilitate impune ca opiniile auditorilor să fie considerate exacte și de încredere de către utilizatorii rapoartelor de audit: entitatea auditată, clienții și partenerii de afaceri ai acesteia, instituțiile statului, opinia publică. În general, auditorul favorizează o asemenea atitudine prin integritate, independență, obiectivitate, neutralitate politică, evitarea conflictelor de interese, confidențialitate, competență și pregătire profesională.

Întrucât activitatea de audit a demarat ca audit contabil, financiar și fiscal, de-a lungul timpului au fost adoptate coduri etice în cadrul diferitelor asociații profesionale ale contabililor și auditorilor financiari, valorile și principiile acestora fiind preluate și incluse în norme juridice aplicabile auditorilor din sectorul public. În acest sens putem da exemplul codurilor etice adoptate în cadrul:

- IFAC - International Federation of Accountants accesibil la adresa:
 - o https://www.ifac.org/system/files/publications/files/Code-of-Ethics_July_2009_FINAL_02_23_10.pdf,
 - o -The IIA – The Institute of Internal Auditors accesibil la adresa:
<https://www.theiia.org/en/standards/what-are-the-standards/mandatory-guidance/code-of-ethics/>
- INTOSAI - International Organization of Supreme Audit Institutions accesibil la adresa: <https://www.issai.org/wp-content/uploads/2019/08/ISSAI-130-Code-of-Ethics.pdf>

- SAIs - European Union's Supreme Audit Institutions accesibil la adresa: https://www.eca.europa.eu/sites/cc/Lists/CCDocuments/Compendium_Cybersecurity/CC_Compendium_Cybersecurity_EN.pdf

Din aceste documente rezultă un set de valori, acceptate unanim ca principii nucleu, fundamentale (core principles), cu rol dirigitor în activitatea de audit, după cum urmează:

- independență,
- integritate,
- obiectivitate,
- competență,
- profesionalism,
- confidențialitate.

În ceea ce privește auditul cibernetic, în cadrul ISACA (Information Systems Audit and Control Association), după constituirea organizației, un prim demers a fost acela de a elabora Codul de etică profesională, cod care valorifică principiile fundamentale ale activității de audit și care cuprinde un set de reguli de comportament ce ghidează conduita etică și profesională a auditorilor sistemelor informatice certificați. Astfel, exercitarea acestei profesii trebuie să se supună următoarelor principii (Năstase ș. a., 2007; Ciobanu, 2022b):

- implementarea standardelor și procedurilor specifice de audit SI,
- seriozitate și loialitate față de client,
- abținere de la activități ilegale,
- confidențialitatea informațiilor obținute în timpul misiunii de audit, cu excepția situației în care acestea sunt solicitate de autorități legale,
- independența auditorului ca premisă a corectitudinii și lipsei de prejudecăți,
- profesionalism,
- informarea clientului cu privire la rezultatele auditului,
- susținerea informării asociaților/acționarilor/membrilor entității auditate pentru a crește gradul de înțelegere a aspectelor referitoare la securitatea și controlul sistemelor informatice, precum și a încrederii în cadrul grupului.

3. Reglementarea profesiei de securitate cibernetică în România

Schimbările intervenite în economia mondială ca urmare a implementării sistemelor informatice și a noilor rețele de comunicații, precum și nevoia de interconectare a economiilor naționale ale statelor au determinat adoptarea unor noi acte normative și în România, corespunzătoare noilor realități, precum: Legea nr. 455/2001 privind semnătura electronică, Legea nr. 365/2002 privind comerțul

electronic, Legea nr. 506/2004 privind protecția datelor cu caracter personal și protecția vieții private în sectorul comunicațiilor electronice, Legea nr. 64/2004 pentru ratificarea Convenției privind criminalitatea informatică adoptată în cadrul Consiliului Europei.

De asemenea, ca o reflectare a preocupării existente pe plan internațional, dar și în cadrul Uniunii Europene, privind asigurarea securității sistemelor informatice, ca o condiție a bunei desfășurări a activităților care utilizează aceste sisteme, în România au fost adoptate:

- H.G. nr. 271/2013 pentru aprobarea Strategiei de Securitate Cibernetică a României (SNSC) și a Planului de acțiune la nivel național privind implementarea SNSC,
- Legea nr. 362/2018 privind asigurarea unui nivel comun ridicat de securitate a rețelelor și sistemelor informatice denumită și Legea NIS și care transpune în legislația internă Directiva UE 2016/1148 (NIS – Network and Information Security) a Parlamentului European și a Consiliului privind măsuri pentru un nivel comun ridicat de securitate a rețelelor și a sistemelor informatice în UE,
- O.U.G. nr. 104/2021 privind înființarea Directoratului Național de Securitate Cibernetică.

În mod firesc, odată cu extinderea implementării sistemelor informatice în România, dar și ca urmare a adoptării unui cadru legislativ adecvat, s-a simțit nevoia de auditare a sistemelor informatice ca o garanție a securității mediului informatizat, astfel încât a apărut o nouă profesie liberală: cea de auditor de securitate cibernetică. Pentru reglementarea exercitării acesteia a fost adoptat Ordinul nr. 559/2021 al Secretarului General al Guvernului privind aprobarea Regulamentului pentru atestarea și verificarea auditorilor de securitate cibernetică, pentru care voi folosi în continuare denumirea de Regulament, act normativ care reglementează atestarea, suspendarea și revocarea atestatului de auditor de securitate cibernetică, desfășurarea activității auditorilor și a misiunii de audit, verificarea activității auditorilor de securitate cibernetică și aplicarea sancțiunilor, evidența auditorilor prin Registrul Național al Auditorilor de Securitate Cibernetică. Potrivit art. 1 alin. 1, Regulamentul se aplică auditorilor de securitate cibernetică pentru auditarea rețelelor și sistemelor informatice ce susțin servicii esențiale ori furnizează servicii digitale în condițiile Legii NIS.

Regulamentul definește auditorul de securitate cibernetică drept „persoană fizică atestată sau persoană juridică cu personal atestat care realizează activități de auditare a rețelelor și sistemelor informatice ce susțin servicii esențiale sau furnizează servicii digitale, conform reglementărilor și bunelor practici în domeniu” (art. 2 alin. 2 lit. a). Un serviciu este considerat esențial dacă furnizarea lui îndeplinește cumulativ următoarele condiții (art. 6 alin. 1 din Legea NIS): (1) serviciul este esențial în susținerea unor activități societale și/sau economice de cea mai mare

importanță; (2) furnizarea sa depinde de o rețea sau de un sistem informatic; (3) furnizarea serviciului este perturbată semnificativ în cazul producerii unui incident. În concreto, sunt servicii esențiale cele din energie, transport, sectorul bancar și piața financiară, domeniul medical, infrastructură digitală, furnizarea și distribuirea apei potabile. Furnizorul de servicii digitale este orice entitate care furnizează servicii care se încadrează într-una din următoarele categorii: piață online, motor de căutare online, serviciu de cloud computing (art. 3 lit. o din Legea NIS).

Regulamentul definește auditul de securitate cibernetică ca fiind „activitatea prin care se realizează o evaluare sistematică a tuturor politicilor, procedurilor și măsurilor de protecție implementate la nivelul rețelelor și sistemelor informatice în vederea identificării disfuncțiilor și vulnerabilităților și a furnizării unor soluții de remediere a acestora” (art. 2 alin. 2 lit. b), constituind „unul dintre mijloacele disponibile oricărui operator economic pentru a testa și asigura nivelul de securitate al rețelelor și sistemelor informatice care stau la baza susținerii serviciilor esențiale sau furnizării de servicii digitale” (art. 27 alin. 1).

DECLARAȚIE/ANGAJAMENT privind respectarea Codului etic al auditorului de securitate cibernetică Auditor de securitate cibernetică: IDASC: Subsemnatul, (nume și prenume), atestat ca auditor de securitate cibernetică având IDASC:, posesor al actului de identitate seria nr....., CNP....., cunoscând dispozițiile art. 326 din Codul penal cu privire la falsul în declarații, declar pe propria răspundere că am luat cunoștință de Codul etic al auditorului de securitate cibernetică și mă angajez să îl respect pe întreg parcursul perioadei de valabilitate a atestatului de securitate cibernetică. Dau prezenta declarație în conformitate cu art. 20 din Regulamentul pentru atestarea și verificarea auditorilor de securitate cibernetică, aprobat prin Ordinul secretarului general al Guvernului nr. 559/2021, fiindu-mi necesară la CERT-RO/ANSRSI pentru înscrierea ca auditor de securitate cibernetică în Registrul național al auditorilor de securitate cibernetică. Semnătura auditorului de securitate cibernetică. Numele și prenumele semnatarului Data
--

Figura 1. Model de declarație/angajament privind respectarea

Codului etic al auditorului de securitate cibernetică

Sursa: Art. 12 din Anexa 13 – *Codul Etic al auditorului de securitate cibernetică* - a Ordinului nr. 559/2021 al Secretarului General al Guvernului privind aprobarea Regulamentului pentru atestarea și verificarea auditorilor de securitate cibernetică

În Anexa nr. 13 a Regulamentului este reglementat Codul Etic al auditorului de securitate cibernetică, Cod la respectarea căruia sunt obligați toți auditorii atestați să exercite această profesie, potrivit art. 20 alin. 1 din Regulament. După obținerea atestatului de auditor de securitate cibernetică, auditorul este obligat să semneze, olograf sau digital, declarația/angajamentul privind respectarea Codului etic al auditorului de securitate cibernetică (Figura 1) și o/îl va înainta autorității competente la nivel național, actualmente Directoratul Național de Securitate Cibernetică (fostul CERT-RO), în maximum 10 zile de la emiterea atestatului (art. 20 alin. 2 din Regulament). Nesemnarea și/sau netransmiterea declarației/angajamentului duce la suspendarea sau la revocarea atestatului, după caz (art. 20 alin. 3 din Regulament).

4. Codul etic al auditorului de securitate cibernetică din România

Potrivit art. 1 din Codul etic al auditorului de securitate cibernetică, pe care-l voi numi în continuare Codul etic, acesta „reprezintă un ansamblu de principii și reguli de conduită care trebuie să guverneze activitatea auditorului de securitate cibernetică”, scopul lui fiind, potrivit art. 3, acela de a asigura „cadrul etic necesar desfășurării activității de auditor de securitate cibernetică, astfel încât acesta să își îndeplinească cu profesionalism, loialitate, corectitudine și în mod imparțial îndatoririle de serviciu și să se abțină de la orice faptă care ar putea să aducă prejudicii” entității auditate.

Codul etic reglementează în două capitole distincte (Capitolele II și III) principiile și regulile de conduită aplicabile exercitării acestei profesii.

4.1. Principii

Principiile enunțate în Codul etic valorifică principiile consacrate pe plan internațional în Codurile etice ale auditorilor, acele core principles, principii nucleu, unanim recunoscute ca fiind esențiale pentru atingerea obiectivelor misiunii de audit.

Astfel, potrivit art. 6 din Codul etic, în desfășurarea misiunii de audit, auditorul de securitate cibernetică este obligat să respecte următoarele principii fundamentale: integritate, independență și obiectivitate, confidențialitate, competență profesională și neutralitate politică.

Principiul integrității este reglementat după cum urmează (art. 6 alin. 1 lit. a din Codul etic): „integritatea - auditorul de securitate cibernetică trebuie să fie corect, onest și incoruptibil, integritatea fiind suportul încrederii și credibilității acordate raționamentului auditorului de securitate cibernetică”.

Pentru explicarea conținutului acestui principiu, Codul etic adoptat în cadrul IFAC, revizuit în anul 2009, prevede la Secțiunea 110 intitulată „Integritatea” că integritatea impune tuturor auditorilor obligația de a avea un comportament sincer, onest, de a nu fi asociat cu declarații, comunicări, rapoarte care conțin informații înșelătoare, false, care induc în eroare (IFAC, 2009).

De asemenea, Codul etic ISSAI 130, adoptat în cadrul INTOSAI în anul 2019, identifică următoarele vulnerabilități pentru integritate (INTOSAI, 2019):

- interese personale sau financiare,
- cadouri, gratuități,
- implicarea în activități politice, grupuri de presiune sau de lobby,
- acces la informații sensibile sau confidențiale,
- circumstanțe legate de viața personală a auditorului cum ar fi situația, financiară sau relațiile personale.

Totodată Codul etic ISSAI 130 atrage atenția că respectarea reglementărilor specifice activității de audit nu reprezintă un proces formal, ci trebuie să se ia în

considerare scopul pentru care au fost adoptate și că pentru apărarea principiului integrității ar trebui luate măsuri precum existența unui organism/a unor consilieri de etică la care să fie raportate suspiciunile de încălcare a integrității, dar și organizarea unor întâlniri, conferințe, workshop-uri care să promoveze cultura integrității și să dezbată riscuri specifice cu caracter de noutate (INTOSAI, 2019).

Principiile independenței și obiectivității sunt reglementate după cum urmează (art. 6 alin. 1 lit. b din Codul etic):

a) „independența și obiectivitatea:

- *independența* - independența față de operatorul economic (operator de servicii esențiale sau furnizor de servicii digitale) și oricare alte grupuri de interese este indispensabilă. În acest sens, auditorul de securitate cibernetică trebuie:
 - să depună toate eforturile pentru a fi independent în tratarea problemelor aflate în analiză;
 - să fie independent și imparțial atât în teorie, cât și în practică;
 - să nu fie afectat de interese personale sau exterioare;
 - să nu se implice în acele activități în care are un interes legitim/ întemeiat;
- *obiectivitatea* - în activitatea sa auditorul de securitate cibernetică trebuie:
 - să manifeste obiectivitate și imparțialitate în redactarea rapoartelor, care trebuie să fie precise și obiective;
 - să formuleze concluzii și opinii bazate exclusiv pe documentele obținute și analizate conform listei standardelor și specificațiilor internaționale și europene în domeniu;
 - să folosească toate informațiile utile primite de la operatorul economic auditat și din alte surse;
 - să analizeze punctele de vedere exprimate de operatorul economic auditat și, în funcție de relevanța acestora, să formuleze opiniile și recomandările proprii;
 - să facă o evaluare echilibrată a tuturor circumstanțelor relevante și să nu fie influențat de propriile interese sau de interesele altora în formarea propriei opinii”.

Codul etic IFAC prevede la Secțiunea 290 că independența are două aspecte (IFAC, 2009):

- b) independența raționamentului care constă în efectuarea misiunii de audit cu obiectivitate și scepticism profesional, precum și formularea de concluzii în afara oricăror influențe;
- c) independență în atitudine care constă în evitarea oricăror fapte sau circumstanțe care pot pune la îndoială integritatea și obiectivitatea auditorului.

Totodată, din Codul etic ISSAI 130 (INTOSAI, 2019) rezultă că independența privește statutul auditorului, mandatul acestuia, efectuarea auditului, raportarea, precum și raportul cu managementul entității auditate, putând constitui garanții ale independenței auditorului următoarele:

- independența față de influența politică,
- independență față de managementul entității auditate,
- neauditarea propriei activități,
- evitarea auditării entităților în care au avut recent calitatea de salariați,
- evitarea situațiilor în care situația personală i-ar putea afecta obiectivitatea,
- refuzul cadourilor, gratuităților, tratamentului preferențial/privilegiat.

În ceea ce privește obiectivitatea, Codul etic IFAC prevede la secțiunea 120 intitulată „Obiectivitate” (IFAC, 2009) că auditorul nu trebuie să accepte o misiune de audit dacă o relație sau o circumstanță i-ar putea afecta raționamentul profesional, obiectivitatea presupunând imparțialitate, nepărtinire, ferire de influențe.

Principiul confidențialității este reglementat după cum urmează (art. 6 alin. 1 lit. c din Codul etic):

- *confidențialitatea*:
 - o auditorul de securitate cibernetică este obligat:
 - să păstreze confidențialitatea în legătură cu faptele, informațiile sau documentele despre care ia cunoștință în exercitarea atribuțiilor lor; este interzis să utilizeze în interes personal sau în beneficiul unui terț informațiile dobândite în exercitarea atribuțiilor de serviciu;
 - să protejeze informațiile referitoare la auditul de securitate și, în special, dovezile, constatările și rapoartele;
 - în cazuri excepționale auditorul de securitate cibernetică poate furniza aceste informații numai în condițiile expres prevăzute de normele legale în vigoare sau cu autorizația scrisă din partea operatorului economic auditat”.

Codul etic IFAC prevede la secțiunea 140 intitulată „Confidențialitate” (IFAC, 2009) că este interzisă dezvăluirea informațiilor confidențiale fără drept sau fără să existe o obligație legală în acest sens, precum și folosirea acestora în interes personal sau al unor terți.

Principiul competenței profesionale este reglementat după cum urmează (art. 6 alin. 1 lit. d din Codul etic):

- *competența profesională*:
 - auditorul de securitate cibernetică este obligat să își îndeplinească atribuțiile pe timpul activității de audit de securitate cu profesionalism, competență, imparțialitate și la standarde internaționale, aplicând cunoștințele, aptitudinile și experiența dobândite;

- auditorul de securitate cibernetică este obligat să respecte legile și reglementările naționale aplicabile, precum și cele mai bune practici legate de activitățile de audit de securitate”.

Codul etic IFAC prevede la secțiunea 130 intitulată „Competență profesională și diligență” (IFAC, 2009) că principiul competenței profesionale impune următoarele obligații:

- menținerea competenței profesionale la nivelul necesar pentru a se asigura că angajatorii sau clienții beneficiază de servicii profesionale și competente,
- desfășurarea activității cu diligență, în conformitate cu standardele, pentru furnizarea de servicii profesionale,
- serviciile profesionale competente presupun un bun raționament profesional în aplicarea cunoștințelor și aptitudinilor profesionale.

Competența profesională presupune două etape: (1) dobândirea și (2) menținerea acesteia prin formare continuă, iar diligența se referă la obligația de a acționa în conformitate cu cerințele misiunii, cu atenție, cu temeinicie și în timp util. Totodată, profesionistul trebuie să aducă la cunoștința beneficiarilor Raportului de audit întocmit la finalul misiunii de audit limitele inerente ale activităților desfășurate (IFAC, 2009). Aceasta este explicația faptului că în Raportul de audit auditorul inserează un paragraf în care precizează că din cauza limitelor inerente controalelor interne, fraude și erorile pot să apară sau să rămână nedetectate și un alt paragraf în care precizează că auditul nu poate detecta toate punctele slabe din cadrul procedurilor de control atâta timp cât auditul nu este o activitate continuă, iar testarea procedurilor de control de către auditor se realizează prin sondaj. Este o modalitate prin care avertizează utilizatorul raportului cu privire la limitele inerente, dar și o modalitate de a se pune la adăpost de eventualele acuzații care i s-ar putea aduce.

Principiul neutralității politice este reglementat după cum urmează (art. 6 alin. 1 lit. e din Codul etic):

- *neutralitatea politică*:
 - auditorul de securitate cibernetică trebuie să fie neutru din punct de vedere politic, în scopul îndeplinirii în mod imparțial a activităților; în acest sens el trebuie să își mențină independența față de orice influențe politice;
 - auditorul de securitate cibernetică are obligația ca în exercitarea atribuțiilor ce îi revin să se abțină de la exprimarea sau manifestarea convingerilor lui politice”.

4.2. Reguli de conduită

În accepțiunea Codului etic, regulile de conduită sunt norme de comportament adresate auditorului de securitate cibernetică și reprezintă un instrument „pentru interpretarea principiilor și aplicarea lor practică” (art. 7 din Codul etic), având rolul

să-l îndrume pe acesta din punct de vedere etic. Capitolul III din Codul etic intitulat Reguli de conduită reia principiile enunțate la articolul 6 și aduce lămuriri privitoare la conținutul acestora, completând interpretarea lor legală.

Astfel, integritatea presupune exercitarea profesiei cu onestitate, bună-credință și responsabilitate; respectarea legii și bunelor practici în materie de audit cibernetic; respectarea obiectivelor etice legitime ale instituției din care provine; interzicerea de a participa cu bună știință la activități ilegale și angajamente care discreditează îndeplinirea atribuțiilor de auditor de securitate cibernetică sau instituția din care face parte.

Independența și obiectivitatea auditorului presupun: evitarea conflictului de interese; menținerea în limitele competențelor specifice activității de audit al securității cibernetice; abținerea de la activități care i-ar putea afecta obiectivitatea; onestitate în raport cu entitatea auditată.

Confidențialitatea presupune păstrarea secretului informațiilor obținute în cursul activității de audit de securitate, interzicerea folosirii acestora în scop personal, în mod ilegal sau în detrimentul obiectivelor legitime și etice ale entității auditate.

Competența de care trebuie să dea dovadă auditorul implică comportament profesionist; aplicarea standardelor, normelor, procedurilor, ghidurilor și bunelor practici de audit; imparțialitate în îndeplinirea atribuțiilor specifice; acceptarea misiunilor de audit pentru care are cunoștințele, aptitudinile și experiența necesare; formare continuă; auditorii persoane juridice să asigure condițiile necesare pregătirii profesionale a auditorilor de securitate cibernetică; cunoașterea legislației aplicabile activității de audit, dar și a celei care reglementează activitatea entității auditate; auditorul de securitate cibernetică nu trebuie să depășească atribuțiile specifice profesiei.

Directoratul Național de securitate cibernetică prin Autoritatea Națională pentru Securitatea Rețelelor și Sistemelor Informatice (ANSRSI) verifică respectarea prevederilor Codului etic de către auditorii de securitate cibernetică, persoane fizice și persoane juridice, și poate aplica sancțiuni care pot culmina cu revocarea atestatului de auditor de securitate cibernetică.

5. Concluzii

Existența unor norme etice privitoare la exercitarea profesiei de auditor de securitate cibernetică, dar și a unor instituții cu atribuții de supraveghere a respectării acestora sunt măsuri menite să asigure încrederea în activitatea acestor specialiști, să le sporească prestigiul profesional. Supravegherea moralității desfășurării activității de auditor de securitate cibernetică nu trebuie percepută de auditor ca o presiune exercitată asupra lui, ci ca pe un ajutor cu important rol corectiv

și de asigurare a performanței în activitatea desfășurată (Raval, 2015). Totodată, un audit cibernetic de calitate presupune înțelegerea implicațiilor etice ale sistemelor informatice auditate (Cooke, 2020).

Referințe:

- Ciobanu, R. (2022a), Tendințe actuale în activitatea de audit. Auditul sistemelor informatice, în *Revista Universul Juridic* nr. 2/2022.
- Ciobanu, R. (2022b), Rolul organizațiilor internaționale în elaborarea standardelor de audit al securității cibernetice, în *Revista Universul Juridic* nr. 3/2022.
- Cooke, I. (2020), IS Audit Basics: Ethics in Information Technology: *ISACA Journal*, Volume 6, 2020, <https://www.isaca.org/resources/isaca-journal/issues/2020/volume-6/ethics-in-information-technology>
- Dhillon, G. (2000), *Interpreting key issues in IS/IT benefits management*, Proceedings of the 33rd Hawaii International Conference on System Sciences 2000, https://www.researchgate.net/publication/221180043_Interpreting_Key_Issues_in_ISIT_Benefits_Management
- IIA, Code of Ethics, <https://www.theiia.org/en/standards/what-are-the-standards/mandatory-guidance/code-of-ethics/>
- IFAC, International Ethics Standards Board for Accountants (2009), Code of Ethics for Professional Accountants, https://www.ifac.org/system/files/publications/files/Code-of-Ethics_July_2009_FINAL_02_23_10.pdf
- INTOSAI (2019), ISSAI 130 Code of Ethics, <https://www.issai.org/wp-content/uploads/2019/08/ISSAI-130-Code-of-Ethics.pdf>
- ISACA, Code of Professional Ethics, <https://www.isaca.org/credentialing/code-of-professional-ethics>
- Ivan, I., Felician, A., Capisizu, S., (2005) Auditul informatic, în *Economistul* 1887/2005, 18, http://alecu.ase.ro/articles/economistul_2005.pdf
- Kassa, S.G. (2016), Information Systems Security Audit. An Ontological Framework: *ISACA Journal*, Volume 5, 2016, <https://www.isaca.org/resources/isaca-journal/issues/2016/volume-5/information-systems-security-audit-an-ontological-framework>
- Legea nr. 362/2018 privind asigurarea unui nivel comun ridicat de securitate a rețelelor și sistemelor informatice (Legea NIS).
- Năstase, P. (coordinator), ș.a. (2007), *Auditul și controlul sistemelor informaționale*, București, Editura Economică, București, 2007, 14, 16-18.
- Ordinul nr. 559/2021 al Secretarului General al Guvernului privind aprobarea Regulamentului din 22 martie 2021 privind atestarea și verificarea auditorilor de securitate cibernetică.
- Raval, V. (2015), Monitoring Morality. Is Assurance of Information Ethics Feasible?: *ISACA Journal*, Volume 5, 2015, <https://www.isaca.org/resources/isaca-journal/issues/2015/volume-5/information-ethics-monitoring-morality-is-assurance-of-information-ethics-feasible>
- SAIs, Contact Committee (2020), Audit Compendium, Cybersecurity in the EU and its Member States. Auditing the resilience of critical information systems and digital infrastructures to cyber attacks. upreme audit institution reports relating to cybersecurity 2014 and 2020, https://www.eca.europa.eu/sites/cc/Lists/CCDocuments/Compendium_Cybersecurity/CC_Compendium_Cybersecurity_EN.pdf

Răspunderea juridică pentru încălcarea
îndatoririlor prevăzute de contractul de muncă
și pentru încălcarea normelor de etică
în activitatea universitară didactică și de cercetare.
Individualizarea sancțiunilor aplicabile.
(Legal liability for breach of employment contract duties
and breach of ethics rules in university activity.
Individualization of applicable sanctions)

Elisabeta SLABU^{1*}

¹ Universitatea Dunărea de Jos, Galați, Romania

* Correspondent: elisabeta.slabu@ugal.ro

Citation: Slabu, E. (2022)
Răspunderea juridică pentru
încălcarea îndatoririlor prevăzute de
contractul de muncă și pentru
încălcarea normelor de etică în
activitatea universitară didactică și de
cercetare. Individualizarea
sancțiunilor aplicabile. *Etică și
Deontologie*. 2(1), 61-72
<https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.07>

Publisher's Note: RED stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: © 2022 by the authors.
Submitted for possible open access
publication under the terms and
conditions of the Creative Commons
Attribution (CC BY) license
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Rezumat: Personalul didactic și de cercetare, personalul didactic și de cercetare auxiliar, precum și cel de conducere, de îndrumare și de control din învățământul superior răspunde disciplinar pentru încălcarea îndatoririlor ce îi revin potrivit contractului individual de muncă, precum și pentru încălcarea normelor etice sau de comportare care dăunează interesului învățământului și prestigiului universității. Sancțiunile aplicabile în astfel de cazuri sunt cele prevăzute în legislația care stă la baza desfășurării activităților didactice, dar e necesar să fie individualizate, astfel încât principiile generale ale echității și bunei credințe să fie respectate.

Cuvinte cheie: răspundere disciplinară, etică, individualizarea sancțiunilor.

Abstract: The teaching and research staff, the teaching and research staff auxiliary, as well as the management, guidance and control staff in higher education are disciplinary liable for breach of their duties under the individual employment contract, as well as for breach of ethical or behavioral rules which harms the interest of education and the prestige of the university. The sanctions applicable in such cases are those provided for in the legislation underlying the conduct of teaching activities, but it is necessary that they be individualized so that the general principles of fairness and good faith are respected.

Keywords: disciplinary liability, ethics, individualization of sanctions

1. Noțiuni generale privind răspunderea juridică

Fiecare societate are un ansamblu de norme de conduită, constituit în timp, iar aceste norme trebuie respectate de către membrii ei. Încălcarea normelor de conduită atrage o anumită formă de răspundere, în funcție de normele sociale încălcate.

În doctrină se afirmă, în mod corect, faptul că răspunderea este un concept care nu aparține doar dreptului. Acest concept se regăsește și în filozofie, etică sau religie. Responsabilitatea și răspunderea juridică interacționează și se determină reciproc. Responsabilitatea însoțește orice activitate umană, în mod permanent, pe când răspunderea juridică intervine în condițiile încălcării normelor juridice. (Ștefan, 2013, pp. 6-7).

Răspunderea juridică o regăsim în diverse forme în viața socială. Dabu susține că răspunderea juridică este răspunderea concretă, stabilită după o anumită procedură, de către autoritatea competentă, administrativă sau judecătorească, și finalizată într-o sancțiune. Acest autor consideră că temeiul răspunderii juridice îl constituie trei elemente cumulative:

- Actul normativ care reglementează responsabilitatea juridică
- Săvârșirea actului sau faptului generator de responsabilitate (infracțiune, abatere disciplinară, contravenție etc.)
- Hotărârea judecătorească sau actul administrativ al autorității publice prin care s-a stabilit răspunderea juridică (Dabu, 2007, pp. 39-57)

În opinia altui autor, pentru ca răspunderea juridică să se declanșeze, trebuie îndeplinite trei condiții: *conduita ilicită, vinovăția, legătura cauzală*. (Popa, 1993, p. 234).

Conținutul răspunderii juridice este dat și de drepturile conexe obligației de a suporta consecințele actelor contrare dreptului, care oferă celui vătămat de comportamentul ilicit posibilitatea de a cere statului să folosească sancțiunea și constrângerea pentru a restabili dreptul încălcat. (Dănișor, Dogaru & Dănișor, 2008, p. 538).

2. Răspunderea personalului din învățământul superior

Legea nr. 1/2011 a educației naționale (LEN) împarte răspunderea personalului din sistemul de învățământ superior în următoarele categorii:

- Răspunderea disciplinară (art. 312-314, 316-317),
- Răspunderea pentru încălcarea eticii universitare și a bunei conduite în cercetare (art. 318-326),
- Răspunderea patrimonială (art. 315 din LEN).

Pe de altă parte, Legea nr. 53/2003 - Codul muncii, aplicabilă și ea aceluiași personal, stabilește că angajatul poate răspunde disciplinar, patrimonial, contravențional și penal. Se menționează chiar în LEN că „răspunderea patrimonială a personalului didactic, de cercetare și didactic auxiliar se stabilește potrivit legislației muncii. Măsurile pentru recuperarea pagubelor și a prejudiciilor se iau potrivit legislației muncii”.

Personalul din învățământul superior românesc, în situația în care încalcă prevederile contractului de muncă, ale regulamentelor și codurilor interne, dar nu încalcă etica universitară și nici buna conduită în cercetare, poate fi supus unei cercetări disciplinare, prin intermediul unei comisii de analiză (numită de cele mai multe ori comisie de disciplină), potrivit unei proceduri specifice, iar sancțiunea va avea caracter disciplinar.

Dacă însă încalcă etica universitară sau conduita în cercetare, personalul va trebui să răspundă în fața Comisiei de etică universitară, potrivit legislației în vigoare la acel moment și potrivit unui Cod de etică adoptat la nivel de universitate. Sancțiunea aplicată de către Comisia de etică nu va avea însă caracter disciplinar, ci un caracter preventiv și corectiv, fiind menită să atragă atenția asupra faptului că în spațiul universitar trebuie respectate în mod deosebit reglementările ce țin de etică, morală, integritate în activitatea didactică și în activitatea de cercetare. Aceasta deoarece „răspunderea morală este privită ca având o sferă mai largă decât răspunderea juridică, individul fiind obligat să răspundă din punct de vedere moral, dincolo de sfera răspunderii juridice” (Ștefan, 2013, p. 48).

2.1. Răspunderea disciplinară a personalului didactic și de cercetare, a personalului didactic și de cercetare auxiliar, precum și a celui de conducere, de îndrumare și de control din învățământul superior

Este menționată distinct în LEN, în Secțiunea 7, intitulată „Sanțiuni disciplinare”, astfel:

„Art. 312 (1) Personalul didactic și de cercetare, personalul didactic și de cercetare auxiliar, precum și cel de conducere, de îndrumare și de control din învățământul superior răspunde disciplinar pentru încălcarea îndatoririlor ce îi revin potrivit contractului individual de muncă, precum și pentru încălcarea normelor de comportare care dăunează interesului învățământului și prestigiului unității/instituției. Normele de comportare sunt stabilite în Carta universitară, fără a aduce atingere dreptului la opinie, libertății exprimării și libertății academice.

(2) Sancțiunile disciplinare care se pot aplica personalului didactic și de cercetare sunt următoarele: a) avertisment scris; b) diminuarea salariului de bază, cumulat, când este cazul, cu indemnizația de conducere, de îndrumare și de control;

c)suspendarea, pe o perioadă determinată de timp, a dreptului de înscriere la un concurs pentru ocuparea unei funcții didactice superioare ori a unei funcții de conducere, de îndrumare și de control, ca membru în comisii de doctorat, de master sau de licență; d)destituirea din funcția de conducere din învățământ; e)desfacerea disciplinară a contractului de muncă.”

Potrivit art. 317 (1) din LEN, „orice persoană poate sesiza unitatea/instituția de învățământ cu privire la săvârșirea unei fapte ce poate constitui abatere disciplinară. Sesizarea se face în scris și se înregistrează la registratura unității/instituției de învățământ”.

Art. 313 (1) din aceeași lege stabilește că „În instituțiile de învățământ superior, propunerea de sancționare disciplinară se face de către șeful de departament sau de unitate de cercetare, proiectare, microproducție, de către decan ori rector sau de cel puțin 2/3 din numărul total al membrilor departamentului, consiliului facultății sau senatului universitar, după caz. Aceștia acționează în urma unei sesizări primite sau se autosesizează în cazul unei abateri constatate direct”.

O parte a sancțiunilor disciplinare se stabilesc de către consiliile facultăților; e vorba de sancțiunile mai puțin severe: avertismentul scris și diminuarea salariului de bază, cumulat, când este cazul, cu indemnizația de conducere, de îndrumare și de control. Celelalte sancțiuni, mai grave, se stabilesc de către senatele universitare.

Sancțiunea disciplinară se aplică „numai după efectuarea cercetării faptei sesizate, audierea celui în cauză și verificarea susținerilor făcute de acesta în apărare”. Pentru investigarea abaterilor disciplinare săvârșite de personalul didactic sau personalul din cercetare se constituie comisii de analiză formate din 3-5 membri, cadre didactice care au funcția didactică cel puțin egală cu a celui care a săvârșit abaterea și un reprezentant al organizației sindicale. Comisiile de analiză sunt numite, după caz, de rector, cu aprobarea senatului universitar sau de Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, pentru personalul de conducere al instituțiilor de învățământ superior și pentru rezolvarea contestațiilor privind deciziile senatelor universitare.

În învățământul superior, „sancțiunile se comunică, în scris, personalului didactic și de cercetare, precum și personalului didactic și de cercetare auxiliar din subordine de către serviciul de resurse umane al instituției. Decanul sau rectorul, după caz, pune în aplicare sancțiunile disciplinare”. Dreptul persoanei sancționate disciplinar de a se adresa instanțelor judecătorești este garantat, potrivit art. 317 alin. (2) din LEN și potrivit Constituției României.

În cazul în care cel sancționat disciplinar nu a mai săvârșit abateri disciplinare în cursul unui an de la aplicarea sancțiunii, îmbunătățindu-și activitatea și comportamentul, „autoritatea care a aplicat sancțiunea disciplinară poate dispune ridicarea și radierea sancțiunii.”

Prevederile LEN vor fi completate cu prevederile Codului muncii, care stabilește în art. 247 astfel: „(1)Angajatorul dispune de prerogativă disciplinară, având dreptul de a aplica, potrivit legii, sancțiuni disciplinare salariaților săi ori de câte ori constată că aceștia au săvârșit o abatere disciplinară. (2) Abaterea disciplinară este o faptă în legătură cu munca și care constă într-o acțiune sau inacțiune săvârșită cu vinovăție de către salariat, prin care acesta a încălcat normele legale, regulamentul intern, contractul individual de muncă sau contractul colectiv de muncă aplicabil, ordinele și dispozițiile legale ale conducătorilor ierarhici.”

Regăsim, așadar, în Codul muncii, definiția abaterii disciplinare, pe care nu o regăsim, de altfel, în LEN.

Sanctiunile disciplinare pe care le poate aplica angajatorul în cazul în care salariatul săvârșește o abatere disciplinară sunt regăsite în art. 248 alin (1) din Codul muncii:

- a) avertismentul scris;
- b) retrogradarea din funcție, cu acordarea salariului corespunzător funcției în care s-a dispus retrogradarea, pentru o durată ce nu poate depăși 60 de zile;
- c) reducerea salariului de bază pe o durată de 1-3 luni cu 5-10%;
- d) reducerea salariului de bază și/sau, după caz, și a indemnizației de conducere pe o perioadă de 1-3 luni cu 5-10%;
- e) desfacerea disciplinară a contractului individual de muncă.

Se menționează însă, în alin. (2), că „în cazul în care, prin statute profesionale aprobate prin lege specială, se stabilește un alt regim sancționator, va fi aplicat acesta”. Așadar, în cazul personalului didactic și de cercetare, precum și personalului didactic și de cercetare auxiliar, se vor aplica sancțiunile stabilite prin LEN.

Se stabilește și faptul că „Sanctiunea disciplinară se radiază de drept în termen de 12 luni de la aplicare, dacă salariatului nu i se aplică o nouă sancțiune disciplinară în acest termen. Radierea sancțiunilor disciplinare se constată prin decizie a angajatorului emisă în formă scrisă.”

Putem constata, așadar, o diferență în ceea ce privește modul de radiere a sancțiunii disciplinare, astfel:

- Personalului sancționat în baza Legii educației naționale i se poate radia sancțiunea disciplinară, dacă în termen de 1 an de la aplicarea sancțiunii nu a mai săvârșit altă faptă care să fie sancționată disciplinar;
- Personalului sancționat în baza Codului muncii i se radiază de drept sancțiunea disciplinară, dacă salariatului nu i se aplică o nouă sancțiune disciplinară într-un termen de 12 luni de la aplicarea ei.

Tot în Codul muncii regăsim indicații privind modul de individualizare a sancțiunilor. Se prevede în art. 250 din Cod faptul că „angajatorul stabilește

sanctiunea disciplinară aplicabilă în raport cu gravitatea abaterii disciplinare săvârșite de salariat, avându-se în vedere următoarele:

- a) împrejurările în care fapta a fost săvârșită;
- b) gradul de vinovăție a salariatului;
- c) consecințele abaterii disciplinare;
- d) comportarea generală în serviciu a salariatului;
- e) eventualele sancțiuni disciplinare suferite anterior de către acesta.

Art. 251 (1) din Codul muncii stabilește și regula potrivit căreia, „sub sancțiunea nulității absolute, nicio măsură...nu poate fi dispusă mai înainte de efectuarea unei cercetări disciplinare prealabile”, cu excepția avertismentului. Pentru efectuarea cercetării disciplinare, angajatorul va desemna o persoană sau va stabili o comisie ori va apela la serviciile unui consultant extern specializat în legislația muncii, pe care o/îl va împuternici în acest sens.

După cum se observă, sancțiunile disciplinare stabilite de Codul muncii sunt mult mai bine definite și individualizate, spre deosebire de sancțiunile disciplinare stabilite de LEN. Însă, la stabilirea și individualizarea sancțiunii disciplinare, persoana îndreptățită să stabilească sancțiunea va trebui să cunoască și să coroboreze toate prevederile legale în vigoare, completând normele legii speciale cu cele ale legii cadru, astfel încât să se asigure respectarea principiului echității în stabilirea și individualizarea sancțiunilor disciplinare.

2.2. Răspunderea pentru încălcarea eticii universitare și a bunei conduite în cercetare a personalului didactic și de cercetare, a personalului didactic și de cercetare auxiliar, precum și a celui de conducere, de îndrumare și de control din învățământul superior

Este prevăzută distinct în LEN, în cadrul secțiunii 8, intitulată: „Sancțiuni referitoare la încălcarea eticii universitare și a bunei conduite în cercetare”, astfel: „Art. 318 - Sancțiunile care se pot aplica personalului didactic și de cercetare și personalului didactic și de cercetare auxiliar de către comisia de etică universitară pentru încălcarea eticii universitare sau pentru abateri de la buna conduită în cercetarea științifică sunt următoarele:

- a) avertisment scris;
- b) diminuarea salariului de bază, cumulat, când este cazul, cu indemnizația de conducere, de îndrumare și de control;
- c) suspendarea, pe o perioadă determinată de timp, a dreptului de înscriere la un concurs pentru ocuparea unei funcții didactice superioare ori a unei funcții de conducere, de îndrumare și de control, ca membru în comisii de doctorat, de master sau de licență;

- d) destituirea din funcția de conducere din învățământ;
- e) desfacerea disciplinară a contractului de muncă.

În cazul abaterilor de la prevederile Codului de etică și deontologie profesională, comisia de etică universitară stabilește una sau mai multe dintre sancțiunile prevăzute la art. 318 din LEN.

În cazul abaterilor de la buna conduită în cercetarea științifică, comisia de etică universitară stabilește, conform Legii nr. 206/2004, cu modificările și completările ulterioare, Codului de etică și deontologie profesională al personalului de cercetare-dezvoltare și Codului de etică și deontologie profesională, una sau mai multe din sancțiunile prevăzute la art. 318 din LEN ori prevăzute de legea specială.

Art. 2 din Legea nr. 206/2002 stabilește că „normele de bună conduită în activitatea de cercetare-dezvoltare includ:

- a) norme de bună conduită în activitatea științifică;
- b) norme de bună conduită în activitatea de comunicare, publicare, diseminare și popularizare științifică, inclusiv în cadrul cererilor de finanțare depuse în cadrul competițiilor de proiecte organizate din fonduri publice;
- c) norme de bună conduită în activitatea de evaluare și monitorizare instituțională a cercetării-dezvoltării, de evaluare și monitorizare de proiecte de cercetare-dezvoltare obținute prin acțiuni din cadrul Planului Național de Cercetare, Dezvoltare și Inovare și de evaluare de persoane în vederea acordării de grade, titluri, funcții, premii, distincții, sporuri, atestate sau certificate în activitatea de cercetare-dezvoltare;
- d) norme de bună conduită în funcțiile de conducere în activitatea de cercetare-dezvoltare;
- e) normele de bună conduită privind respectarea ființei și demnității umane, evitarea suferinței animalelor și ocrotirea și refacerea mediului natural și a echilibrului ecologic.”

Art. 21 din aceeași lege stabilește că „abaterile de la normele de bună conduită prevăzute la art. 2, în măsura în care nu constituie infracțiuni potrivit legii penale, includ:

- confecționarea de rezultate sau date și prezentarea lor ca date experimentale, ca date obținute prin calcule sau simulări numerice pe calculator ori ca date sau rezultate obținute prin calcule analitice ori raționamente deductive;
- falsificarea de date experimentale, de date obținute prin calcule sau simulări numerice pe calculator ori de date sau rezultate obținute prin calcule analitice ori raționamente deductive;
- îngreunarea deliberată, împiedicarea sau sabotarea activității de cercetare-dezvoltare a altor persoane, inclusiv prin blocarea nejustificată a accesului la spațiile

de cercetare-dezvoltare, prin avarierea, distrugerea ori manipularea aparaturii experimentale, a echipamentului, a documentelor, a programelor de calculator, a datelor în format electronic, a substanțelor organice sau anorganice ori a materiei vii necesare altor persoane pentru derularea, realizarea sau finalizarea activităților de cercetare-dezvoltare;

- plagiatul;
- autoplagiatul;
- includerea în lista de autori a unei publicații științifice a unuia sau mai multor coautori care nu au contribuit semnificativ la publicație ori excluderea unor coautori care au contribuit semnificativ la publicație;
- includerea în lista de autori a unei publicații științifice a unei persoane fără acordul acesteia;
- publicarea sau diseminarea neautorizată de către autori a unor rezultate, ipoteze, teorii ori metode științifice nepublicate;
- introducerea de informații false în solicitările de granturi sau de finanțare, în dosarele de candidatură pentru abilitare, pentru posturi didactice universitare ori pentru posturi de cercetare-dezvoltare.
- nedezvăluirea situațiilor de conflicte de interese în realizarea sau participarea la evaluări;
- nerespectarea confidențialității în evaluare;
- discriminarea, în cadrul evaluărilor, pe criterii de vârstă, etnie, sex, origine socială, orientare politică sau religioasă, orientare sexuală ori alte tipuri de discriminare, cu excepția măsurilor afirmative prevăzute de lege.
- abuzul de autoritate pentru a obține calitatea de autor sau coautor al publicațiilor persoanelor din subordine;
- abuzul de autoritate pentru a obține salarizare, remunerare sau alte beneficii materiale din proiectele de cercetare-dezvoltare conduse ori coordonate de persoane din subordine;
- abuzul de autoritate pentru a obține calitatea de autor sau coautor al publicațiilor persoanelor din subordine ori pentru a obține salarizare, remunerare sau alte beneficii materiale pentru soți, afini ori rude până la gradul al III-lea inclusiv;
- abuzul de autoritate pentru a impune nejustificat propriile teorii, concepte sau rezultate asupra persoanelor din subordine;
- obstrucționarea activității unei comisii de etică, a unei comisii de analiză sau a Consiliului Național de Etică, în cursul unei analize a unor abateri de la buna conduită în activitatea de cercetare-dezvoltare din subordine;
- nerespectarea prevederilor și procedurilor legale destinate respectării normelor de bună conduită în activitatea de cercetare-dezvoltare prevăzute în

prezenta lege, în Legea nr. 1/2011, în Codul de etică, în codurile de etică pe domenii, în regulamentele de organizare și funcționare a instituțiilor de cercetare-dezvoltare, respectiv în cartele universitare, după caz, inclusiv nepunerea în aplicare a sancțiunilor stabilite de către comisiile de etică conform art. 11 alin. (6) din prezenta lege sau de către Consiliul Național de Etică, conform art. 326 din Legea nr. 1/2011.

Art. 111 din Legea nr. 206/2004 prevede următoarele: „Pentru abaterile constatate de la buna conduită în activitatea de cercetare-dezvoltare, conducerea unității sau instituției aplică personalului de cercetare-dezvoltare una ori mai multe dintre următoarele sancțiuni, cu respectarea prevederilor art. 11 alin. (6):

- a) avertisment scris;
- b) retragerea și/sau corectarea tuturor lucrărilor publicate prin încălcarea normelor de bună conduită;
- c) diminuarea salariului de bază, cumulat, când este cazul, cu indemnizația de conducere, de îndrumare și de control;
- d) suspendarea, pe o perioadă determinată de timp între 1 an și 10 ani, a dreptului de înscriere la un concurs pentru ocuparea unei funcții superioare ori a unei funcții de conducere, de îndrumare și de control sau ca membru în comisii de concurs;
- e) destituirea din funcția de conducere din instituția de cercetare-dezvoltare;
- f) desfacerea disciplinară a contractului de muncă.

Art. 14 din Legea nr. 206/2004 prevede următoarele: „Pentru abaterile constatate de la buna conduită în activitatea de cercetare-dezvoltare, Consiliul Național de Etică (CNECSDTI) stabilește aplicarea uneia sau mai multora dintre următoarele sancțiuni:

- a) avertisment scris;
- b) retragerea și/sau corectarea tuturor lucrărilor publicate prin încălcarea normelor de bună conduită;
- c) [abrogat]
- d)[abrogat]
- e) retragerea titlului didactic universitar sau a gradului de cercetare ori retrogradarea;
- f) destituirea din funcția de conducere din instituția de cercetare-dezvoltare;
- g) desfacerea disciplinară a contractului de muncă;
- h) interzicerea, pentru o perioadă determinată, a accesului la finanțare din fonduri publice destinată cercetării-dezvoltării;
- i) suspendarea, pe o perioadă determinată de timp între 1 an și 10 ani, a dreptului de înscriere la un concurs pentru ocuparea unei funcții superioare ori a unei funcții de conducere, de îndrumare și de control sau ca membru în comisii de concurs;

j) îndepărtarea persoanei/persoanelor respective din echipa de realizare a proiectului;

k) oprirea finanțării proiectului;

l) oprirea finanțării proiectului, cu obligativitatea returnării fondurilor.

Se observă faptul că sancțiunile prevăzute de legea specială diferă de cele prevăzute de LEN, legea cadru în acest caz, datorită specificului activității de cercetare-dezvoltare.

Sancțiunile stabilite de comisia de etică și deontologie universitară sunt puse în aplicare de către decan sau rector, după caz, în termen de 30 de zile de la stabilirea lor.

Art. 323 alin. (1) din LEN stabilește următoarele: Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării (CNECSDTI) analizează cazurile referitoare la încălcarea regulilor de bună conduită în cercetare-dezvoltare, în urma sesizărilor sau prin autosesizare, și emite hotărâri prin care se stabilește vinovăția ori nevinovăția persoanei sau persoanelor în cauză. Hotărârile stabilesc și sancțiunile ce urmează a fi aplicate, conform legii.

Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării păstrează confidențială identitatea persoanei care a făcut sesizarea. Hotărârile CNECSDTI sunt avizate de direcția juridică din cadrul Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului. Răspunderea juridică pentru hotărârile CNECSDTI revine Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului.

Art. 324 din LEN stabilește că: „Pentru abaterile de la buna conduită în cercetare-dezvoltare ale personalului din cadrul instituțiilor de învățământ superior, constatate și dovedite, Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării stabilește aplicarea uneia sau mai multora din următoarele sancțiuni:

a) avertisment scris;

b) retragerea și/sau corectarea tuturor lucrărilor publicate prin încălcarea regulilor de bună conduită; ...

f) retragerea titlului didactic universitar sau a gradului de cercetare ori retrogradarea;

g) destituirea din funcția de conducere din instituția de învățământ superior;

h) desfacerea disciplinară a contractului de muncă;

i) interzicerea, pentru o perioadă determinată, a accesului la finanțarea din fonduri publice destinată cercetării-dezvoltării.

Constatăm așadar că prevederile privind sancțiunile ce pot fi aplicate de către CNECSDTI sunt relativ diferite față de prevederile menționate anterior.

Art. 325 din LEN stabilește și faptul că „se interzice ocuparea posturilor didactice și de cercetare de către persoane cu privire la care s-a dovedit că au realizat

abateri grave de la buna conduită în cercetarea științifică și activitatea universitară, stabilite conform legii.” De asemenea, se anulează concursul pentru un post didactic sau de cercetare ocupat, iar contractul de muncă cu universitatea încetează de drept, indiferent de momentul la care s-a dovedit că o persoană a realizat abateri grave de la buna conduită în cercetarea științifică și activitatea universitară. Constatarea abaterilor se face de către Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării, conform legii.

Sanctiunile stabilite de Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării sunt puse în aplicare în termen de 30 de zile de la data emiterii hotărârii, după caz, de Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, de președintele Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică, de Consiliul Național pentru Atestarea Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare, de conducătorii autorităților contractante care asigură finanțarea din fonduri publice destinată cercetării-dezvoltării, de conducătorii instituțiilor de învățământ superior sau ai unităților de cercetare-dezvoltare.

3. Concluzii

După cum se observă, modul de cercetare și autoritatea care ia decizia de sancționare în cazurile de abateri este diferit, iar sancțiunile aplicabile sunt diferențiate în funcție de specificul faptei și de autoritatea publică ce ia decizia.

În ceea ce privește sancțiunile care se stabilesc de către Comisia de etică, după cum s-a menționat într-un articol publicat recent, o problemă deosebită o reprezintă sintagma “desfacere disciplinară a contractului de muncă”, pe care o regăsim în art. 318 lit. e și în art. 324 lit. g din LEN (Salcă Rotaru & Manea, 2021, p. 134). Această sintagmă generează confuzie în legătură cu răspunderea pentru încălcarea eticii universitare și a bunei conduite în cercetare și răspunderea disciplinară, deși procedurile și comisiile de analiză a sesizărilor sunt diferite: în primul caz cercetarea se efectuează de către Comisia de etică universitară, potrivit procedurilor proprii; în al doilea caz, cercetarea se realizează de către Comisia de analiză a abaterilor disciplinare, potrivit altor proceduri. Așa cum în mod corect se precizează în articol, „Comisia de etică universitară desfășoară o procedură administrativ-judiciară”, iar prin hotărârea acesteia se stabilesc sancțiuni de natură administrativă, nu disciplinară.

De asemenea, conducerile facultăților, care sunt îndreptățite legal să acționeze în cazul încălcărilor obligațiilor prevăzute în contractul de muncă și în regulamentele interne, sunt confuze atunci când trebuie să stabilească care sunt faptele care trebuie cercetate de către comisiile de disciplină constituite la nivelul facultăților și care sunt faptele care trebuie sesizate Comisiei de etică universitară.

Atât legislația specială cât și Codurile de etică universitară ar trebui să evidențieze diferențele dintre cele două categorii de abateri, în așa fel încât personalului din învățământul superior să îi fie clar care sunt abaterile disciplinare și care sunt abaterile de la etica universitară. Și, de asemenea, care sunt procedurile care trebuie urmate pentru a se cerceta faptele sesizate și pentru a se determina tipul de răspundere și sancțiunile aplicabile.

Referințe:

- Dabu, V. (2007). *Răspunderea juridică a funcționarului public*. București. Editura Global Lex.
- Dănișor, D. C., Dogaru, I., Dănișor, G. (2008). *Teoria generală a dreptului*. București. Editura C.H. Beck.
- Legea nr. 53 din 24 ianuarie 2003 privind Codul muncii, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.345 din 18 mai 2011, cu modificările ulterioare.
- Legea 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 505 din 4 iunie 2004, cu modificările ulterioare.
- Legea nr. 1/2011 a educației naționale, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 18 din 10 ianuarie 2011, cu modificările ulterioare.
- Popa, N. (1993). *Teoria generală a dreptului*, București. Editura Proarcadia.
- Salcă Rotaru, C. M. & Manea, L. (2021). Propuneri de modificări legislative privind etica universitară: forma autorilor și forma aprobată de CEMU, *Etică și Deontologie*, 1 (1), 117-151.
- Ștefan, E.E. (2013). *Răspunderea juridică: privire specială asupra răspunderii în dreptul administrativ*. București. Editura Pro Universitaria.

Internet research tools and methods - a continuous challenge in the activity of the ethics and deontology commissions

(Instrumente și metode de cercetare pe internet -
o provocare continuă în activitatea comisiilor de etică
și deontologie)

Doina GAVRILOV^{1*}

¹ National School of Political and Administrative
Studies, Bucharest, Romania

*Correspondence: doina.gavrilov@yahoo.com

Abstract: *The proper functioning of a society is based on the existence of moral and ethical norms to guide social behavior. For this reason, different branches of ethics developed to study the human behavior, the questions we need to ask when making decisions and the meaning of ethical values and their role in justifying a decision and guiding our professional activity.*

Just as research is vital to the development of society and the understanding of social trends, everyday problems and needs, it seems that research must exist only in the frames of ethics so as to provide objective knowledge and not to harm. However, our rapprochement to the internet in the last 20 years raised new challenges for research ethics, such as: demonstrating the veracity of information without compromising the participants' identities, defining a community in the online space, etc.

In the light of these events, our study focuses on the value of ethical behavior in research, examines the contemporary ethical challenges in research, and proposes solutions to address them. For this, we analyze researchers' behavior online, and its implications in treating the research subjects, defining and choosing the ethical methods to approach them, and the capacity to guarantee the destruction of data. We end this study with a proposal for an ethical model of decision-making in research based on a deontological approach.

Keywords: *research ethics, ethics principles, ethical theory, natural ethics, inductive ethics*

Rezumat: *Buna funcționare a unei societăți se bazează pe existența unor norme morale și etice care să ghideze comportamentul social. Din acest motiv, s-au dezvoltat diferite ramuri ale eticii pentru a studia comportamentul uman, întrebările pe care trebuie să le punem atunci*

Citation: Gavrilov, D. (2022). Internet research tools and methods - a continuous challenge in the activity of the ethics and deontology commissions. *Etică și Deontologie*. 2(1), 73-84
<https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.08>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2022 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

când luăm decizii și semnificația valorilor etice și rolul acestora în justificarea unei decizii și în ghidarea activității noastre profesionale.

Așa cum cercetarea este vitală pentru dezvoltarea societății și înțelegerea tendințelor sociale, a problemelor și nevoilor cotidiene, se pare că cercetarea trebuie să existe doar în cadrele eticii astfel încât să ofere cunoștințe obiective și să nu dăuneze. Cu toate acestea, apropierea noastră de internet în ultimii 20 de ani a ridicat noi provocări pentru etica cercetării, precum: demonstrarea veridicității informațiilor fără a compromite identitățile participanților, definirea unei comunități în spațiul online etc.

În lumina acestor evenimente, studiul se concentrează pe valoarea comportamentului etic în cercetare, examinează provocările etice contemporane în cercetare și propune soluții pentru a le aborda. Pentru aceasta, analizăm comportamentul cercetătorilor online, și implicațiile acestuia în tratarea subiecților de cercetare, definirea și alegerea metodelor etice de abordare a acestora, precum și capacitatea de a garanta distrugerea datelor. Încheiem acest studiu cu o propunere pentru un model etic de luare a deciziilor în cercetare bazat pe o abordare deontologică.

Cuvinte cheie: *etica cercetării, principii etice, teorie etică, etica naturală, etica inductivă*

1. Introduction

The human being, as Hobbes argued, can live in the natural environment guided by the laws of nature, but this lifestyle does not encourage development; it always places the human in the middle of a natural system in which he must fight for survival. To overcome the boundaries of this lifestyle, people formed the society, where security is guaranteed in exchange for some liberties. Yet, society is a form of organization that is constantly evolving. Thus, the rules and laws that guarantee security and a good life are constantly reformulated to meet new social challenges. But this continuous change makes it impossible for the society to have permanent written laws and rules capable to manage any situation where people may find themselves. As a result, the society founded the ethics- a branch of philosophy that discusses the morality of actions. Although starting from general principles of morality, ethics never succeeded to propose universal rules. Thus, there is no single approach to the principles and ideas underlying the rules of ethics, meaning we do not have a universal set of rules to frame our behavior. Depending on culture and traditions, we developed different theoretical approaches to ethics that lay the foundations of different sets of rules and laws to guide our actions.

In this context one question arises, namely how research must be conducted so as to comply with the research ethics when science is not something that belongs to a country, is not intended only for some people, and which certainly must meet some

general standards in order to be universal. Even more, how can we develop an ethical research on the internet research where we do not have people but profiles, blogs and pages? How do we prove an identity, and ensure data security and destruction online?

2. Human mind and ethics

When we talk about ethics in a new research environment, such as the Internet, we need to understand how the human mind works when changing the environment in which we created daily routines, and how this can affect our ethical behavior.

At first, it is necessary to highlight that all our knowledge is a result of our interaction with the environment, meaning everything we know and our behavioral habits were built starting with the experiences we had in contact with the variety of impulses we received (visual, auditory, tactile and olfactory impulses). Thus, in real life when we engage in a conversation, our behavior is influenced by everything we see, hear, smell and touch. And in the light of these things, our actions are nothing more than a response to all the impulses we interact with. Consequently, our actions are responses to the common impulses, but also to rare impulses. The latest we process by associating the new experience with the ones and we try to project a relatively common response.

Our habit of responding and acting in real life is a routine we built in time; throughout life we learn how to respond and adapt to the complexity of all the information we collect. This adaptation is about prioritizing the most important information, such as safety, emotions, trust, etc. and projecting an appropriate response (a natural response depending on the impulse with the greatest impact). However, the emergence of internet changed the environment in which people socialize, observe, interact, and work etc. By consequence, a lot of impulses of great importance in designing a decision disappeared. On the internet we are deprived of information that in face-to-face interaction would have probably made us respond differently, especially when we talk about the non-verbal language, which constitutes valuable information that influences our natural behavior and works at a different level in decision making.

People were relatively recent introduced to the internet as a new environment of communication, interaction and existence and did not have enough time to form new behavioral habits and new decisional filters. If to this we add the lack in the online interaction of many factors which usually influence our decisions in the real world, then we understand the source of unethical behavior in the online environment, including among researchers.

In the real-world interpersonal relationships and rules of behavior come naturally because we consider aspects such as age, status, height, voice, etc. before

projecting a behavior. But online, where the non-verbal language is absent, our behavior towards people is similar to the one we have towards goods; we tend to treat people superficially, because we do not feel the online interaction as being real. This reaction is normal, considering that most of our online interactions are in writing where we are unable to accurately interpret feelings. But an unethical behavior online is perfectly capable of initiating social conflicts and psychological problems in the real world. Thus, what do we do?

To adopt an ethical behavior online is not impossible, but it takes a lot of energy to make conscious actions and impose a behavior which does not come naturally in activities we do quite often. One way to correct the human behavior online would be through empathy, but this raises the question of what would be the information based on which we empathize? So, to understand the origin of ethics errors in online activity we will focus on two concepts: the natural ethics and the induced ethics.

3. Natural ethics

The norms we have, derived from the natural behavior of man, they sprang from our natural instincts improved through consciously imposed restrictions. All these things were a solution towards coexistence in society and for a good life. The good life is what preoccupies us for a long time, which is why many philosophers focused on finding solutions to achieve this goal. Plato, Aristotle, Cicero, Aquinas, Grotius, Locke, Rousseau and others (Bix, 2004) believed that morality is a solution for a better life. They founded the natural law theory and thought that the human being is by nature rational and this involves having a moral and ethical behavior (Kichener, 2013). Similarly, Thomas Aquinas stated that the human being received from God the gift of reason and the ability to distinguish between good and bad (Murphy, 2019). This is how people inherited rules of natural ethics. Likewise, Locke saw natural ethics as something that derives from man's natural morality, a gift of nature that provides us with moral duty (Sheridan, 2020).

Yet, it seems that this natural ethical behavior of man described by Locke, Aquinas and many others dissipates in the online environment where the human being is no longer in his natural environment but in a virtual one where the subjects that interact differ and the way socialization takes place differs. If in the real life conversations people pay more attention in selecting words so as not to upset someone, to avoid a confrontation, to show empathy, etc., which is thought to be a natural behavior. Online, because there is a distance between the interacting people, we will notice the absence of the emotional aspects, security, etc. Thus, natural ethics is about an ethical behavior we adopt naturally by analyzing at the subconscious level different information we receive.

4. Inductive ethics

In new environments, where people are not accustomed, there will be a tendency to behave free of rules and constraints, especially if this environment differs from the one we live in. This is the case of Internet where part of human action takes place; it is a new space where we socialize most of the time, where services are provided, transactions are made, and where we work. Basically, internet became a new dimension, in which people transposed part of their lives, the reason why research found there an opportunity for understanding the human conduct and needs, but also for applying the internet research tools (Buchanan & Zimmer, 2021).

The problem of an ethical behavior online is about our activity being performed on the internet, where the real-life rules of behavior do not apply because the identities are different and because we lack appropriate tools, laws and institutions to manage, follow and punish the behavioral deviation from laws or ethics rules. Yet, this virtual world has a tremendous impact on the physical and mental state of people.

The ethical challenges posed by our transition to online life, work and research are about founding new rules of ethics or modifying the existing ones, the application of which will be followed by the ethics commissions in both professional and research activity. But, for grounding them we need specific tools. This challenge could be answered with the help of inductive ethics, which is about the ethics we learn (Taft & White, 2007) by incorporating new rules in the logic of our behavior.

For generating an ethical behavior online it is necessary to train at the individual and group level a behavior that follows the general principles of ethics. For this, Taft and White proposed to model pedagogy for “grounding students in their own individual ethical principles” (Taft & White, 2007, p. 614), especially when ethics is learned throughout life experiences and some may not have it (Kichener, 2013) as shown in the 2008 study by Alegria, Amparo and Conceicao. Thus, we need inductive ethics for an ethical behavior, especially in online, but what approach can we adopt for internet research where nothing is national and there are no universal ethical rules?

5. Theoretical approaches in ethics

Research focuses on ethics only at the end of the 20th century. Yet, ethics was not a novelty to research and was incorporated into the logic of research methodology of various social theories. Still, in the absence of clear ethics rules research could be easily interpreted and exceed the ethical limits, especially when the studies are organized in controlled environments (Gavrilov, 2020; Park, Konge & Artino, 2020).

The first theory to address ethics in human behavior is the theory of natural law, which argued that human behavior is guided in the first place by a natural order

that brings in front of us ethical and moral norms and obligations. In the light of this theory the human reason is the key towards a moral and ethical society; it influences our personality and imposes general principles of action. Starting from here, the contractarianist theory argued that the existence of ethics is due to human agreement which made it possible to establish moral standards, rights and principles of justice. In the meantime, the virtue theorists claim that ethics is not universal and available to everybody; it belongs to good people that grounded moral life principles from life experience and from their families (Kichener, 2013). But also, our morality is not only about people and applies to everything around us. Agreeing with this, the feminist and communitarian theories went further arguing that ethics depends on the whole network of people with whom we communicate (Buchanan & Ess, 2008).

Different from these approaches, two theories that captured our attention emerged, namely utilitarianism and deontology. Utilitarianism is known for supporting actions whose result is positive for the majority. It brings the principle of the cost- benefit balance in the decision-making, and conquered the Anglo-American people (Kichener, 2013; Buchanan & Ess, 2008) but not the Europe. In Europe this theory raises the question of how can we accurately assess the amount of good resulting from a decision before making it, and how can we take decisions without being subjective for completing our tasks? Thus, the Europeans believe that the utilitarian approach is useful only in time of crises, but for daily life the Europeans laid down the basics of deontology, which states that our actions must respect people as individuals. Unlike utilitarianism, it encourages to abandon any activity that is to harm at least one individual. Deontology puts human rights, human dignity, and moral correctness above all else and sustains a behavior that treats people as ends in themselves and not as tools to achieve goals.

These approaches functioned quite well until the emergence of the internet and the COVID-19 pandemics that moved our activity in the online space where the actors differ, the environment is different and much of the ethical rules did not apply. To face these challenges the researchers agreed to establish a set of fundamental ethical principles to guide research, which derive from moral norms and are about "beneficence, non-maleficence, respect for persons, justice, fidelity" (Kichener, 2013, p. 7). However, when a part of our life remains in this new environment even after the pandemics, it is necessary for the rules of ethics to adapt to the new challenges to guarantee an ethical behavior. Consequently, we have to adapt the rules of ethics to apply in the new environment because we understand the impact of internet on our daily life and because we need reliable and objective research results that cause good and avoid harming (Shrader-Frechette, 1994). In general, research is a systematic activity we do to observe and understand things (Gregory, 2003) and to find new ideas

and solutions to everyday problems. But this is what makes it the key towards understanding the world and ourselves; it changes values and principles based on which we organize and live, solves physical and mental problems, and establishes boundaries in human interaction, etc. Thus it has a huge impact on humanity and it is vital for it to be conducted ethically for objective and reliable knowledge.

6. New challenges in research ethics and deontology

One of the biggest challenges of ethics is to adapt to the internet as a totally new environment where even the actors have to be defined from scratch and where the environment differs so much from the real world that almost no rule of behavior is applicable. Thus, how do we define a blog? Is it a person or a public space? Also, how should we behave to be ethically correct when conducting internet research? How can we guarantee the validity of data when the researcher often does not get to know his research subjects and confirm their identity? And, how do we deal with ethical subjects like privacy, people recruitment, the informed consent, data security and confidentiality when using online tools for data collection and storage, and how can we differentiate the private space from the public one?

7. Privacy

The first challenge that both ethics commissions and researchers face when analyzing the appropriateness of the research methods is the privacy of the research subjects. How do we treat privacy in an environment where all information is accessible to everybody? Is that information public or private?

To answer these questions, we must start with the fact that all of us believe that online information which is accessible to everybody is public because this is how it works in real life. But, Seningsson-Elm (2009) tells us that privacy on the internet must not be seen as privacy in real life. On the internet privacy is about what people perceive to be their private space, and the definition of privacy depends on the purpose for which the information is collected (Markham, 2012, as cited in Lomborg, 2012).

If we take Facebook for example, in the first instance we might think that the information posted there is public. But, every profile has a list of friends, is part of certain groups and the posts in these places differ; some are personal and others are of public interest, meaning that people clearly differentiate between personal and public space and adapted their real life notions of intimacy to the internet. These aspects must be considered by the researcher together with the fact that an open profile also does not mean public, especially when not all online users search through

the page set-ups to understand the functionality of all the settings. In online, the simple fact that people post something on their page and not in a group should make us understand the nature of information. Thus, we have two types of posts on social media: one contains personal information, shared with friends, and the other contains public information (general beliefs, news and quotes), shared in groups. This suggests that at the virtual level people created a personal space in which they address to their friends, from which if we want to collect information we must ask for consent. And also that there is a public space where people address to their peers, usually a group, where people do not know each other, but share information of common interest.

Consequently, privacy on the Internet is about the imaginary boundaries that people set between private and public life we must identify and respect.

8. Confidentiality

Privacy and confidentiality are closely linked, but the latest goes a little further, drawing a behavioral model for the researcher when it comes to people's personal information and his commitment to keep it safe. Confidentiality refers to the information that could lead to the identification of someone's identity, like "education, financial transactions, medical history, criminal or employment records, etc." (Buchanan & Zimmer, 2021).

Internet came as a challenge to data confidentiality and the researchers' capacity to guarantee an ethical behavior especially when using online tools for data collection, storage and processing. The researcher finds himself often in the role of an online user even when conducting research, and this raises the issue of guaranteeing data safety and destruction when we do not know how all the online tools work. A solution would be to choose carefully the research tools, and to formulate questionnaires and interviews in a way that does not allow the creation of a personal profile, at least in the domains where possible. Yet, the challenge of guaranteeing data destruction remains.

9. The recruitment of research subjects

Recruiting research subjects is another ethical challenge of the internet research. It all starts with the question: how can the researcher verify the identity of the recruited subjects? Or, how do we define real users? The first step in answering these questions is to identify the types of users.

On social networks we usually have two types of users: the content creators and the online consumers. From the first category we have users who post personal information, recent pictures, share locations, make and receive comments, etc.

But in this category there are also users we suspect of false identity. They usually post news, opinions, frustrations, and are very active but without revealing anything personal. These users often belong to the bullying industry, advertising, defamation, etc. In the second category we have less active people, but with personal pictures, information about their birthplace, their job, a list of friends that went to the same school, have the same job, or were born in the same village, etc. Because research involves ethical responsibility in selecting research subjects, we must perform subjects screening to ensure that the online identity of our subjects matches their real one. In view of these things, on the internet a real person would be someone who through his activity and all the information found on a page, sketches an identity, a life.

10. Informed consent

In traditional research, consent is obtained verbally or in writing. However, in internet research things take a different turn. At first, we must consider that in online people don't read much. Privacy and confidentiality information is voluminous, and for this reason many online consumers prefer to read only the part where is stated that personal information is not shared with third parties, to read it at the first use of a site, or not to read it at all (Milne & Culnan, 2004). In the light of these, the researchers must obtain an informed consent from the subjects regarding the personal data processing, but how informed is our research subject? To comply with the informed consent requirements researchers started to use "online signatures, checking a box to consent and encrypted digital signatures" (Buchanan & Zimmer, 2021). But when people do not read the information, the researcher gets more responsibility for synthesizing and explaining the purpose of his research, data privacy and confidentiality. Thus, the researchers may also consider initiating the interviews or questionnaires only after the subjects went through a small quiz to ensure that people understood the way their information will be used and stored.

The informed consent is a problem in the big data studies where researchers believe that the distance between them and their research subjects is big enough to guarantee the subjects security, and consider it to be a good reason for skipping the step of informed consent. Yet, ethics is also about respecting the human rights, human dignity and doing good. Thus, for an ethical behavior asking the informed consent is obligatory, especially if a big data study can change policies, or if the study collects personal data.

11. Solutions for ethical online research and a model of ethical decision-making

Considering the ethics challenges raised by internet research after the COVID-19 Pandemics moved much of our activity in the online space, ethics gets into a critical

need for changes that could shape an ethical behavior in research but also in professional activity in online. The studies on internet research ethics proposed several solutions, like the Internet Research Association suggested to develop ethical guidelines in online research regardless of culture and traditions (Buchanan & Ess, 2008). Another solution is to apply universal models of decision-making such as the 5-level model proposed by Kichener in 2013. Still, when we propose solutions to the internet research ethics challenges, we understand that the solutions may lie in inductive ethics and in the way in which people were taught to adapt to new challenges. Starting from this, we propose several solutions for solving the ethical challenges posed by the internet research (Figure 1).

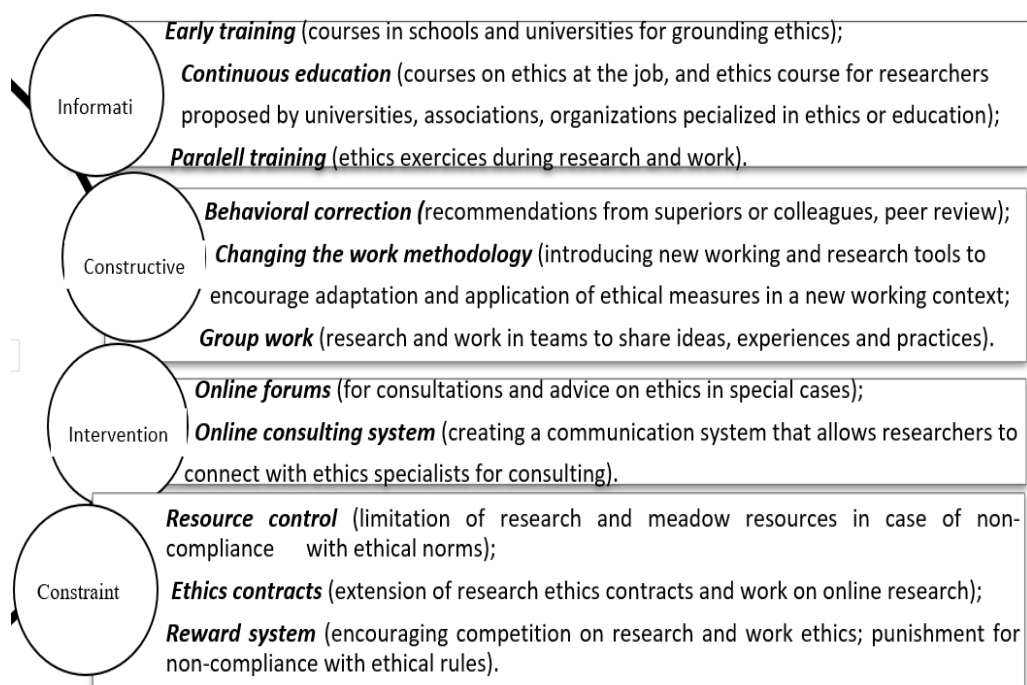

Figure 1: Solutions for ethical research and work online
Source: Author's figure

Many of the solutions proposed in figure 1 require special resources. Consequently, we propose a model of decision-making meant to help the decisional process for an ethical behavior in the online research and professional activity until the formulation and application of new rules (see figure 2).

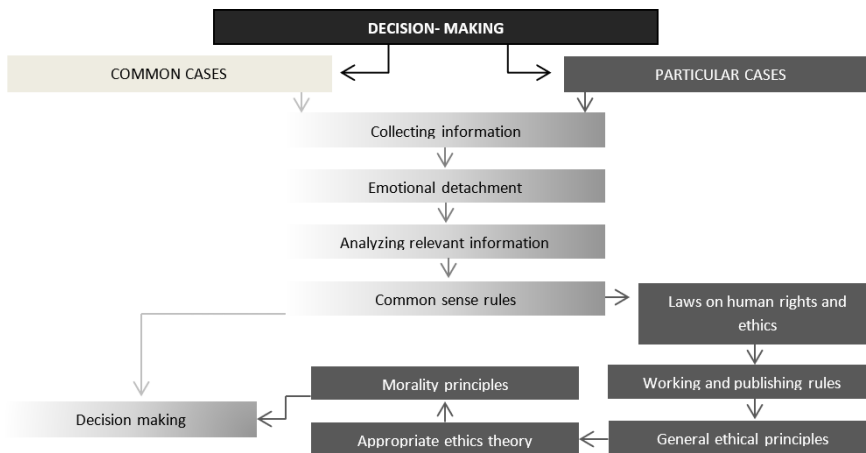

Figure 2: A theoretical model for ethical decision-making online
Source: Author's figure

In everyday life we face common situations when we have to apply ethical norms, but there are also rare situations when we cannot decide so easily. For the common cases we have the common sense that helps us take a decision. But, in rare situations, where our common sense is not enough we need another model of rationalization for decision making. In this case, a good decision is about following the impact of our decision on the human rights, its compliance with the employment contracts and codes of conduct, with the general principles of ethics etc. All these filters are meant to help us make the best ethical choices in the absence of clear ethical rules.

12. Conclusions

In this research we outlined some of the biggest ethical challenges faced by the ethics and deontology commissions as well as by the researchers in the era of technology. Between these challenges we highlight: identifying a real person on social media, people privacy, data confidentiality, recruiting research subjects, and the difficulty of applying the real life ethical rules in online when we lack impulses that helped us to adopt a natural ethical behavior.

The best solution for a situation that became the new normal is to use inductive ethics, but it requires time and effort to show efficient results. With this in mind we proposed a temporary solution for making ethical decisions in online research and activity, where the common sense and the existing ethical rules do not apply.

And last but not least, we highlight the need of a clear legislative framework that would establish limits in online research and professional activity so that ethics and deontology commissions, but also the entire society, can easily relate to stable

rules to evaluate decisions in research and in professional activity. The legislative framework will define the online actors and will ease the researchers work when deciding how to approach the online subjects and be ethically correct.

References:

- Alegria Carreira, F., do Amparo Guedes, M. (2008). Can we teach ethics and professional deontology? An empirical study regarding the Accounting and Finance degree. *Social Responsibility Journal*, Vol. 4, no. 1/2, 89-103.
- Bix, B. (2004). *Natural law: the modern tradition*. In (Coleman Jules, Einar Himma Kenneth, Shapiro Scott, The Oxford handbook of jurisprudence and philosophy of law (pp. 61-103). Oxford: Oxford University Press.
- Buchanan, E., Ess, C. (2008). *Internet research ethics: the field and its critical issues*. In Einar Himma Kenneth, Tavani Herman (eds.), The handbook of information computer ethics (pp. 273-287). John Wiley and Sons, Inc.
- Buchanan, E., Zimmer, M. (2021). *Internet ethics*. In Zalta E. (ed.), The Stanford Encyclopedia of philosophy. New York: Metaphisica Lab, Stanford University.
- Crider, K., Jeffrey, M. (2013). Do state ethics commissions reduce political corruption? An exploratory investigation. *UC Irvine Law Review*, vol.3, no.3, 717-733.
- Gregory, I. (2003). *Ethics in research*. New York: Continuum.
- Gavrilov, D. (2020). Positivism- from weaknesses to new openings. *Revista Universitara de Sociologie*, vol. XVI, no.1, 151-166.
- Lomborg, S. (2012). Personal internet archives and ethics. *Research Ethics*, vol. 9, no. 1, 20-31.
- Milne, G., Culnan, M. (2004). Strategies for reducing online privacy risks: why consumers read (or don't read) online privacy notices. *Journal of Interactive Marketing*, vol. 18, no. 3, 15-29.
- Murphy, M. (2019). *The natural law tradition in ethics*. in Zalta, E. (ed.) The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Available at: plato.stanford.edu/entries/natural-law-ethics/
- Park Yoon, S., Konge, L., Artino, A. (2020). The positivism paradigm of research. *Journal of the Association of American Medical Colleges*, vol. 95, no. 5, 690-694.
- Richard, K. (2013). Social science research ethics: historical and philosophical issues. In Strohm Kitchener K., Kitchener R., *The handbook of social research ethics* (pp. 5-22). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Shrader-Frechette, K. (1994). *Ethics of Scientific Research*. London: Rowman & Littlefield.
- Sheridan P. (2020) *Locke's moral philosophy*. In Zalta, E. The Stanford encyclopedia of philosophy. Available at: plato.stanford.edu/entries/locke-moral/
- Taft, S., White, J. (2007). Ethics education: using inductive reasoning to develop individual, group, organizational, and global perspectives. *Journal of Management Education*, vol. 31, no. 5, 614-646.

Sisteme de referință etice în discursurile politice: O comparație între mesajele către populație ale șefilor de stat ai Franței, Germaniei și României la începutul pandemiei de Covid-19

(Ethical reference systems in political discourses: A comparison between the messages to the population of the heads of state of France, Germany and Romania at the beginning of the Covid-19 pandemic)

Simona RODAT^{1*}

¹Universitatea Adventus, Cernica, Ilfov, Romania;

*Correspondent: simona.rodar@uadventus.ro

Citation: Rodat, S. (2022). Sisteme de referință etice în discursurile politice: O comparație între mesajele către populație ale șefilor de stat ai Franței, Germaniei și României la începutul pandemiei de Covid-19. *Etică și Deontologie*. 2(1), 85-95
<https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.09>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Rezumat: Pandemia globală de Covid-19 a provocat la nivel politic o serie de acțiuni fără precedent. Pentru a argumenta necesitatea măsurilor extraordinare care au restricționat viața socială, șefii de stat s-au adresat populației prin discursuri explicative, justificative, dar și mobilizatoare. În lucrarea de față sunt analizate discursurile ținute în fața națiunii în martie 2020, la începutul pandemiei, de către șefii de stat a trei țări din Uniunea Europeană: Franța, Germania și România. Obiectivul principal al studiului a fost identificarea sistemelor etice de referință la care locutorii au făcut apel, metoda utilizată fiind analiza tematică a discursului. Analiza realizată relevă faptul că cei trei șefi de stat au folosit în mesajele lor către populație, într-o manieră distinctă, sisteme etice și cadre de referință precum istoria, patria, națiunea, Uniunea Europeană, omenirea, democrația. În lucrare sunt discutate detaliat modalitățile în care aceste sisteme de referință apar în discursuri, ce aspecte au accentuat, respectiv au eludat vorbitorii, ca și asemănările și deosebiri reliefate de analiza tematică între cele trei discursuri.

Cuvinte cheie: sisteme de referință etice, discurs politic, analiza tematică a discursului, pandemia de Covid-19, Emmanuel Macron, Angela Merkel, Klaus Johannis

Abstract: The global Covid-19 pandemic has caused a number of unprecedented actions at the political level. In order to argue the need for the extraordinary measures that restricted social life, the heads of state addressed the population through explanatory, justifying, but also mobilizing speeches. This paper analyses the speeches given to the

nation in March 2020, at the beginning of the pandemic, by the heads of state of three countries in the European Union: France, Germany and Romania. The main objective of the study was to identify the ethical reference systems to which the speakers appealed, and the method used was thematic discourse analysis. The study shows that the three heads of state used in their messages to the population, in a distinct way, ethical systems and frames of reference such as history, homeland, nation, European Union, humanity, democracy. The paper discusses in detail the ways in which these reference systems appear in the speeches, what aspects emphasized and eluded the speakers, as well as the similarities and differences revealed by the thematic analysis between the three discourses.

Keywords: *ethical reference systems, political speech, thematic discourse analysis, Covid-19 pandemic, Emmanuel Macron, Angela Merkel, Klaus Johannis*

1. Introducere

La începutul anului 2020, omenirea s-a găsit în fața unei situații fără precedent: un virus, denumit Coronavirus SARS-CoV-2 (Covid-19), cu potențial contagios dar și letal ridicat, amenința să se răspândească rapid la nivel global. Pe măsură ce pandemia de Covid-19 s-a extins în Europa începând cu februarie 2020, guvernele și șefii de stat ai țărilor europene au fost puși în situația de a acționa rapid pentru a opri sau cel puțin pentru a limita răspândirea noului coronavirus la nivel de masă în rândul populației. Aceasta a presupus intervenția statului inclusiv în sfera privată a indivizilor (Brown, 2020), prin adoptarea unor măsuri, în cea mai mare parte restrictive, fără precedent, ceea ce a însemnat și reducerea unor libertăți și drepturi cetățenești.

În scopul explicării și justificării acestor acțiuni și măsuri politice, dar și pentru a obține adeziunea oamenilor, șefii de stat europeni s-au adresat populației la începutul pandemiei prin discursuri cu caracter informativ, explicativ, justificativ, dar și încurajator și mobilizator. Pentru a atinge țelurile dorite, șefii de stat au apelat în discursurile lor inclusiv la sisteme de referință etice și la valori morale, menite să faciliteze nu doar înțelegerea măsurilor, prin plasarea lor în anumite cadre de semnificație, ci și aderarea cetățenilor la ele, în special prin invocarea unor sisteme de referință precum națiunea, patria și patriotismul, poporul, istoria, democrația și sistemul democratic etc.

În această lucrare sunt analizate discursurile către națiune pe care șefii de stat ai Franței, Germaniei și României le-au ținut în martie 2020, la începutul pandemiei. Metoda utilizată a fost analiza tematică a discursului, obiectivul principal fiind examinarea măsurii și a modalităților în care cei trei șefi de stat au făcut apel în

mesajele lor la sisteme de referință etice, atât pentru a justifica măsurile restrictive la nivel individual și social, cât și pentru a câștiga adeziunea populației pentru astfel de măsuri, altfel prea puțin populare.

2. Aspectele etice în discursurile politice

Sistemele etice folosite de oameni ca puncte de referință servesc drept principii directoare în viața indivizilor, dar și a altor entități sociale precum grupurile, organizațiile, comunitățile (Schwartz, 1994). Valorile împărtășite la nivel social „funcționează ca standarde pentru judecarea și justificarea acțiunii”, dar și „motivează acțiunea, dându-i direcție și intensitate emoțională” (Schwartz, 1994, p. 21). Așadar, sistemele de referință etice au funcția de cadre la care indivizii se raportează la un moment dat, entități supra-individuale care au rolul de a face viața în societate mai ușor de trăit, de înțeles și de acceptat. Prin astfel de sisteme etice abstracte, precum patria, națiunea sau istoria comună, în special prin componenta lor profund afectivă, emoțională, membrii unei societăți se simt interconectați unii cu alții, deoarece împărtășesc aceste cadre comune, precum un teritoriu definit, istoria, trecutul dar și prezentul, toate impregnate de o memorie colectivă și de valori împărtășite. Tocmai de aceea, astfel de sisteme de referință etice care rezonază în conștiința indivizilor sunt frecvent utilizate de cei care au rolul de a conduce la un moment dat societatea (Charteris-Black, 2005), pentru a obține confirmarea colectivă a acțiunilor politice, așadar pentru a justifica, din punct de vedere etic/moral, deciziile care afectează viața societății și a fiecărui individ.

Valorile etice formează frecvent, la nivel societal, o bază pentru ceea ce este moral și imoral, pentru ceea ce este permis și interzis (Iliescu, 2007; Romero et al., 2008), dar și pentru ce este bine sau rău să faci sau să fi făcut, ce este bine să urmezi, cum ar trebui să fii (Nielsen, 1972). În abordarea discursului socio-cognitiv, valorile sunt descrise ca „noțiuni încărcate etic” (Krzyżanowski et al., 2009, p. 263), „obiecte mentale împărtășite ale cogniției sociale”, situate în memoria socială (van Dijk, 1998, p. 74). Cu alte cuvinte, valorile sunt, dincolo de realitatea lor mentală, construcții sociale. Valorile, și în general cadrele etice de referință, nu pot fi reduse la indivizi, ci au un statut socio-cultural, care presupune observarea și încorporarea experiențelor sociale cotidiene. Toate ideologiile „se bazează pe o selecție și o combinație de valori extrase dintr-un teren comun cultural” (van Dijk, 1998, p. 286), ceea ce înseamnă că valorile determină ce este permis sau interzis în societate, ca și scopurile la care trebuie să aspire atât indivizii, cât și societatea în ansamblu.

Dat fiind caracterul lor cognitiv, emoțional, socio-cultural, dar și călăuzitor, sistemele de referință morale sunt parte integrantă a discursurilor politice, în special

dacă este analizat macro-nivelul discursului (Sowińska, 2013), atunci când se examinează legitimarea în discursuri a unor acțiuni politice prin intermediul unor concepte cu caracter de valoare, precum justificarea anumitor propuneri politice prin apeluri, explicite sau implicite, la cadre de referință etice și la anumite valori socio-culturale.

3. Metodologia

Scopul cercetării ale cărei rezultate sunt prezentate în această lucrare a fost acela de a analiza comparativ discursurile ținute în fața națiunii în martie 2020, la începutul pandemiei de Covid-19, de către șefii de stat a trei țări din Uniunea Europeană: Franța, Germania și România. Obiectivul principal a fost delimitarea sistemelor de referință axiologice folosite de enunțatori pentru a-și face mesajul mai persuasiv și pentru a justifica acțiunile și măsurile politice anunțate.

În acest sens, a fost utilizată metoda analizei tematice a discursului, sub forma analizei tematice „de descompunere” (Stenner, 1993; Ussher & Mooney-Somers, 2000; van Dijk, 1985a). Aceasta presupune, într-o primă fază, identificarea temelor și a supratemelor (Rodat, 2019a), în condițiile în care, de regulă, temele identificate sunt încadrate în niște „supra-teme” mai generale (Cosmescu, 2010, p. 57). După identificarea secvenței analizate, analistul descrie modul în care este prezentat și dezvoltat subiectul – adică schema de prezentare a acestuia (Rodat, 2019b). Temele pot fi restructurate în ceea ce van Dijk (1985b, p. 115) numește „macrostructuri semantice”, acestea determinând, alături de coerența locală a discursului, dată de succesiunea propozițiilor și sensul acestora, coerența globală a discursului, care explică ce este relevant și important în informația semantică din discurs.

4. Rezultate și discuții

4.1. „Suntem în război”: Discursul președintelui francez Emmanuel Macron

Președintele Franței, Emmanuel Macron, s-a adresat populației cu privire la măsurile care urmau să restricționeze viața socială la data de 16 martie 2020. Discursul său a durat 21:03 minute (LeHuffPost, 2020). Principalul sistem de referință invocat de președintele francez chiar la începutul discursului a fost „patria noastră”, la acesta adăugându-se, în paragraful următor, „timpul de pace” (în context: măsurile restrictive anunțate nu au fost niciodată necesare în Franța în timp de pace). Alte sisteme de referință etice identificate mai departe în discursul lui Macron au fost națiunea, poporul francez, „războiul” (mai degrabă ca metaforă, ca stare opusă timpului de pace), „lupta” și mobilizarea generală. De asemenea, „europenii”, istoria și democrația au fost sisteme de referință etice care au marcat discursul lui Emmanuel Macron (vezi Tabelul 1).

Sisteme de referință etice în discursul lui Emmanuel Macron		
Sistem de referință	Mențiuni, argumente	Exemple
Patria (Franța/ Republica)	„Franța” și „patria noastră” repetate pe parcursul discursului „Țara” ca entitate ‘personificată’ (vezi ultimul exemplu din coloana din dreapta)	„Trăiască Republica, trăiască Franța!” (frază de încheiere a discursului); „...criza de sănătate prin care trece țara noastră”; „În acest timp, țara va sprijini regiunile cele mai grav afectate astăzi și regiunile afectate mâine”.
Națiunea Poporul (francez)	„Națiunea” ca entitate	„Națiunea își va sprijini cetățenii”; „Întregul popor francez”; „Nicio franțuzoaică, niciun francez nu va rămâne fără bani”.
Uniunea Europeană Europenii/ popoarele europene		„Noi, europenii, am luat o decizie comună în această dimineață de a ne proteja și de a limita răspândirea virusului, dar și de a ne prezerva sistemele de sănătate”.
Timp de pace	ca opus timpului de război	„Franța nu a fost niciodată nevoită să ia astfel de măsuri – extraordinare și temporare, desigur – în timp de pace”.
Război	ca metaforă	„Suntem în război” (asertiune repetată ca atare de șase ori pe parcursul discursului, urmată de diverse propoziții explicative sau mobilizatoare); „Suntem în război, un război al sănătății, cu siguranță” (o dată).
Luptă, mobilizare generală		„Nu luptăm împotriva unei armate sau a unei alte națiuni. Dar inamicul este acolo, invizibil, în avans. Și aceasta necesită mobilizarea noastră generală”; „Națiunea își va sprijini cetățenii care, în calitate de lucrători în domeniul sănătății (...), sunt în prima linie într-o luptă care cere energie, determinare și solidaritate”.
Istoria	- „Uniunea națională” a permis Franței să depășească atât de multe crize în trecut	„Fac apel la toți actorii din politică, afaceri, asociații, la întregul popor francez, să se alăture acestei uniuni naționale, care în trecut a permis țării noastre să depășească atât de multe crize”.
Democrația	- Democrația continuă - Felicitări democratice (aleșilor în primul tur al alegerilor locale)	„Viața democratică și controlul parlamentar vor continua în această perioadă”; „De asemenea, transmit în această seară felicitările mele democratice tuturor celor care au fost aleși la primul tur de scrutin”.

Tabelul 1. Sisteme de referință etice utilizate în discursul din 16 martie 2020 al președintelui francez Emmanuel Macron

Specific în discursul șefului de stat francez este, comparativ cu celelalte discursuri analizate, accentul pus pe principiul unității, dar și pe valorile curajului și patriotismului, care au însoțit poporul francez de-a lungul istoriei și au permis Franței să depășească multe crize, valori invocate cu patos, în contextul încadrării enunțurilor în sistemele de referință etice ale națiunii, patriei, războiului și istoriei.

4.2. „Este serios. Luați-o și dumneavoastră în serios”: Discursul cancelarului german Angela Merkel

Primul discurs adresat națiunii de cancelarul Germaniei Angela Merkel cu privire la răspândirea noului coronavirus și la măsurile prevăzute de guvernul pe care îl conducea a avut loc la data de 18 martie 2020 și a avut o durată de 12:41 minute (Tagesschau, 2020). Deja din prima propoziție rostită, cancelarul german a stabilit un prim sistem de referință: „țara noastră”. Alte sisteme de referință etice identificate mai departe în discursul lui Merkel au fost istoria, democrația și umanitatea (vezi Tabelul 2).

Sisteme de referință etice în discursul Angelei Merkel		
Sistem de referință	Mențiuni, argumente	Exemple
Patria/Țara	„Țara noastră” – expresie repetată pe parcursul discursului „Germania”; „Noi”	„Coronavirusul schimbă în prezent în mod dramatic viața în țara noastră”; „Ideea este să încetăm virusul în drumul său prin Germania”.
Istoria	- Reunificarea Germaniei - Al Doilea Război Mondial: „de atunci nu a mai fost o provocare atât de mare pentru țara noastră”; ➤ Istoria pe care tocmai o trăim și o construim	„Așa că permiteți-mi să spun: este serios [grav]. Luați-o și dumneavoastră în serios. De la reunificarea Germaniei, ba nu, de la al Doilea Război Mondial, nu a mai existat nicio altă provocare pentru țara noastră care să depindă atât de mult de acțiunea noastră comună și solidară”; „Există restricții care nu au existat niciodată în Republica Federală Germania”; „Aceasta este o sarcină istorică și poate fi abordată numai împreună”.
Democrația	- Democrație deschisă - Identitatea noastră democratică, imaginea/ auto-percepția/ concepția noastră democratică ➤ „Suntem o democrație”	„Aceasta face parte dintr-o democrație deschisă: să facem deciziile politice transparente și să le explicăm”; „Știu cât de greu ne afectează restricțiile impuse de guvernul federal și de guvernele landurilor viețile noastre și imaginea noastră de sine democratică”; „Suntem o democrație. Nu trăim în coerciție, ci în cunoaștere și participare împărtășită”.
Umanitatea	„Oamenii/ ființele umane” ale căror vieți contează – idee repetată pe tot parcursul discursului	„Fiecare viață și fiecare persoană contează”.

Tabelul 2. Sisteme de referință etice utilizate în discursul din 18 martie 2020 al cancelarului german Angela Merkel

Fraza cu cel mai mare impact din discursul lui Merkel a fost probabil apelul la solidaritate în contextul mai larg al sistemelor de referință „patrie” („țara noastră”) și „istorie”, prin punctarea a două momente de referință majore din istoria Germaniei, anume reunificarea Germaniei și al Doilea Război Mondial: „Așa că permiteți-mi să

spun: este serios. Luați-o și dumneavoastră în serios. De la reunificarea Germaniei, ba nu, de la al Doilea Război Mondial, nu a mai existat nicio altă provocare pentru țara noastră care să depindă atât de mult de acțiunea noastră comună și solidară”. Dat fiind că, ulterior, măsurile restrictive au fost, în mare măsură, acceptate, respectate și sprijinite de cetățeni (Meier et al., 2020), se poate aprecia că discursul lui Merkel, cu utilizarea în această formă a sistemelor de referință etice „patria noastră” și istoria, a generat o anumită rezonanță și a avut impactul scontat în rândul populației germane.

4.3. „Respectați cu strictete regulile!”: Discursul președintelui român Klaus Johannis

Președintele României, Klaus Johannis, a ținut primul său discurs prin care anunța măsurile restrictive în viața socială și economică la data de 16 martie 2020 (TVR, 2020). Discursul a avut o durată de 15:45 minute. Sistemul etic major de referință menționat de Klaus Johannis la începutul discursului său, în prima propoziție, a fost „omenirea”, alături de cel de „istorie recentă”. Alte sisteme de referință din discursul lui Johannis au fost națiunea și Uniunea Europeană (vezi Tabelul 3).

Sisteme de referință etice în discursul lui Klaus Johannis		
Sistem de referință	Mențiuni, argumente	Exemple
Omenirea/ umanitatea Globalitatea/ Internaționalitatea	- Întreaga omenire se confruntă cu această problemă, nu doar țara noastră - Problemele și eforturile sunt globale/ internaționale	„Ne aflăm într-o situație cu care omenirea nu s-a mai confruntat în istoria recentă”; „Astăzi, în lupta de a limita efectele nocive ale epidemiei provocate de coronavirus nu suntem singuri. O criză globală necesită soluții globale, nu doar locale. Efortul internațional este unul uriaș”.
Istoria Situația excepțională	„Istoria” ca entitate Referința la „istoria recentă”	„Dragii mei, națiunea noastră trece prin momente dificile, dar suntem români, un popor pe care <i>istoria l-a supus</i> unor cumplite încercări și în trecut, iar împreună am reușit să le depășim pe toate cu bine”;
Națiunea Poporul român	„Națiunea” atât ca țară, cât și ca popor	„Ne aflăm într-o situație cu care omenirea nu s-a mai confruntat în istoria recentă”.
Uniunea Europeană		„Ne coordonăm cu partenerii noștri din Uniunea Europeană și împreună suntem încrezători că vom depăși cu bine această grea încercare”.
Luptă		„Astăzi, în lupta de a limita efectele nocive ale epidemiei provocate de coronavirus nu suntem singuri”.

Tabelul 3. Sisteme de referință etice utilizate în discursul din 16 martie 2020 al președintelui român Klaus Johannis

Așadar, spre deosebire de discursurile lui Macron și Merkel, sistemul principal de referință al lui Johannis nu este patria, ci unul mult mai larg, întreaga omenire.

Aceasta arată atât o deschidere a președintelui României către un cadru de referință mult mai extins, cât și o prezentare a unei probleme, denumite clar „globale”, în cadrul ei general, real: nu (doar) „patria noastră” sau „țara noastră”, ca în discursurile lui Macron și Merkel, ci globalitatea, internaționalitatea, dat fiind că toată omenirea/umanitatea se află în această situație și se confruntă cu această criză.

Totuși, spre deosebire de șefii de stat din Franța și Germania, șeful de stat al României își încadrează discursul în mai puține sisteme de referință. „Națiunea” este și în acest discurs un sistem de referință clar, invocat cu patos alături de sistemul de referință al istoriei românilor, care a inclus „cumplite încercări”, însă această referință etică este menționată doar o singură dată. Același lucru se poate spune despre sistemul de referință „Uniunea Europeană”. Este de remarcat faptul că „democrația” nu a fost menționată de Johannis în discursul său, nici ca sistem etic, nici ca – cel puțin – o referință implicită.

Analiza reliefează și faptul că, spre deosebire de celelalte două discursuri examinate, caracterizate printr-un grad sporit de emoționalitate ca urmare a multitudinii de valori etice apelate, discursul lui Johannis a fost mai degrabă unul tehnic, informativ și chiar imperativ în fața cetățenilor săi. Președintele român a recurs la un tip de discurs fără un apel evident la caracterul afectiv dat de valori și fără a folosi sisteme de referință etice diversificate, așa cum au făcut președintele francez și cancelarul german. Acest fapt poate fi explicat, eventual, prin faptul că România a fost între 1947 și 1989 o țară comunistă, timp de multe decenii sub un regim dictatorial. În astfel de regimuri, cetățenilor li se spune ce să facă, fără a-i consulta sau a le cere acordul. Având în vedere aceste aspecte ale trecutului nu prea îndepărtat, președintele României a considerat, probabil, că un discurs informativ, pe alocuri cu un ton imperativ, este, poate, mai eficient pentru populația românească, decât unul care apelează prea frecvent la valori sau la sisteme etice, uneori prea abstracte, unele dintre ele fără fundamentul istoric al regăsirii lor în practică. De exemplu, democrația și libertatea, concepte care nu au apărut niciodată în discursul lui Johannis, au fost total ignorate sau au lipsit cu desăvârșire în perioada comunistă, atât la nivel abstract, cât și la nivelul concret al vieții cotidiene.

5. Concluzii

Analiza tematică realizată asupra discursurilor susținute de cei trei șefi de stat europeni – președintele francez Emmanuel Macron, cancelarul german Angela Merkel și președintele român Klaus Johannis – în martie 2020, la începutul pandemiei de Covid-19, relevă faptul că toți cei trei locutori au recurs în discursurile lor la diverse sisteme de referință, considerate relevante pentru populație în contextul dat. Toți cei trei șefi de stat au făcut apel la referința axiologică a „istoriei”, fiecare invocând

momente de referință sau caracteristici din/ale istoriei propriului popor și amintind că această (proprie) istorie a fost plină de greutate și lupte, care au fost trecute cu bine, ceea ce „ne” dă imboldul de a lupta și acum, într-o nouă și imprevizibilă situație, cu speranța de a avea același succes ca și în luptele din trecut.

Mesajul tuturor celor trei discursuri a fost, așadar, deși în forme diferite, acela că „noi”, ca și în trecut, vom câștiga din nou (o „bătălie” sau un „război”, deși inamicul în acest caz este un virus), dacă ne comportăm „cum trebuie”, și pentru aceasta s-a făcut apel la un ansamblu de valori precum solidaritatea, acțiunea, determinarea, curajul, lupta, disciplina, respectul etc. De altfel, președintele francez a vorbit chiar explicit despre „război” și despre faptul că Franța este „în război” cu un inamic invizibil care este mereu cu un pas înainte. Prin urmare, pentru a câștiga, trebuie acționat ca într-un război. „Războiul” a fost „firul roșu” al discursului lui Emmanuel Macron, iar dacă îl considerăm ca pe o metaforă folosită în discurs, a fost una puternică, și singura metaforă identificată în cele trei discursuri analizate.

Mai mult, „națiunea”, respectiv „poporul” (francez, german, român) au fost sisteme de referință importante în discursurile analizate, deși în discursul cancelarului german mai degrabă doar implicit, mai ales prin folosirea frecventă a apelativului „noi”. În schimb, președinții Franței și României au vorbit direct despre popor și națiune, în discursul lui Macron chiar într-o formă personificată: națiunea ca entitate distinctă, ale cărei acțiuni se pot distinge, ca în propoziția „Națiunea își va sprijini cetățenii”.

În ceea ce privește cel mai important sistem etic de referință, primul invocat de fiecare vorbitor în discursul său, trebuie remarcat că doi dintre șefii de stat, și anume președintele francez și cancelarul german, s-au referit în primul rând la „patrie/țară”, în timp ce cadrul de referință al președintelui României a fost unul mult mai larg, anume „întreaga omenire”. Așadar, președintele român a fost singurul dintre cei trei șefi de stat care, în aceste prime discursuri către națiune, s-a referit la noua situație în cadrul ei real, cel global.

Un alt sistem etic de referință semnificativ a fost cel al „democrației”, care a apărut doar în discursul cancelarului Germaniei și cel al președintelui Franței, sub forma asigurării că democrația și sistemul democratic vor rămâne baza sistemului politic și social, și vor continua ca până acum, în ciuda acestor măsuri temporare care limitează drepturile și libertățile cetățenilor: „Suntem o democrație. Nu trăim în coerciție” (Angela Merkel) și „Viața democratică [...] continuă în această perioadă” (Emmanuel Macron). Președintele României, în schimb, nu s-a referit deloc în discursul său la democrație. De altfel, discursul lui Klaus Johannis a fost, dintre cele trei, cel mai arid din punctul de vedere al valorilor și referințelor etice, ca și din punct de vedere emoțional, o mare parte a acestuia fiind pur și simplu informativ, pe alocuri chiar imperativ, cetățenilor fiindu-le transmise ca atare o serie de informații, cerințe,

ordine și interdicții, împreună cu solicitarea de a le respecta, de a le urma sau de a le asculta. Astfel, deși toate cele trei țări europene luate în considerare în această analiză au în prezent sisteme politice democratice, influența tradiției democratice, statornicită de decenii, din Franța și Germania, de implicare a cetățenilor în deciziile politice, versus influența trecutului relativ recent mai degrabă nedemocratic din România, au făcut vizibile și pot explica diferențele de abordare a cetățenilor într-o situație extraordinară, care necesită acțiune comună și solidaritate.

Referințe:

- Brown, P. (2020). Studying COVID-19 in light of critical approaches to risk and uncertainty: research pathways, conceptual tools, and some magic from Mary Douglas. *Health, Risk & Society*, 22(1), 1-14. <https://doi.org/10.1080/13698575.2020.1745508>
- Charteris-Black, J. (2005). *Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor*. Palgrave Macmillan UK.
- Cosmescu, A. (2010). Abordări actuale în analiza discursului. *Buletin de Lingvistică*, 11, 55-58.
- Iliescu, A. P. (2007). *Etică socială și politică*. București, Editura Ars Docendi.
- Krzyżanowski, M., Triandafyllidou, A., & Wodak, R. (2009). *Conclusions: Europe, Media, Crisis and the European Public Sphere*. In A. Triandafyllidou, R. Wodak, & M. Krzyżanowski (Eds.), *The European Public Sphere and the Media: Europe in Crisis* (pp. 261-268). Palgrave Macmillan UK.
- LeHuffPost. (2020, Martie 16). Macron, discours du 16 mars 2020 [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=mhklV9uOvTQ>
- Meier, K, Glatz, T., Guijt, M. C., Piccininni, M., van der Meulen, M., Atmar, K., Jolink, A. T. C., Kurth, T., Rohmann, J. L., Zamanipoor Najafabadi, A. H. (2020). *Public perspectives on protective measures during the COVID-19 pandemic in the Netherlands, Germany and Italy: A survey study*. Plos One, Published: August 5, 2020. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0236917>
- Nielsen, K. (1972). *On Moral Truth*. In F. J. Abbate (Ed.), *The Philosophic Impulse: A Contemporary Introduction*. Wadsworth Publishing Co.
- Rodat, S. (2019a). The first female prime minister of Romania in the focus of the news: Frames in the national media coverage. *Revista Universitară de Sociologie*, XV(1), 152-169.
- Rodat, S. (2019b). Towards a Hegemonic Femininity? Coverage of the First Female Romanian Prime Minister in the National and Local Media. *Social Sciences and Education Research Review*, 6(1), 112-145.
- Romero, D., Galeano, N., & Molina, A. (2008). *VO Breeding Environments Value System and Metrics*. In G. D. Putnik, & M. M. Cruz-Cunha (Eds.), *Encyclopedia of Networked and Virtual Organizations*, Volume III (pp. 1858-1863). IGI Global.
- Schwartz, S. H. (1994). Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.
- Sowińska, A. (2013). *A critical discourse approach to the analysis of values in political discourse: The example of freedom in President Bush's State of the Union addresses (2001-2008)*. *Discourse & Society*, 24(6), 792-809. <https://doi.org/10.1177/0957926513486214>
- Stenner, P. (1993). *Discoursing jealousy*. In E. Burman, & I. Parker (Eds.), *Discourse Analytic Research: Repertoires and readings of texts in action* (pp. 114-132). Routledge.
- Tagesschau. (2020, Martie 18). "Es ist ernst!" – Merkel-Ansprache zur Corona-Ausbreitung [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=4YS20YQbVE4>
- TVR. (2020, Martie 17). Declarații Klaus Iohannis – decretul privind instaurarea stării de urgență [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ckGo5witGsl>

- Ussher, J. M., & Mooney-Somers, J. (2000). Negotiating Desire and Sexual Subjectivity: Narratives of Young Lesbian Avengers. *Sexualities*, 3(2), 183-200. <https://doi.org/10.1177/136346000003002005>
- van Dijk, T. A. (Ed.). (1985a). *Handbook of Discourse Analysis*. Volume 2: Dimensions of discourse. Academic Press.
- van Dijk, T. A. (1985b). *Semantic Discourse Analysis*. In T. A. van Dijk (Ed.). *Handbook of Discourse Analysis*. Volume 2: Dimensions of discourse (pp. 103-136). Academic Press.
- van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. Sage Publications.

Comunicarea publică între informare și fake news în perioada pandemiei COVID-19

(Public Communication between Information and Fake News
during the COVID-19 Pandemic)

Anca Teodora TOMPEA^{1,2,*}

¹ "Petre Andrei" University of Iasi, Romania

² Digi24 Journalist - TV Presenter, Romania

* Correspondence: teodora.tompea@gmail.com

Rezumat: În studiul prezentat, am continuat să exprim puncte de vedere, opinii, analize prin care oamenii de știință, instituțiile publice implicate în lupta împotriva COVID-19 depun eforturi uriașe pentru a opri acest flagel, pentru a proteja oamenii din valul 4 și din perspectiva valului 5 al pandemia. În experiența mea de jurnalist la Digi 24 TV, m-am confruntat cu fenomenul dezinformării și tendințele anti-vaccinare, cu teoriile conspirației care au inundat rețelele și platformele de comunicare și chiar și mass-media. Toate acestea constituie provocări deontologice pentru orice jurnalist.

Cuvinte cheie: știri false, comunicare, dezinformare, rețele de comunicare, media, deontologie.

Citation: Tompea, A.T. (2022).
Comunicarea publică între informare
și fake news în perioada pandemiei
COVID-19

Etică și Deontologie. 2(1), 96-105
<https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.010>

Publisher's Note: RED stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: © 2022 by the authors.
Submitted for possible open access
publication under the terms and
conditions of the Creative Commons
Attribution (CC BY) license
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Abstract: In the study presented, I continued to express views, opinions, analyses through which scientists, public institutions involved in the fight against COVID-19 make huge efforts to stop this scourge, to protect people in wave 4 and in the perspective of wave 5 of the pandemic. In my experience as a journalist at Digi 24 TV, I was confronted with the phenomenon of misinformation and anti-vaccination tendencies, conspiracy theories that flooded communication networks and platforms, and even the media. All of them constitute deontological challenges for any journalist.

Keywords: fake-news, communication, misinformation, communication networks, media, deontology.

1. Introducere

În decembrie 2019, OMS a fost informată că în orașul Wuhan, provincia Hubei din China, a apărut un forum de pneumonie cu o etiologie necunoscută. Răspândirea rapidă a virusului a determinat OMS să declare, pe 11 martie 2020, epidemia de COVID-19 drept pandemie mondială.

Într-o cercetare recentă, autorii explică sintetic, argumentând științific, dar într-un registru inteligibil, faptul că pneumonia și patologia respirațiilor severe sunt provocate, cel mai probabil, de răspunsul imun excesiv, reacție cunoscută sub denumirea de „furtună de citokine”, de hipoxie, de formare de „coaguli intervasculari care determină lezarea intervasculară”, de fapt o „furtună de citokine” care se referă la „eliberarea excesivă de asemenea citokine inflamatorii cu o activitate biologică în diferite țesuturi și celule, mai ales în sistemul imunitar, care generează slăbirea feedbackului reglator negativ” (Ciurea et. al, 2021: 10-11). Aceasta ar fi sursa principală a sindromului respirator sever (SARS), a stării de inflamație sistemică care afectează mai multe organe.

Autorii constată că valurile pandemiei în lume au o evoluție epidemiologică care diferă de la un continent la altul, chiar și în interiorul continentului european, fiecare constituind provocări uriașe, inedite.

Comunicarea și informarea în privința epidemiei de COVID-19 au început acum aproape doi ani, când se discuta în presa internațională despre un virus periculos apărut într-un oraș din China. Epidemiologii și virusologii din România negau un potențial pericol pentru țara noastră, lucru care s-a dovedit în timp fals. Probabil că atunci a fost și momentul inițial al decredibilizării autorităților din țara noastră. Asta nu înseamnă că nu avem specialiști în microbiologie, virusologie, imunologie, ba din contră. Avem specialiști care ne fac cinste și au salvat mii de vieți. Dar nu avem oameni de comunicare în egală măsură, care să își măsoare cu foarte multă atenție fiecare declarație de presă, astfel încât aceasta să nu se întoarcă împotriva lor. Iar lipsa asumării de acum aproape doi ani, atunci când medici importanți din țară remarcă în cadrul televiziunilor că SARS-CoV-2 nu va ajunge în Europa, acum probabil cântărește enorm în subconștientul românilor.

Autorii menționați apreciază că în istoria umanității s-au succedat mai multe asemenea crize, dar SARS-CoV-2 a generat o „nebie socială”, care depășește normele comportamentale instituite, fiind vorba de o „nebie comunitară care privește mai mult societatea și softul, adică programul de funcționare al creierului”. O pandemie care influențează covârșitor psihicul uman, atât la nivelul comunităților izolate, dar și în societățile deschise la circulația și corectitudinea informațiilor.

Stresul psihic, la rândul său, scade capacitatea imunitară a organismului, apărând fenomenul de „taine de gradul doi” și de configurare a unei „realități de gradul doi” (Ciurea et al., 2021: 28-47).

2. Fake news-ul în privința pandemiei

Pandemia a venit atât de repede peste noi toți încât nimeni nu cred că a apucat, în primă fază, să își dea seama de ceea ce se întâmplă cu adevărat și toată lumea aștepta cu foarte mare interes deciziile autorităților. Inițial mesajele autorităților au fost extrem de bine compuse, difuzate și diseminate în presă. Aceeași comunicare exista pe toate fronturile, de la președinte la premier și miniștri implicați. S-a acționat mai mult decât rapid în condițiile unui factor necunoscut și invizibil – un virus ucigaș care avea să ne marcheze teribil. Am trecut peste un prim an în care cei mai mulți dintre noi s-au luptat cu frica și au trăit cu speranța că vom scăpa extrem de repede de ceea ce avea să devină cel mai intens și îndelungat subiect dezbătut în cadrul televiziunilor de știri de pe mapamond. Televiziunile și mass media au avut mult câștig de cauză în toată această pandemie. Cele echilibrate au câștigat audiență record, celelalte au câștigat prin posibilitatea de a împrăști informații mai mult sau mai puțin verificate.

De fapt când a apărut fake news-ul în privința pandemiei în viața noastră? Știe cu adevărat cineva? Nu cred. Unii ar spune că au funcționat mașinăriile de propagandă rusești, alții ar spune că sunt la mijloc Serviciile Secrete, dar cred că este mai simplu de atât. Conspiraționiștii și negaționiștii au existat și înainte de apariția internetului. Cei care neagă știința și dovezile pur medicale. Că există virusul, că există bolnavi sau morți și că există un vaccin care ne face mai mult bine decât rău.

Printre primele abordări comprehensive elaborate la începutul pandemiei se numără volumul *Covid 19. Dimensiuni ale gestionării pandemiei* editat de Universitatea „Petre Andrei” din Iași, sub coordonarea profesorului Sorin Bocancea (Bocancea, 2020). În secțiunile dedicate implicării societății civile și comunicării publice, au fost abordate, prin studii elaborate de specialiști, teme precum „Urgențele sociale. O soluție a societății civile în gestionarea pandemiei”, autor Mihaela Munteanu, „Bazarul comunicațional și lunile noastre în vremea pandemiei”, autor Cristina Gavriliuță, „Comunicare de criză sau criză de comunicare? De la regulile de manual la provocările din perioada pandemiei Covid-19”, autor Maria Corina Barbaros, „Comunicare publică în pandemie. Dezinformare, fake news, infodemie”, autor Antonio Momoc, „Dezinformare în pandemia de COVID-19. Tematică, narațiune, mecanisme. Aspecte din Europa Centrală și de Est”, autor Brândușa Asmuanca, „Nivelul pandemiei și infodemia”, autor Robert Adam, „Minunata lume veche”, autor Marian Voicu, „Cum a exploatat Kremlinul criza Coronavirus propaganda sovietică în haine noi”, autor Sorin Ioniță (Bocancea, 2020: 209-353). În același palier am abordat

experiența personală pe care am avut-o la Digi24 TV și a impactului mass-media în informarea și comunicarea publică ca manifestări ale deontologiei profesionale (Tompea, 2020: 223-228).

Informarea în vremuri de criză ne arată, atât după manualele de comunicare, cât și după istoria chiar recentă, că se face de oameni bine aleși. Reușita unei campanii de conștientizare constă în special în mesaje bine alese. Construite pe înțelesul tuturor și cât mai aproape de stilul de viață al fiecărui individ. Lucru care, după ce a trecut primul val al pandemiei, nu a mai existat în rândul autorităților, iar mass media a fost liberă să construiască mesajele în manieră proprie, în cazul multor instituții fără control.

Curentul antivaccinist nu este de dată recentă. O analiză reface însă o istorie a acestor previzionări (Pricop, 2021): de la primul vaccin împotriva variolei, descoperit de Edward Jenner, la sfârșitul secolului al XVIII-lea. În secolul al XIX-lea amenințarea bolii a fost ridiculizată, vaccinarea era prezentată ca o alegere foarte riscantă, antivacciniștii primind eticheta peiorativă „antivaxx”.

Regretabile sunt poziționările unor doctori pe aceste atitudini, cum a fost dr. Alexander Ross, autor care a publicat o satiră ce s-a răspândit pe scară largă, în perioada variolei din Montreal, în 1885, sau, mai recent, Andrew Wakefield și ai săi „Cavaleri albi” care, în 1998, a publicat o cercetare contrafăcută în care afirma existența unei strânse conexiune între vaccinurile contra rujeolei, oreionului și rubeolei (ROR) și autism.

Atitudinile antivacciniste precum și rezervele manifestate față de vaccin au fost alimentate și de situații contextuale în SUA și Canada, pe fondul tensiunilor etnice, când minoritățile erau vaccinate sub amenințarea armelor. În 1905 s-a emis o Hotărâre a Curții Supreme a SUA, care recunoaște dreptul statelor americane de a impune vaccinarea, reacția fiind proscrisă, în 1908 înființându-se „Liga Antivaccinare din SUA”, urmând ezitarea față de vaccin la cote superioare în secolul XX.

În prezent, îndoiala cu privire la vaccin a atins cote maxime, având explicația în informarea precară, educația insuficientă, deficitul de încredere.

Autorul reține concluzia studiului din The Guardian: „la baza succesului vaccinării se află un contract social puternic, iar al nostru se destramă... imunizarea a devenit un test profund al capacității noastre de a cooperare” (Pricop, 2021).

„O formă misterioasă de pneumonie virală în China” - așa a fost formulată una dintre știrile publicate de Digi24.ro, pe 6 ianuarie 2020, despre boala încă necunoscută (Digi24, 2020). Potrivit oficialităților chineze din Wuhan, datele preliminare arătau că nu era vorba nici de SARS, nici de MERS, nici de gripă aviară.

Din păcate, „odată cu măsurile de carantinare și restricțiile impuse de guvernele din întreaga lume și cu eforturile oamenilor de știință în a găsi un tratament sau vaccin, au început să circule și mesajele de tip conspiraționist sau antivacciniste, care

au dus la crearea unei nișe distincte a teoriei conspirației, a celor care au devenit cunoscuți sub numele de *negaționiști COVID*” (Lazăr, 2021).

Care este bilanțul pandemiei? După doi ani de la apariția primelor cazuri de persoane infectate în China, potrivit informațiilor existente, pandemia de coronavirus a îmbolnăvit peste 244 de milioane de persoane și a provocat aproape 5 milioane de victime în întreaga lume. În România, peste 1,6 de milioane de persoane au fost infectate și alte peste 58.000 au murit din cauza COVID-19, în timp ce numărul de persoane vaccinate nu depășește 8 milioane. În toată această perioadă, s-a dezvoltat o veritabilă pandemie paralelă de fake news și mesaje conspiraționiste. Retorica folosită de negaționiști s-a modificat și a cunoscut o serie de „mutații”, care au evoluat de la simpla negare a virusului sau expresii precum „Cunoști pe cineva bolnav de coronavirus?”, folosite în primele luni ale pandemiei, până la mesajele antivacciniste actuale de genul „vaccinul provoacă infertilitate”.

Primele astfel de mesaje au fost de genul „virusul nu există” și „oricum, China e departe, nu o să ajungă la noi”. Sau „e o criză artificială care ține lumea ocupată, ca să abată atenția de la alte probleme mai importante, cum e Brexitul”.

Mesajele anti-mască cel mai des întâlnite pe conturile sociale ale celor care au promovat mesaje conspiraționiste au fost: masca nu ajută sau nu protejează împotriva coronavirusului, sau masca purtată de omul sănătos poate face mai mult rău, decât bine. Alt mesaj vehiculat: purtarea măștii scade nivelul de saturație a oxigenului în sânge. Un simplu experiment a demonstrat că acest lucru nu este, însă, adevărat.

O perioadă, în prima jumătate a anului 2020, mesajele anti-mască au circulat în paralel cu ideea - „lăsați virusul să se răspândească, deoarece așa se va putea obține imunitatea de turmă” (Lazăr, 2021).

Ulterior, după cum se știe, „atât Donald Trump cât și Boris Johnson s-au infectat cu coronavirus. Premierul britanic a ajuns chiar să fie internat la ATI. Concomitent, autoritățile britanice au schimbat strategia și au trecut de la relaxare la măsuri dure.

Oamenii de știință au arătat că ideea de a lăsa virusul să circule pentru a duce la cât mai multe îmbolnăviri și, ulterior, la așa-numita imunitate de turmă este un miraj periculos. Ideea obținerii imunității de turmă a fost între timp abandonată și nu mai este promovată. În schimb, au fost intens promovate mesaje despre așa-numitele tratamente-minune anti-COVID: hidroxiclorchina și ivermectina au devenit noile vedete în lupta conspiraționiștilor cu tirania științei și a industriei Pharma.

Astfel, ivermectina, un medicament contra păduchilor, s-a transformat peste noapte în leacul minune al conspirațiilor COVID. Scene cu oameni care iau cu asalt farmaciile veterinare pentru a goli rafturile de ivermectină au fost întâlnite și în România.

Alte mesaje ale epidemiei de fake news au inclus: băutul apei la fiecare sfert de oră te vindecă de Covid, argintul potabil, străvechiul usturoi, vitamina C, vitamina D,

statul la soare sau chiar injectarea de dezinfectant, sugerată chiar de fostul președinte american, Donald Trump” (Lazăr, 2021).

Dezinformarea s-a instalat treptat și astăzi a acaparat multe dintre rețelele sociale, televiziunile cu un anumit public, canalele video, astfel încât astăzi asistăm, pe lângă cea mai amplă pandemie contemporană, la cea mai mare campanie de dezinformare a tuturor timpurilor. Cine are de câștigat? Multe dintre companiile producătoare de conținut, agenții de PR, marketing, companii farmaceutice și oameni de imagine. Acesta este mereu pericolul unei campanii. Că vei atrage acei oameni care se înscriu perfect în tiparul pe care tu îl crezi. De ce în România funcționează dezinformarea mai bine? Pentru că țara noastră are mai bine de 40% din populație care este analfabetă funcțional. Cam tot atât de multă populație se află în sărăcie, iar viitorul nu arată deloc optimist în contextul în care sunt tot peste 40% dintre copiii acestei țări care se culcă flămânzi. Pentru toți acești oameni probleme precum pandemie, vaccin, internări la ATI sau morți de COVID sunt egale cu zero. Pentru că principala lor preocupare este supraviețuirea.

Iar fake news-ul se instalează rapid când autoritățile nu știu sau nu pot să își adapteze mesajele pentru cei care nu înțeleg, așa cum și oameni cu studii nu au înțeles pe deplin, ce înseamnă tehnologia ARN Messenger, o tehnică menită să ne protejeze de virusul ucigaș.

Informațiile par să fie în bătaie de joc atunci când autoritățile vorbesc de creștere economică, de salarii de mii de euro pe lună, iar cei mai mulți oameni nu își pot plăti facturile. Revolta în fața fake news-ului este a celor care trăiesc decent, acceptarea celor care merg pe calea fake news-ului este revolta omului de rând care își dorește să fie auzit.

Una dintre cele mai inedite și surprinzătoare teorii conspiraționiste care a prins aderență a fost cea referitoare la faptul că tehnologia 5G ar fi de vină pentru răspândirea coronavirusului. În luna iunie 2020, în 10 țări europene se înregistraseră cazuri cu stâlpi de telecomunicații incendiați de către protestatari (Lazăr, 2021; Kiss, 2020).

Mesajul conspiraționist era deja pregătit: pandemia este pretextul unui plan secret de a implanta microcipuri prin care oamenii să fie urmăriți și că în spate se află Bill Gates, fondatorul Microsoft. Vaccinurile devin, astfel, calea ideală prin care aceste microcipuri pot fi implantate. Zvonurile au fost alimentate după ce Bill Gates declarase într-un interviu că, în viitor, „vom avea un fel de certificate digitale” care vor fi folosite pentru a ține evidența cui s-a vindecat, cine a fost testat, cine a fost vaccinat (Pacurar, 2020). Intenția este prezentă în discursul, din ianuarie 2022, al lui Elon Musk de a implanta microcipuri în creierul uman.

În luna iulie 2020, deja apăruseră primele mituri referitoare la vaccinuri anti-COVID (aflate, în acel moment, în diferite faze de testare): vaccinurile modifică

ADN-ul, conectarea oamenilor la o inteligență artificială, ritmul rapid de dezvoltare a vaccinurilor sugerează că oamenii vor fi folosiți pe post de cobai (Digi 24, 2020b).

Alte teorii vehiculate: în realitate, împotriva SARS-CoV-2 nici nu se va putea face vreun vaccin, sau vaccinul s-ar obține din țesutul plămânilor unui fetus avortat, sau faptul că vaccinurile afectează fertilitatea, sarcina ori alăptarea (Lazăr, 2021). Un mit care, în România, a fost demontat în primele zile ale anului 2022, când o femeie infectată și trecută prin boala COVID-19 a născut (Știre, 2022).

Toxicitatea unor rețele sociale a fost confirmată și de dezvoltările făcute de o fostă angajată a Facebook, Frances Haugen, în fața Congresului SUA, precum și în paginile „Wall Street Journal”, The Facebook Files, 14 articole (Lăzescu, 2021).

Apogeul dezinformărilor referitoare la COVID-19 și vaccinuri a fost atins prin răspândirea acestora pe numeroase conturi de Facebook și Instagram, care au achiziționat 370.000 de urmăritori în acest an, potrivit unui raport indicat de DPA și asumat de Agerpres. Este vorba de un studiu realizat de News Guard, care monitorizează dezinformarea online, care a detectat 20 conturi, pagini, grupuri, care au fost lăsate active, fără a fi semnalate comentariile antivacciniste, utilizatorii nefiind atenționați asupra acestor postări, platformele nu au pus sub semnul întrebării acuratețea științifică a linkurilor generate de Facebook cu eticheta „cele mai noi informații despre coronavirus”. Rapoartele au fost trimise către OMS, totuși Facebook nu face aproape nimic. „În ciuda discursului companiei privind angajamentul cu orice preț și a atenționărilor din partea News Guard și a pericolului clar pentru utilizatori, sursele de dezinformare virale și care provoacă discordie continuă să aibă succes. Facebook și-a schimbat numele, însă promovarea dezinformării rămâne aceeași.” (G4 Media, 2021), a declarat Alex Cadier, director pentru Marea Britanie al News Guard și autorul studiului.

Reacția lui Zuckerberg replică postările unor trusturi media – vezi The New York Times față de Wall Street Journal, preferată de Frances Hangen pentru dezvoltările din 7 octombrie 2021, precum și în raport cu ONG-uri și firme de PR au fost selectate pentru aceste dezvoltări – ceea ce denotă implicarea unor actori influenți, inclusiv de pe bătrânul Continent, mai dispus să reglementeze riguros soluții și decizii gen GDPR. Facebook mizează pe soluții venite dinspre inteligența artificială, fără afectarea modelului de afaceri. Autorul acestei analize enumeră dificultățile acestor demersuri, cu atât mai mult cu cât, în ultimii ani, interferențele Chinei, Iranului, Rusiei în campanii electorale, colectare și difuzare de date sunt puternice, însuși directorul coordonator al programelor Software din Pentagon a demisionat, invocând avansul Chinei în tehnologia IT militară și al rețelelor sociale (Lăzescu, 2021).

Însăși reprezentanta OMS în țara noastră, venită pentru a ajuta Guvernul în criza COVID-19, dr. Heather Papowitz, expert medic în gestionarea situațiilor de criză, care a condus până în luna martie *Biroul pentru pregătire și răspuns în caz de urgență la New*

York, aflat în 2020 în epicentrul pandemiei, a constatat incongruența mesajelor de comunicare publică, interferența periculoasă a fake-news-urilor în media și pe rețelele de socializare, neimplicarea bisericii în acțiunile de vaccinare, factori care au poziționat, în prezent, România în topul țărilor cu rate scăzute de vaccinare și un număr mare al deceselor zilnice, precum și al contaminărilor (Ofițeru, 2021; DSPBV, 2021).

De ce Portugalia a avut o campanie de vaccinare de succes și noi nu? Pentru că viceamiralul coordonator al campaniei s-a adresat cu cele mai simple și firești mesaje tuturor cetățenilor. A mers aproape la propriu, din casă în casă, să le explice oamenilor lucrurile firești și cum putem să scăpăm de pandemie. Omul este construit să creadă doar ce vede sau ce poate simți. Așa cum oamenii nu cred în schimbări climatice, așa nu cred nici în pandemia de Covid. Astfel că, prin multă blândețe și răbdare, oamenii își pot schimba opiniile. Dar nu este doar rolul premierului sau președintelui. Este rolul bisericii, școlilor, primarului, vânzătorului, al fiecăruia dintre noi. Informarea și dezinformarea începe exact acolo unde se creează blocajul de comunicare.

3. În loc de concluzii

1. Presa internațională, pe care o analizăm în fiecare zi, este zilnic cu „ochii” pe România. Spicuiesc titlurile zilei de 10 ianuarie a.c.:

- Magyar Nemzet: România ar putea avea peste un milion de persoane infectate;
- Euractiv: Măștile medicale sunt acum obligatorii în România;
- Euronews: Noi măsuri anti-COVID-19 în România dat fiind numărul crescând al infecțiilor;
- The Seattle Times: România își înăsprește măsurile antipandemice pe fondul înmulțirii cazurilor de infestare cu COVID-19;
- RKB: În România, numărul persoanelor infectate cu coronavirus a crescut de patru ori într-o săptămână.
- Ria Novosti: În România se va aplica o amendă de 570 de dolari persoanelor care poartă mască textilă (RADOR, 2022).

2. În experiența acestor doi ani de pandemie am fost puși la o serie de provocări greșite de accesare a informațiilor, atât din partea instituțiilor abilitate cu gestionarea ei, cât și din partea mass-media, a rețelelor de socializare, a nivelului scăzut de informare a publicului. Se întrepătrund elemente de dezinformare cu aspecte ale noii pandemii generate de fenomenul fake-news. Jurnalismul și-a schimbat și adaptat standardele profesionale, instituind „filtre” de verificare a conținuturilor știrilor și informațiilor emise, constituite pe realități factice care trebuie verificate, plecând de la identificarea acestora, selectarea lor, procesarea acestora atât în ce privește

conținutul cât și semnificația lor. A sporit importanța și rolul „Controlorilor de calitate”, numiți „gatekeepers” în redacțiile de știri, cu atât mai mult cu cât în urma multiplicării furturilor de conținut și jurnalistice, orice utilizator de RSO (rețea de socializare) sau platformă digitală poate genera tulburări informaționale, știri parțial corecte ambalate în mesaje înșelătoare, știri false, mock news-uri - știri contrafăcute, conținuturi fabricate sau conținuturi escamotate din interpretări false.

Rămâne, în context, pertinent studiul exhaustiv realizat pe parcursul unei cercetări îndelungate a acestor fenomene, „Fake-News și dezinformare online”, un adevărat ghid pentru cei care folosesc internetul, dar foarte prețios pentru jurnaliști și instituțiile media. Autorul, Bogdan Oprea, este expert în comunicarea în administrația publică, cadru didactic la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării din cadrul Universității București, susținător al unuia dintre primele doctorate din România pe tema fake-news și dezinformării online. Analizele sale abordează fenomenul dezinformării, fenomenul fake-news, media alternative, tehnicile de influențare online, modele și taxonomia tehnicilor de dezinformare (Oprea, 2021). Foarte utile sunt și abordările autorului privind verificarea informațiilor ex-ante, ex-post și detectarea fake-news.

Referințe:

- Bocancea, S. (coord). (2020). *Covid 19. Dimensiuni ale gestionării pandemiei*, Iași, România: Editura Junimea.
- Ciurea, A.V.; Restian, A. și Artenie, T. (2021). *România fără mască. Fals tratat de pandemie*, București, Editura Mediafax.
- Digi24, (2020a). O formă misterioasă de pneumonie virală, în China. Autoritățile au anunțat că nu este SARS, MERS sau gripă aviara. Accesibil la: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/mapamond/o-forma-misterioasa-de-pneumonie-virala-in-china-autoritatile-au-anuntat-ca-nu-este-sars-mers-sau-gripa-aviara-1241106>
- Digi 24, (2020b). 3 mituri legate de vaccinul anti-COVID care circulă pe rețelele sociale. Care este adevărul științific. Accesibil la: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/mapamond/3-mituri-legate-de-vaccinul-anti-covid-care-circula-pe-retelele-sociale-care-este-adevarul-stiintific-1343730>
- DSPBV, (2021). Expertii OMS: Gestionarea pandemiei de Covid-19 în județul Brașov reprezintă un exemplu de bune practici. Accesibil la: <https://dspbv.ro/expertii-oms-gestionarea-pandemiei-de-covid-19-in-judetul-brasov-reprezinta-un-exemplu-de-bune-practici/>
- G4 Media, Analize, Redacția, 13 noiembrie 2021, <https://www.g4media.ro/studiu-facebook-si-instagram-permit-rasandirea-dezinformatiei-privind-coronavirusul-si-vaccinul-impotriva-covid-19.html>.
- Kiss, R. (2020). *UE vrea să combată știrile false care leagă COVID-19 de tehnologia 5G. În zece țări europene stâlpii de telefonie au fost incendiați*, accesibil la: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/mapamond/ue-vrea-sa-combata-stirile-false-care-leaga-covid-19-de-tehnologia-5g-in-zece-tari-europene-stalpii-de-telefonie-au-fost-incendiaati-1317218>

- Lazăr, M. (2021). *Ce „mutații” au suferit mesajele conspiraționiste și antivacciniste în aproape doi ani de la debutul pandemiei de coronavirus*, accesibil la: <https://www.digi24.ro/stiri/ce-mutatii-au-suferit-mesajele-conspirationiste-si-antivacciniste-in-aproape-doi-ani-de-la-debutul-pandemiei-de-coronavirus-1716149>
- Lăzescu, A. (2021). <https://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/cat-de-toxice-sunt-facebook-si-celelalte-rețele-sociale-i--305444.html>. (8.11.2021)
- Ofițeru, A. (2021). *Planul OMS pentru criza sanitară din România. „Comunicarea este o problemă”*, accesibil la: <https://romania.europalibera.org/a/oms-comunicarea-e-o-problema-/31544334.html>
- Oprea, B. (2021). *Fake News și dezinformare online: Recunoaște și verifică. Manual pentru toți utilizatorii de internet*, Iași, Editura Polirom.
- Păcurar, B. (2020). *Cele mai răspândite mituri despre pericolul vaccinului anti-COVID, demontate de oamenii de știință. De la ADN modificat, la Bill Gates*. Accesibil la: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/sanatate/cele-mai-raspandite-mituri-despre-pericolul-vaccinului-anti-covid-demontate-de-oamenii-de-stiinta-de-la-adn-modificat-la-bill-gates-1411035>
- Pricop, S. (2021). <https://www.libertatea.ro/stiri/lectiile-pe-care-ni-le-ofera-istoria-anti-vaccinistilor-curent-aparut-odata-cu-primul-vaccin-3810806>. (2 noiembrie 2021).
- Tompea, Anca Teodora (2020). *Criza COVID la TV. O experiență și o provocare profesională unice*, în Bocancea, S. (coord). Covid 19. Dimensiuni ale gestionării pandemiei, Iași, Editura Junimea, pp. 223-228.
- RADOR, 10 ianuarie 2022, Anul XXIV, Nr. 5867, Editor buletin: Cristina Zaharia, Editare multimedia: Raluca Ungureanu.
- Știre, (2020). *Premieră națională. O femeie infectată cu Covid-19 a născut cvadrupleți* <https://fb.watch/f8fQto-x8F/>

FAKE NEWS - armă în războiul informatic din Ucraina

(FAKE NEWS - Tool in the Information War in Ukraine)

Doru TOMPEA^{1,*}

¹ "Petre Andrei" University of Iasi, Romania

* Correspondence: doru.tompea@gmail.com

Rezumat: La două luni de la izbucnirea războiului la granița noastră cu Ucraina, pe lângă componentele unui război clasic, de ocupație, asistăm la utilizarea unor strategii hibride de război, cu vehicule caracteristice utilizării platformelor, rețelelor sociale, I.T. avansate și tehnologii adaptate la mecanismele războiului informațional. Agresiunea știrilor false se înscrie în acest război purtat cu instrumentele specifice acestui fenomen, alături de mecanismele de propagandă cunoscute. Mass-media este un astfel de vehicul, dar este și cea care dezvoltă deontologic conținuturile și mesajele acestui fenomen. Vom relata și interpreta informații din presa națională și internațională despre acest fenomen care este unic în strategiile de război din jurul nostru.

Cuvinte cheie: deontologie, mass-media, război informațional, știri false, Ucraina.

Abstract: Two months after the outbreak of the war on our border with Ukraine, in addition to the components of a classic, occupation war, we are witnessing the use of hybrid warfare strategies, with vehicles characteristic of the use of platforms, social networks, advanced I.T. technologies, adapted to the mechanisms of information warfare. The aggression of fake news is part of this war waged with the tools specific to this phenomenon, along with the known propaganda mechanisms. The media is such a vehicle, but it is also the one that deontologically develops the contents and messages of this phenomenon. We will report and interpret information from the national and international press about this phenomenon that is unique in the strategies of war around us.

Keywords: deontology, media, information war, fake news, Ukraine

Citation: Tompea, D. (2022).

FAKE NEWS - armă în războiul informatic din Ucraina. *Etică și*

Deontologie. 2(1), 106-121

<https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.011>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2022 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Introducere

Studiul de față este o continuare a preocupărilor determinate de concepțiile și efectele pe care noile revoluții tehnologice, îndeosebi în domeniul IT, le-au produs, în ultimele decenii asupra omenirii.

Lumea a devenit mult mai interconectată din punct de vedere comunicațional. Apariția rețelelor de socializare (RSO), a internetului, teritoriu necartografiat, cu o evoluție rapidă și greu de anticipat, au generat o răspândire virală a informațiilor, a facilităților de producere a unor conținuturi, deseori, fără filtre de verificare și control.

După anul 2000 planeta este supusă, după un secol, unei noi pandemii, SARS-COV-2, în perioada căreia au apărut explozii comunicaționale pentru informarea publicului, dar, în paralel, o efervescență a ideilor, teoriilor conspiraționiste, conținuturi distorsionate, false, eronate, mistificate în principal în mediul online (Bocancea, 2020). Astfel sintagma „fake news”, preluată din limba engleză, care poate fi considerată sinonimă celei de „știre falsă”, a devenit un concept generic care include toate formele de dezinformare, manipulare, propagandă, păstrând definițiile specifice ale fiecărui concept sau ale altora derivate sau alternative.

În același timp, asistăm la recrudescența unor crize multiple - cognitivă, epistemică, de încredere în instituții - crize care fac să apară vulnerabilități în lanțul cognitiv și epistemic al formării opiniei oamenilor, a încrederii în instituțiile media, în instituțiile statului.

În context, menționez alături de lucrări de domeniu (Coman, 2001; Yves, 2011; Bennett & Livingston, 2018; Hâncean, 2018) o cercetare derulată de mai mulți ani, în experiența de comunicare publică dar și de catedră, doctorală, realizată de profesorul Bogdan Oprea, de la Universitatea București, autor al primului curs universitar introdus la universitate dedicat fake-news și dezinformării online, dar și a unui produs editorial editat la prestigioasa editură ieșeană Polirom, care cuprinde o impresionantă bibliografie de specialitate, o adaptare exhaustivă la reglementările în domeniu, „un manual pentru studenții din domeniile științelor sociale, jurnalismului, comunicării, pentru jurnaliști profesioniști și pentru toți utilizatorii de internet a căror familiarizare cu conceptele din domeniu, cu felurile de influențare larg folosite în spațiul digital și nu numai, dar și cu modalitățile de identificare a acestora și cu „fact checking-ul” (Oprea, 2021).

La provocările pandemiei se adaugă izbucnirea unui război, în centrul Europei, după agresiunea, „misiunea specială” dictată de Putin împotriva Ucrainei, la limita flancului estic al NATO, la câțiva kilometri de România. Asistăm, pe lângă războiul clasic, de pe fronturi, la războiul informațional, la războiul hibrid, susținut cu toate

armele, în cadrul căruia dezinformarea (Volkoff, 2007), fake-news-ul, manipularea (Cialdini, 2009; Tattylor, 2015; Voicu, M. 2018), înșelătoria, propaganda devin ele însele arme, utilizate și pentru a estompa eșecul „războiului fulger”, declanșat pentru „denazificarea” Ucrainei, „stat hibrid”, „națiune artificială, rezultat al unor raporturi istorice și al dezmembrării URSS”. Chiar de la declanșarea invaziei propaganda rusă avea etichetele, sloganurile, mesajele compuse și reiterate de Putin și camarila sa.

Mass-media și mediul online au devenit vehicule de promovare a mesajelor de război, dar tot ele au generat studii, cercetări, analize, soluții pentru analiza taxonomiei dezinformărilor, conceptualizării adevărului, modele și perspective de ale acestuia, a delimitărilor conceptuale ale fake-news, ale controlului informației (Gatekeeping) și monitorizării acestora printr-o nouă formă colaborativă existentă pe web-situri (Gatewatching) (Oprea, 2021, p.108; Breton, 2009).

2. Momentele incipiente

Mesajele rusești s-au regăsit într-o poziționare de peste 100.000 soldați la granița Ucrainei, completate cu exerciții militare ale Belarus la granița cu Ucraina.

Răspunsul Ucrainei a fost de a-și mobiliza agenții de influență într-o campanie fără precedent asupra legiuitorilor americani, campanie de lobby axată pe oprirea Gazoductului Nord Stream 2 care ar permite livrarea gazelor naturale rusești către Germania și restul Europei. Peste 300 membri ai Congresului american au fost contactați, cu mesaje care solicitau sancționarea armei conductelor lui Putin, care reprezintă o armă existențială pentru întreaga Europă. Acțiunile de lobby au fost îndreptate și spre grupuri de reflecție, cum ar fi Consiliul Atlantic care a lansat „Ukraine Alert”, care publică periodic sondaje și articole despre descurajarea Rusiei, dar și Hawkish Heritage Foundation, apropiat de Departamentul Apărării al SUA, care a cheltuit ea însăși 117 milioane \$ pentru lobby în 1921, pentru a profita de oportunitatea războiului în derulare din Ucraina de a investi în armament. Un argument inventat în presa americană este că Rusia a cheltuit pentru operațiuni de influență și lobby în SUA 182 milioane \$ din 2016 (Știre, 14.02.2022).

Războiul informațional a fost pregătit din timp și pentru România încă dinaintea agresiunii propriu zise a Rusiei în Ucraina. Astfel, propaganda rusă și-a rafinat o aplicație populară de socializare TIK-TOK, care induce frecvent în social media mesaje în limba română, către un public care nu are instrumente și aptitudini de a le verifica, îndeosebi în rândul tinerilor. Aplicația oferă, față de platformele tradiționale, imagini, clipuri, poze animate, succinte, cu anumite conținuturi amuzante, reușind să pătrundă facil, instant în mentalul și psihicul publicului, reușind, astfel să devină dominantă în spațiul media, în doar patru ani de la lansare, deținând

peste 1 miliard de accesări lunare. Acest concept și vehicul de manipulare, bazat pe mitologia nordică, în care trolii sunt populații neprietenoase, respingătoare, fără identitate, care sălășluiesc în grote, caverne, a fost larg utilizat în toate campaniile din lume, fiind preluat și de propaganda rusă. Paginile de TIK-TOK ale acestei propagande sunt invadate cu clipuri și filmulețe care transfigurează realitățile din teren, prezentându-ne un profil de „tătuc” paternalist, păstrător al credinței creștine și valorilor tradiționale, în timp ce adversarii reprezintă „Occidentul decadent”, prezentat în tușe îngroșate comic, satiric, în registre defavorabile, ironice. O analiză pertinentă a evoluției acestei aplicații este realizată de Alexandru Rotaru, redactor la DIGI 24 care pune în dezbatere, pe bază de sondaje, cum reușește armata nevăzută a lui Putin, trolii, de a intra în mințile românilor, îndeosebi adolescenților (Rotaru, 2022). Autorul apelează la un Sondaj publicat la 26 ianuarie 2022, de Strategic Thinking Group, în care răspunsurile internauților la nivelul de încredere în personalități politice, în dreptul lui Putin, înregistrează cote care indică consolidarea imaginii de Lider puternic. „Putin este deja în viitor prin prezența structurată în mentalul publicului tânăr, în ciuda potențialului mai puțin pacificator al acțiunilor sale”, apreciază Dan Andronache, vice-președintele True Story Project, care explică în articolul citat creșterea popularității lui Putin prin succesul înregistrat de propaganda rusă în social-media (Rotaru, 2022).

Un alt studiu efectuat de Centrul pentru Promovarea Participării și Democrației din SNSPA (CPD) în februarie 2022 indică atât faptul că tocmai tinerii fără studii superioare, inactivi, constituie publicul cel mai vulnerabil la propaganda rusă, față de publicul matur, fidel valorilor occidentale, dar și o scădere a impactului TIK-TOK în ansamblul conversațiilor online despre Ucraina (SNSPA, 2022). În analiza rezultatelor studiului, editorul Marco Badea, redă concluziile enunțate de Dan Sultănescu, directorul de cercetare al CPD, care confirmă că nivelul încrederii românilor în actorii occidentali este ridicat, 2 din 3 români, față de 15% atașați „modelului estic”. Dar, un procent de 27% din români consideră că integrarea României în NATO e o greșală ca și faptul că Rusia e mai puternică militar decât SUA. Această încredere în Rusia nu depășește 15% dar, la nivelul populației, procentul în rândul tinerilor fără studii și inactivi este de 23%, la care se adaugă muncitori fără studii superioare, în total 45% din populație (Știre, 24.02.2022). Studiul mai evidențiază multiplicarea narativelor anti occidentale în spațiul românesc, promovate în media prin clustere conservatoare (anti vaccin, suveraniste, populiste), prezente îndeosebi pe Facebook, arătând: „Acest raport conține un studiu mixt despre România în contextul crizei din Ucraina, cu rezultate derivate din analiza conversațiilor online, precum și atitudinilor populației. Astfel, analizăm comunicarea pe Facebook (pentru a identifica tendințele de manifestare a vocilor pro-Rusia din România), căutările pe Google (pentru a identifica

nivelul interesului românilor pentru criza din Ucraina, dar și pentru Rusia și NATO), precum și mai multe date de sondaj (pentru evaluarea încrederii românilor în actorii geopolitici principali). La toate, adăugăm date de context din spațiul online (pe baza unei analize complexe referitoare la evoluția recentă a narativelor populiste în social media din România” (Știre, 24.02.2022).

3. Fake News-uri apărute din momentul declanșării războiului din Ucraina

Încerc, în contextul mai sus enunțat, un scurt inventar al Fake News-urilor apărute din momentul declanșării războiului din Ucraina:

- Imagini apărute pe un RO-ALERT fals, în care se precizează ca toți cetățenii cu vârste între 20-35 ani trebuie să se înroleze și să se prezinte la cel mai rapid centru de înrolare (Știre, 25.02.2022);
- Al doilea mesaj fals de înrolare în armata română care a fi emis de baza militară Deveselu, cere imperativ persoanei care a primit mesajul să se prezinte pe 1 martie la baza militară Deveselu, neprezentarea se consideră dezertare și se pedepsește cu închisoarea între 4-8 ani (Știre, 25.02.2022);
- Pe 2 martie, în județul Tulcea, un MIG 21 LancerR a dispărut de pe radar, elicopterul plecat în misiunea de salvare s-a prăbușit, pilotul a murit, în accidentul aviatic în care a fost implicat elicopterul IAR 330-Puma și-au pierdut viața șapte militari, aeronavele ar fi fost doborâte de o bătaie de rachete sol-aer S-300 (Știre, 14.03.2022);
- Whatsapp: pe teritoriul României marine va fi prezent un nor toxic care conține sulf, plumb și alte metale rare format în urma bombardamentelor din Ucraina (Știre, 22.03.2022);
- Avioanele MIG-21 Lancer sunt ținute la sol în România pentru a fi trimise în Ucraina (Știre, 20.04.2022);
- Un convoi de vehicule militare americane se deplasează spre Ucraina, ele de fapt sunt vehicule americane dislocate în Baza M. Kogălniceanu dar, în realitate se îndreaptă spre Poligonul Babadag (Știre, 28.04.2022).

Am preferat, din multiplele analize realizate în spațiul media precum și în cel academic, perspectiva oferită de reputatul jurnalist Ovidiu Nahoi, analist al politicii internaționale, al spațiului ex-sovietic care demolează unele „axiome” apărute în peisajul românesc:

1. Războiul din Ucraina ar fi un eșec total al diplomației occidentale; Kremlinul a beneficiat de toată deschiderea Occidentului, Rusia a fost inclusă în toate formele de dialog global, a beneficiat de toate concesiile, care au fost interpretate ca slăbiciune.

2. Ucraina nu trebuie să intre în NATO; aceasta ar fi cauza războiului. Rusia, de fapt, nu a pedepsit Ucraina pentru tentativa de aderare la NATO, ci pentru semnarea acordului cu UE. E ok să fii colonie a UE (vezi România în percepția suveranităților) dar e ok să fii colonie a Rusiei?!
3. Înarmarea Ucrainei va însemna escaladarea războiului. Este o cinică abordare, având în vedere și poziția geostrategică a României.
4. Guvernării vor să ducă România în război. Chiar nu vedem, în istorie și în prezent, agresivitatea Rusiei; „neutralitatea” noastră ne-ar condamna până la repetarea situației din Ucraina (Nahoi, 2022) .

În ceea ce privește războiul informațional care vizează agresiunea din Ucraina, subiectul stă permanent sub lupa analiștilor și actorilor implicați, care dezvoltă ecosistemul de propagandă și dezinformare al Rusiei, care infestă mediul informațional global, prin narațiuni promovate pe rețele de socializare, platforme și site-uri media, utilizând operațiuni cibernetice care alterează canale de presă și mediul online. Departamentul de Stat al SUA a remis o analiză cu principalele teme ale narațiunilor false despre războiul din Ucraina, revăzute în mediul online (Știre, 02.03.2022):

- „Rusia este o victimă inocentă”, narațiune prevăzută încă după invadarea Ucrainei din 2014, ea este obligată să riposteze la acțiunile „rusofobe” și „xenofobe” promovate de occident.
- Revizionismul istoric, negarea sau denaturarea evenimentelor istorice – vezi Pactul dintre URSS și Germania din 1939 – minimalizând rolul sovietic, oferind și o versiune falsificată asupra destrămării Uniunii Sovietice, și, în context, despre istoria, națiunea și stabilitatea Ucrainei.
- Decadența și prăbușirea Occidentului, narațiune regăsită în istoriografia rusă și sovietică încă din secolul XIX.
- Identificarea revoluțiilor naționale, democratice, reformiste, liberale cu „revoluții de culoare” finanțate de SUA.
- Configurarea noilor clișee și realități false, denaturate, cum au fost cele care au inundat mediul online și social-media cu etichete, narațiuni despre tentativele serviciilor secrete ruse de a asasina opozanții, disidenți (cazul Skripal), când s-au produs 135 narațiuni separate, contradictorii prin intermediul a 735 articole, cum subliniază, în document, Institutul de Politici (Polig Institute) „Kings College”, England; sau produsele confecționate după ocuparea Georgiei.

4. Elemente de propagandă și fake-news

O analiză recentă a redacției Digi 24 invocă un studiu finanțat de guvernul britanic, citat de The Guardian, despre fabrica de troli de la Sankt Petersburg, care a declanșat, încă de la începutul agresiunii asupra Ucrainei, o campanie de propagandă și manipulare în favoarea războiului din Ucraina, atacând, pe rețelele de socializare și social-media, politicienii occidentali, precum Boris Johnson, Olaf Scholz, Josep Borrell, active fiind activități pe Facebook, Twiter, Instagram, Youtube, Tik-Tok, îndeosebi platforma Telegram, în special canalul „Cyber Front Z”. Mesajele au intoxicat conturi media ale unor artiști, grupuri muzicale, utilizând tehnici, tactici utilizate de grupul conspiraționist Qanon sau ale Statului Islamic (Știre, 01.05.2022).

Propaganda poate fi alăturată dezinformării (Ștefureac, 2013). *Politico* abordează, într-o analiză pertinentă, modul în care Rusia utilizează oficialii și diplomații pentru a răspândi fake news-uri despre războiul din Ucraina (Știre, 07.04.2022).

În februarie mai multe instituții media au fost interzise în Rusia și penalizate pe rețelele sociale iar statul rus a început să folosească oficial și reprezentanți guvernamentali pentru a promova propaganda agresivă despre războiul din Ucraina. O investigație New York Times, bazată pe martori oculari și videoclipuri, arată cum opt ucraineni capturați au fost executați de soldații ruși. Videoclipurile au fost filmate pe 4 și 5 martie, cu o dronă, acestea fiind primele dovezi vizuale ale masacrului de pe strada Jablonska 144. Reporterii americani au stat câteva săptămâni după retragerea rușilor, analizând videoclipuri, informații, mărturii. Ambasada Rusiei din Spania a transmis un videoclip preluat de televiziunea de stat RT, în care Ucraina era acuzată de agresiuni față de civili din regiunile separatiste iar misiunile diplomatice de la Paris și Geneva au prezentat execuția civililor din Bucha, suburbia Kievului ca un act săvârșit de ucraineni (Știre, 20.05.2022a).

Mass media a prezentat și modul în care au reușit să scape ucrainenii din Mariupol, „iadul lumii ruse”, după 24 februarie când rușii au aruncat asupra orașului bombe chimice cu fosfor alb; cei scăpați din infern, aflăm de la ruși, că au fost bombardați de ucraineni, au fost îndrumați spre culoare umanitare, care s-au dovedit a fi „culoarele morții”, deoarece rușii i-au determinat pe supraviețuitori să poarte banderole albe, care au fost reperați ca ținte vii de lunetiștii. Cuplul ucrainean Oleksandr și Ana au suportat apoi ghetourile și filtrele pentru a fugi de lumea rusă, cum acționau și ce mesaje utilizau până la frontiera cu Estonia, militari și ofițeri FSB pentru a-i informa asupra decadenței și sfârșitului occidentului dorit de refugiați (Știre, 23.05.2022).

Aceeași analiză din *Politico* evidențiază și o schimbare de paradigmă a propagandei ruse, prin configurarea unor teorii ale conspirației despre laboratoare de arme biologice ale americanilor în Ucraina, distribuind, începând cu ambasada

Rusiei din Marea Britanie, imagini din satelit cu aceste instalații precum și cu presupuse acte de genocid comise de ucraineni, „crime de război” comise împotriva civililor vorbitori de limba rusă, pe contul de Twitter al Ministerului de Externe al Rusiei și pe hashtag-ul „# Donbass Tragedy” (Știre, 07.04.2022).. Propaganda rusă a susținut prin vocea Mariei Zakharova, o listă cu 30 laboratoare ucrainene, situate în 14 localități, care au fost implicate în activități biologice militare la scară largă, cu angajați implicați, agenți periculoși de cetățenie americană, cu imunitate diplomatică. În aceste laboratoare biologice au fost angajate cercetări menite să sporească proprietățile patogene ale ciumei, antraxului, tularemiei, holerei și ale altor boli mortale, folosind metode de biologie sintetică. Aceste cercetări au stârnit interesul grupurilor naționaliste ucrainene, care, în condițiile unei înfrângeri militare, urmează a folosi materialele pentru a pune în aplicare „tactica pământului pârjolit”, declara reprezentantul oficial al Ministerului Rus de Externe (Știre, 23.05.2022).

Reacția guvernelor occidentale a fost promptă, inclusiv în cadrul ONU, iar Twitter a anunțat că nu va mai promova conturile oficiale ale Rusiei pe platforma sa, iar Facebook a dispus analize de conținut și măsuri punitive față de aceste conturi.

Un raport al UE obținut de Politico, arată că s-au creat, în cadrul propagandei ruse, conturi speciale de manipulare, dezinformare cum ar fi hashtag-ul „#See4 Joursel” promovat de Kremlin, care are 100 postări de la începutul războiului, care se completează cu Telegram Warfakes și site-ul asociat contului, care a strâns 725.000 membri și distribuie permanent, inclusiv pe social media, dezinformări folosind, pervers, un limbaj și un format similar cu cel al canalelor occidentale (Știre, 07.04.2022). Este de reținut că UE a avut preocupări în ceea ce privește dezinformarea și mai ales în ceea ce privește combaterea dezinformării online, existând în acest sens un Cod de bune practici (Comission, 2018).

Propaganda rusă a început, astfel, să utilizeze narațiuni noi față de Ucraina și o nouă retorică în raport cu scopurile armatei sale în război, încercând să sperie occidentul și să justifice genocidul ucrainenilor (Știre, 09.04.2022).

Discursul lui Vladimir Putin de Ziua Victoriei este axat pe tema: „Occidentul se pregătea să ne invadeze pământul” ...”9 mai 1945 e ziua scrisă pentru totdeauna în istoria lumii drept victoria poporului” nostru sovietic; unitatea și puterea sa spirituală au fost exemplare pe câmpul de luptă. Suntem urmașii lor și este datoria noastră să menținem vie memoria celor care au înfrânt nazismul”, „blocul NATO a început în mod activ să se desfășoare în apropiere de noi, creând amenințări absolut inacceptabile chiar lângă granița noastră” (Știre, 09.05.2022b).

Declarațiile liderului de la Kremlin sunt periodic completate și susținute de Serghei Lavrov - ministrul de externe, Dmitry Peskov – purtătorul de cuvânt al Kremlinului și de presa de stat rusească: „cred că cel mai realist scenariu este cel de-

al treilea război mondial” „totul se va termina cu un atac nuclear”... „noi vom ajunge în rai, pe când ei pur și simplu vor crăpa” declara șefa RTV, Margarita Simonyan. O tactică propagandistică din seria „măsurilor active” ale KGB din anii '70, reluată de serviciile rusești (Știre, 09.05.2022a).

Propaganda rusă a încercat și o tentativă de manipulare a occidentului, încercând să amenințe cu arme nucleare; Iurie Rotaru cercetător asociat la Centrul de Studii Sino-Ruse (CSSR) din cadrul ISPRI a dezvoltat propaganda nucleară din mesajele oficiale și media, îndeosebi prin Telegram și posturile oficiale în care etichetele precum: „după Ucraina vom toca și mașina de război a NATO, dar și pe cetățenii țărilor NATO”, „nimeni nu va fi iertat”, „New York să nu mai existe”, o rachetă Sarmat distruge Marea Britanie și New York”, „e al treilea război mondial. Cu 40 țări împotriva noastră, nu mai e o operațiune specială. Ne-au declarat război”, „totul se va termina cu un atac nuclear” (Știre, 09.05.2022a).

Față de Ucraina, retorica rusă replică teme precum : Ucraina este strat artificial și nu are dreptul să existe; toți ucrainenii sunt naziști și trebuie lichidați sau reeducați; ucrainenii sunt arma occidentului împotriva Rusiei; occidentul decadent este responsabil pentru război și nevoile din Ucraina. De aceea, „denazificarea” presupune o serie de acțiuni față de „masa nazificată”, adică cetățenii ucraineni care, tehnic, nu pot fi pedepsiți în calitate de Criminali de război. Aceasta mai presupune și „reeducarea, care este obținută prin presiuni ideologice și cenzură dură în politică, cultură și educație”, așa cum a fost înfăptuită și „nazificarea”. În fapt, procesul de denazificare înseamnă dezucrainizarea” iar „dezucrainizarea presupune și dezeuropeinizarea Ucrainei”. Iar tragediile războiului sunt justificate de propaganda rusă prin argumentul că tragediile și dramele războiului sunt benefice popoarelor care au fost seduse de rolul de inamic al Rusiei” (Știre, 09.05.2022a).

O altă strategie folosită de trupele de ocupație ruse în Ucraina constă în înlocuirea presei ucrainene cu presa pro Kremlin, prin capturarea turnurilor de emisie și întreruperea accesului la programele de știri naționale și emiterea de semnale, informații prorusești; în acest sens, BBC a preluat informația oferită de Serviciul Special de stat pentru comunicații al Ucrainei potrivit căruia opt stații sunt folosite pentru a emite „propagandă și dezinformare” către populația locală din sudul Ucrainei, utilizând metode de „cooperare” bazate pe amenințări cu moartea, bătăi, schingiuri asupra jurnaliștilor ucraineni; cetățenii din orașele ocupate au acces doar la 24 canale de televiziune rusești care emit din republicile auto proclamate din Estul Ucrainei, numite „Zone eliberate” (Știre, 23.04.2022).

Potrivit CNN, propaganda rusă a escaladat operațiunile de dezinformare până la nivelul de a afecta agresiv și brutal moralul public, prin diseminarea de afirmații false privind sinuciderea președintelui Vladimir Zelenski, campanie urmărită de

Mediant, firmă de securitate cibernetică americană, care constată „o suspectă campanie de influență rusă”, prin așa zisele „măsurile active” utilizate de URSS. Sursele Facebook și Youtube au eliminat un videoclip „deep fake” larg răspândit, care-l prezenta pe Zelenski cerând să se depună armele Ucrainei, când de fapt acesta susținea continuarea apărării. Nu întâmplător, povestea falsă a sinuciderii lui Zelenski a fost asemănată cu cea a modului în care Hitler a ales sinuciderea în bunkerul de la Berlin, în timp ce trupele sovietice înaintau în capitala Germaniei (Știre, 27.05.2022).

În asemenea operațiuni de propagandă și fake news este implicată și FSB, care anunță consolidarea unităților de frontieră de la granița cu Ucraina, din cauza bombardamentelor venite dinspre Ucraina. „Naționaliștii ucraineni comit acte de intimidare prin declanșarea de atacuri asupra infrastructurii de frontieră și așezărilor din teritoriul rusesc, în urma cărora există victime și distrugerii”„sub masca refugiaților, elemente radicale și naționaliste de dreapta încearcă să pătrundă în țara noastră, inclusiv cei care au participat la ostilități în sud-estul Ucrainei” ... „de la jumătatea lui februarie, peste un milion două sute mii de cetățeni ruși și ucraineni au fost lăsați să intre în Federația Rusă” ... „contribuind la intensificarea grupurilor infracționale specializate în producția și contrabanda cu droguri” ... „volumul drogurilor rulate din Afganistan s-a dublat” declară Vladimir Kulihov, Prim-adjunctul directorului Serviciului de Frontieră al FBS (Știre, 27.05.2022a).

Știrea zilei de 28 mai a fost întâlnirea de 80 minute între Vladimir Putin și Emmanuel Macron, președintele Franței și Olaf Scholz – cancelarul german. În centrul discuției a fost ridicarea blocadei de la Odessa, pentru a permite exportul de cereale ucrainene prin Marea Neagră și pentru a evita o criză alimentară mondială, se spune în comunicatul Palatului Elysée (Știre, 29.05.2022b). În comunicatul Berlinului se precizează că „Putin s-a angajat ca Rusia să nu profite de deschiderea centurii de mine instalate pentru a proteja posturile ucrainene, spre a permite exporturile de cereale cu nave, pentru a purta acțiuni ofensive” (Știre, 29.05.2022a). La rândul său, Kremlinul precizează că „Putin a explicat motivele reale ale dificultăților cu aprovizionarea cu alimente, care au fost rezultatul politicilor economice și financiare eronate ale țărilor occidentale, precum și al sancțiunilor antiruse impuse de acestea ... Creșterea ofertei de îngrășăminte și produse agricole rusești va reduce, de asemenea, tensiunile pe piața mondială a alimentelor, ceea ce, va necesita ridicarea sancțiunilor relevante” (Știre, 29.05.2022a).

Am apelat la comentariile cunoscutului analist al spațiului sovietic, rus, ex-sovietic Armand Goșu, care, într-un interviu sinteză în Contributors.ro, a evocat evoluția evenimentelor în derulare din Ucraina și a explicat capcana acordului de la Minsk, din februarie 2015, în care a introdus discuțiile frecvente purtate de Putin cu Macron și Olaf Scholz, considerând că liderul de la Kremlin vrea control deplin asupra Ucrainei, unificarea și „denazificarea” ei (Știre, 18.02.2022).

După întâlnirea Putin-Macron-Scholz comentariile din presa internațională și mediul online sunt rezervate în privința consecințelor acestor negocieri, fiind comentate surse ale Kremlinului și administrației Putin care au declarat că Rusia are praguri „minime” și „maxime” în Ucraina: obiectivul maxim rămâne cucerirea Kievului, un obiectiv care nu este abandonat, doar dacă, un nou asalt asupra Kievului nu presupune vărsare de sânge. Occidentul nu va putea sprijini Ucraina până la sfârșit, Europa va obosi să mai ajute, mai devreme sau mai târziu occidentalii vor trebui să negocieze cu Rusia petrol și gaze. Blitzkrieg-ul a eșuat, anumite erori de calcul sunt evidente, dar victoria este posibilă fără sprijinul acordat Ucrainei de NATO și UE. Sunt spicuri din presa rusească, care invocă declarațiile lui Putin la parada de Ziua Victoriei de la Moscova, din 9 mai, că „toate planurile sunt puse în aplicare ... rezultatul va fi atins” (Știre, 28.05.2022).

Strategiile propagandei ruse au fost taxate, până la momentul actual, chiar din interiorul societății ruse. Prezent la București, Garry Kasparov, campion mondial la șah, stabilit în SUA, cu pașaport rus, opozant de marcă al regimului de la Kremlin condus de Putin, a postat pe rețelele sociale, a acordat interviuri cu privire la intențiile de pace ale lui Putin. „Nu e nici o coincidență că această campanie de pace vine exact în momentul în care SUA au trimis și mai multe arme și mai performante. E vechiul truc al lui Putin: ia teritorii cu forța, iar apoi cere încetarea focului, pentru a-și consolida poziția” (Știre, 24.05.2022).

Fostul manager Gazprom, Volobuev, aflat la Kiev, declară într-un interviu în Republica, referindu-se la mașinăria de propagandă a Kremlinului, că Centrul de Control al „politicii informaționale” pe care îl coordona, pleca din biroul lui Putin, de unde se transmitea directorului general Gazprom, Alexey Miller, s-au mituit agenți de informații pentru a răspândi narațiunile proguvern actuale în mass-media, mecanism în vigoare și în prezent, în care s-au investit milioane dolari. Rusia se va îndrepta spre catastrofă dacă Occidentul este unit în a pune presiune, iar oligarhii, după arestarea lui Hodorkovski, au fost intimidați, și, dacă UE menține sancțiunile împotriva lor, îl vor răsturna pe Putin (Știre, 09.05.2022c).

După negocierile Putin-Macron-Scholz presa internațională și mediul online au fost atente la poziționarea propagandei oficiale ruse.

Agencia TASS a preluat zilele trecute declarațiile președintelui Consiliului Federației Ruse, Valentina Matvienko, conform cărora Putin este deschis la negocieri cu Ucraina pentru un acord de pace: „suntem pregătiți pentru negocieri, semnând un acord care să pună capăt războiului civil din Ucraina și să ducă la Pace, dar nu vedem o astfel de reacție din partea Kievului”; ea invocă „un complot al Ucrainei cu Occidentul în regiunile pro-ruse” astfel ca, „Federația Rusă nu a avut altă soluție pentru asigurarea securității sale, în condițiile în care Ucraina dorește aderarea la NATO și încredințarea nucleară (Știre, 02.06.2022).

5. În loc de concluzii

La închiderea redactării acestei investigații voi apela la expertizele a doi specialiști în cercetarea instrumentelor manipulării și fake-news în vreme de război, aplicate la războiul din Ucraina. Cătălin Negoită, președintele Asociației Române de Istorie a Presei, doctor în istorie, Conferențiar la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, a analizat războiul informațional (Știre, 31.03.2022), care reprezintă 50% din spatele celui real și care se propagă inclusiv în media din România, despre care afirmă că „Vor rămâne răni adânci. Neîncredere și ură, o Rusie stigmatizată”. Rusia are un mecanism de propagandă care și-a conservat narațiunile dincolo de regiunile politice care s-au perindat în istoria ei. Între acestea, mesianismul rus, a treia Romă, continuatoarea valorilor civilizației europene, printr-o cultură și civilizație superioare. Biserica, păstrătoarea credinței în Dumnezeu și supunerea față de un „Tătic” sunt instrumente instituționale și mentale de a conserva o cultură a supunerii, a încrederii desăvârșite în aceste narațiuni promovate prin mass-media. Tot acesta arată că „Doctrina de securitate a Rusiei, adoptată în 2016, semnată de președintele Putin vorbește despre influențarea inamicului teritorial și informațional. Principalul ideolog al războiului hibrid este Vasili Gherasimov, șeful Statului Major, care încă din 2013 vorbea despre „schimbarea regulilor războiului”, pentru zdrobirea din interior a inamicului”.

În cazul Ucrainei, propaganda arată că aceasta este o națiune hibridă, un stat artificial, o limbă artificială, este un inamic diabolizat, „reducție ad Hitlerium”, propagându-se mitul nazistului din interior, al cetății asediate. Trollul s-a activat în platformele de conversații online, propagând teme, informații false pentru inducerea unor psihoze colective, fie folosind un profil banal asociat cu clipuri, fotografii, animații, fie „legendarea” acestora prin asocierea perversă, interferentă cu realitățile, prin metode specifice serviciilor de informații.

Importantă este însă disocierea între o informație, știre adevărată și una fake news. Gândirea critică ne obligă, fie că suntem profesioniști sau participanți la traficul informațional să verificăm știrea, proveniența, sursele sale, traseul informațiilor din mediul virtual, preluarea, rostogolirea lor din presa mainstream și canalele media către publicul scindat cultural, educațional, politic.

În ce-l privește pe Putin, sintagmele pronunțate în spațiul public: „dispariția URSS, a Rusiei istorice”, „cea mai mare tragedie a secolului XX”, „noua Rusie, păstrătoare a civilizației creștine” s.a., reprezintă fundalul socio-cultural, mental, psihologic pe care este configurată propaganda rusă (Știre, 31.03.2022).

La rândul său, celebra sovietologă Françoise Thom, într-un interviu acordat Ziarului Libertatea la o săptămână după izbucnirea războiului din Ucraina, reia unele idei și teme din cartea sa „Putin și putinismul”, apărută la editura Humanitas 2007; ea declară că Putin vrea să transforme Ucraina într-o satrapie să o înlănțuiască de „lumea

rusă” printr-un război patriotic, preluarea Kievului va însemna exterminarea elitelor naționale, cum a făcut Stalin în 1930; Putin se visează cuceritorul Europei, și dorește să extindă puterea rusă pe întregul continent, șantajând și intimidând elitele europene; Gazoductul Nord Stream 2 a fost conceput ca un instrument de racolare a politicianilor și afaceriștilor germani, de retrogradare politică a Ucrainei, de a supune Europa Kremlinului; după supunerea Ucrainei vor urma Statele din Europa Centrală și de Est, pentru el Germania, Italia, Franța pot fi intimidată. Rusia e un rogue stat = „stat delicvent”, pericol la adresa păcii mondiale (Știre, 01.03.2022).

Pentru că lucrurile încă vor continua iată câteva breaking-news, la închiderea ediției: grupaje de știri, la data finalizării articolului:

- Vladimir Putin susține că forțele antiaeriene ruse „sparg ca pe nuci” armele livrate Ucrainei de alte state –interviu în „Rossia-1”, preluat de Reuters, citat de Agerpres (Știre, 04.06.2022a)

- Putin: „Rusia va lovi mai puternic dacă SUA furnizează Ucrainei rachete cu rază lungă de acțiune/vom ataca acele obiective pe care până acum nu le-am lovit” –TASS, citat de Reuters (Știre, 05.06.2022a)

- Razman Kadîrov, dă asigurări, pe *Telegram*, că în Ucraina va avea loc în următoarele zile „o operațiune specială adevărată” (Știre, 05.06.2022b)

- Putin a luat decizia cutremurătoare! Ucraina se desființează: Ce nume va avea noua țară! (Știre, 05.06.2022b)

- Presa rusă a primit de la Kremlin o circulară în care i se cere să treacă sub tăcere că se fac 100 de zile de război, conform publicației Meduza, citată de HotNews.ro (Știre, 02.06.2022b)

- Rușii îi convoacă pe șefii redacțiilor americane din Moscova și amenință cu „cele mai drastice măsuri” – Maia Zaharova, purtătoarea de cuvânt a MAE rus, TASS, Hotnews (Știre, 04.06.2022b)

- Rusia avertizează SUA că înarmarea Ucrainei crește nivelul unei ciocniri directe Cadena (Știre, 04.06.2022b)

- Rusia câștigă războiul economic, iar Putin nu e nici pe departe să retragă trupele (Elliot, 2022)

- DAVOS 2022: E războiul lumilor! Cum folosesc bogații planetei manipularea în numele marii resetări (Știre, 27.05.2022)

Referințe:

- Bocancea, S. coord. (2020). *COVID-19, Dimensiuni ale gestionării pandemiei*, Editura Junimea, Iași, 2020.
- Bogdan O. (2021). *Fake News și dezinformare online: Recunoaște și verifică. Manual pentru toți utilizatorii de internet*, Editura Polirom, Iași, 2021.
- Bennett, W. L., Livingston, S. (2018). The Disinformation Order: Disruptive Communication and the Decline of Democratic Institutions, în *European Journal of Communication*, vol. 33, nr. 2.
- Breton P., (2009). *Convingere fără să manipulezi. Să învățăm să argumentăm*, Editura Institutul European, Iași, 2009.
- Cialdini, R. (2009). *Psihologia manipulării. Curs de teorie și practică a influențării*, Editura EuroPress Group, Buc., 2009.
- Coman M. (coord.), (2001). *Manual de Jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare*, Editura Polirom, Iași, 2001.
- Commision, (2018). Code of Practice on Disinformation, accesibil la: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/code-practice-disinformation>, 2018.
- Hâncean, M. G. (2018). *Rețelele sociale în era Facebook. O analiză sociologică*, Editura Polirom, Iași, 2018.
- Elliot. L. (2022). Russia is winning the economic war - and Putin is no closer to withdrawing troops, *The Guardian*, accesibil la: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/jun/02/russia-economic-war-ukraine-food-fuel-price-vladimir-putin>
- Nahoi, O. (2022). *Mini-ghid de recunoaștere a ideilor Kremlinului vânturate în spațiul public românesc*, accesibil la: <https://presshub.ro/mini-ghid-de-recunoastere-a-ideilor-kremlinului-vanturate-in-spatiul-public-romanesec-220054/>
- Rotaru. A. (2022). *Armata nevăzută a lui Putin. Cum intră trolii ruși în mințile adolescenților din România cu ajutorul Tik Tok*. Accesibil la: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/armata-nevazuta-a-lui-putin-cum-intra-trolii-rusi-in-mintile-adolescentilor-din-romania-cu-ajutorul-tik-tok-1825669>
- SNSPA. (2022). Studiu CPD SNSPA: Românii își mențin susținerea pro-Vest, chiar dacă propaganda anti-occidentală s-a intensificat major în ultimele luni. Accesibil la: https://snsa.ro/studiu-cpd-snsa-romanii-isi-mentin-sustinerea-pro-vest-chiar-daca-propaganda-anti-occidentala-s-a-intensificat-major-in-ultimele-luni/?fbclid=IwAR33hB5JvTUgK1pD0aqQDVwHpcjw_TXn0UaW0hkZsfknbrBnN5CuHSIXxsq
- Ștefureac R. I. (2013). *Pe scurt despre arta dezinformării*, articol accesat la adresa: <https://intelligence.sri.ro/pe-scurt-despre-arta-dezinformarii/>
- Știre, 14.02.2022, accesibilă la: <https://m.ziuanews.ro/externe/lobbyi-tii-ucraineni-au-organizat-o-campanie-f-r-precedent-asupra-legiuitorilor-americiani-n-2021-1568552>
- Știre, 18.02.2022, accesibilă la: <https://www.hotnews.ro/stiri-opinii-25373119-putin-vrea-prinda-ucraina-plasa-acordurilor-minsk-tina-prizoniera-ruski-mir-interviu-analistul-armand-gosu.html>
- Știre, 24.02.2022, accesibilă la: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/studiu-tinerii-fara-studii-superioare-sunt-publicul-cel-mai-vulnerabil-la-propaganda-ruseasca-2-din-3-romani-au-incredere-in-vest-1848567>
- Știre, 25.02.2022, accesibilă la: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/fake-news-privind-inrolarea-in-romania-mesaje-false-cheama-tinerii-la-baza-deveselu-sau-la-cel-mai-apropiat-centru-1850251>
- Știre, 01.03.2022, accesibilă la: <https://www.libertatea.ro/stiri/interviu-cu-francoise-thom-sovietologa-daca-va-reusi-sa-preia-controlul-la-kiiev-putin-va-incerca-sa-extermin-e-litele-nationale-4004930>
- Știre, 02.03.2022, accesibilă la: https://adevarul.ro/international/rusia/cele-mai-persistente-cinci-naratiuni-dezinformare-rusiei-1_621f6d065163ec4271ab83ae/index.html

- Știre, 14.03.2022, accesibilă la: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/evenimente/mapn-aeronavele-prabusite-in-judetul-tulcea-nu-au-fost-doborate-de-rachete-sol-aer-afirmatia-din-presa-rusa-este-falsa-1871525>
- Știre, 22.03.2022, accesibilă la: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/dsu-avertizeaza-asupra-unui-fake-news-care-anunta-prezenta-deasupra-romaniei-a-unui-nor-toxic-1880457>
- Știre, 31.03.2022, accesibilă la: https://adevarul.ro/locale/galati/manipulare-fakenews-vreme-razboi-analiza-facuta-presedintele-asociatiei-romane-istorie-presei-1_62303ecc5163ec42713e1a2a/index.html
- Știre, 07.04.2022, accesibilă la: <https://www.politico.eu/article/russia-diplomats-disinformation-war-ukraine/>
- Știre, 09.04.2022 <https://www.digi24.ro/stiri/externe/politico-cum-isi-foloseste-rusia-oficialii-si-diplomatii-pentru-a-raspandi-minciuni-despre-razboiul-din-ucraina-1899051>
- Știre, 20.04.2022, accesibilă la: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ciuka-despre-acuzatiile-rusiei-privind-prezenta-unor-mercenari-romani-in-ucraina-fake-news-si-propaganda-1912159>
- Știre, 23.04.2022, accesibilă la: <https://www.g4media.ro/cum-inlocuieste-rusia-presa-din-ucraina-cu-propriul-aparat-de-propaganda.html>
- Știre, 28.04.2022, accesibilă la: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/stire-falsa-despre-un-convoi-de-vehicule-militare-americane-care-s-ar-deplasa-din-romania-spre-ucraina-mapn-face-precizari-1921385>
- Știre, 01.05.2022, accesibilă la: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/cum-actioneaza-fabrica-de-troli-a-lui-putin-dezvaluiri-despre-cum-se-raspandesc-online-minciuni-pro-razboi-si-cine-sunt-cei-vizati-1924021>
- Știre, 09.05.2022, accesibilă la: <https://www.g4media.ro/fost-manager-gazprom-am-fabricat-stiri-false-impotriva-ucrainei-la-ordinele-kremlinului-orice-informatie-care-provine-din-surse-oficiale-rusesti-este-implicit-o-minciuna-pana-cand-nu-este-demonstra.html>
- Știre, 09.05.2022b, accesibilă la: https://adevarul.ro/international/rusia/discursul-vladimir-putin-ziua-victoriei-occidentul-pregatea-invadeze-pamantul-1_6278c78a5163ec4271364e7b/index.html
- Știre, 09.05.2022a, accesibilă la: https://adevarul.ro/international/rusia/razboiul-nuclear-televizor-propaganda-rusa-incearca-sperie-occidentul-justifice-genocidul-ucrainenilor-1_6277d1dc5163ec42712fe67b/index.html
- Știre, 09.05.2022c, accesibilă la: <https://www.g4media.ro/fost-manager-gazprom-am-fabricat-stiri-false-impotriva-ucrainei-la-ordinele-kremlinului-orice-informatie-care-provine-din-surse-oficiale-rusesti-este-implicit-o-minciuna-pana-cand-nu-este-demonstra.html>
- Știre, 19.05.2022, accesibilă la: https://www.stiripesurse.ro/ministerul-rus-de-externe-insista-in-biolaboratoarele-din-ucraina-lucrau-cetateni-americani-cu-imunitate-diplomatica-amplificau-artificial-bolile_2390380.html
- Știre, 20.05.2022a, accesibilă la: <https://www.libertatea.ro/stiri/video-opt-ucraineni-capturati-au-fost-executati-de-soldatii-rusi-la-bucha-ny-times-a-publicat-dovezi-filmate-ale-masacrului-4136730>
- Știre, 20.05.2022, accesibilă la: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/zelenski-s-a-sinucis-intr-un-buncar-din-kiev-cum-au-incercat-rusii-sa-influenceze-cursul-razboiului-prin-fake-news-1945703>
- Știre, 23.05.2022, accesibilă la: <https://www.libertatea.ro/stiri/exclusiv-cum-a-reusit-sa-fuga-un-cuplu-din-mariupol-din-iadul-lumii-ruse-trecand-prin-filtrele-ocupantilor-4137003>
- Știre, 24.05.2022, accesibilă la: <https://www.digisport.ro/galerie-foto/1/special/acesta-este-vechiul-truc-al-lui-putin-anuntul-facut-de-kasparov-la-3-luni-de-la-inceputul-razboiului-din-ucraina-1703971>
- Știre, 27.05.2022a, accesibilă la: <https://www.7iasi.ro/fsb-dezvaluie-tactica-ucrainenilor-de-a-distruge-rusia-din-interior-moscova-suplimenteaza-trupele-de-la-granita/>
- Știre, 27.05.2022, accesibilă la: <https://evz.ro/exclusiv-davos-2022-e-razboiul-lumilor-cum-folosesc-bogatii-planetei-manipularea-in-numele-marii-resetari-video.html>

- Știre, 28.05.2022, accesibilă la: <https://evz.ro/putin-vrea-sa-declare-victorie-impotriva-ucrainei-pana-la-toamna-se-pregateste-un-asalt-fatal-asupra-kiievului-ii-vom-dobori-pana-la-urma.html>
- Știre, 29.05.2022a, accesibilă la: <https://playtech.ro/stiri/ce-a-vorbit-putin-la-telefon-cu-emmanuel-macron-si-olaf-schulz-cererile-esentiale-pe-care-le-au-avut-517208>
- Știre, 29.05.2022b, accesibilă la: <https://www.libertatea.ro/stiri/conditia-pe-care-a-pus-o-putin-pentru-pentru-redeschiderea-portului-odesa-intr-o-convorbire-cu-scholz-si-macron-4149224>
- Știre, 02.06.2022, accesibilă la: <https://playtech.ro/stiri/ultima-ora-anuntul-rusiei-care-ar-putea-schimba-socotelile-occidentului-vladimir-putin-noi-propuneri-pentru-incetarea-razboiului-de-ce-se-teme-de-ucraina-de-fapt-519059>
- Știre, 02.06.2022b, accesibilă la: <https://www.libertatea.ro/stiri/presa-de-stat-din-rusia-a-primit-o-circulara-de-la-kremlin-in-care-i-se-cere-sa-treaca-sub-tacere-ca-se-fac-100-de-zile-de-la-invazie-4156545>
- Știre, 04.06.2022a, accesibilă la: <https://www.g4media.ro/vladimir-putin-sustine-ca-fortele-antiaeriene-ruse-sparg-ca-pe-nuci-armele-livrate-ucrainei-de-alte-state.html>
- Știre, 04.06.2022b, accesibilă la: https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25600119-rusia-convoaca-sefii-redactiilor-americane-din-moscova-ameninta-cele-mai-drastice-masuri.htm
- Știre, 05.06.2022a, accesibilă la: <https://www.g4media.ro/putinrusia-va-lovi-mai-puternic-daca-sua-furnizeaza-ucrainei-rachete-cu-raza-mai-lunga-de-actiune.html>
- Știre, 05.06.2022b, accesibilă la: https://adevarul.ro/international/rusia/ramzan-kadirov-spune-ucraina-vedea-adevarata-operatiune-speciala-zilele-urmatoare-fie-dusmanii-moara-video-1_629cf9b35163ec42713c04de/index.html
- Tatylor, K. (2015), *Spălarea creierului. Știința manipulării*, Ed. a II-a, Editura Paralela 45, Pitești.
- Voicu, M. (2018). *Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism*, Editura Humanitas, București.
- Volkoff V. (2007). *Dezinformarea văzută din Est*, Editura Pro, București.
- Yves, A. (2011). *Introducere în jurnalism*, Editura Polirom, Iași, Traducător Ovidiu Nimigean.

Principiile etice reflectate în sistemul lui „jus civilae,, în Roma Antică (The ethical principles reflected in the system of „jus civilae” in Ancient Rome)

Cristinel Ioan MURZEA ^{1,*}

¹ Transilvania University of Braşov, Romania;

* Correspondence: murzea@unitbv.ro

Rezumat: Dreptul ca realitate socială complexă interferează cu alte sisteme normative între care cele de natură moral-religioasă ocupă un loc central, suferind din partea acestora o influență directă atât în ceea ce privește realizarea dreptului cât și în privința aplicării acestuia. Acest fundament etic al dreptului roman a făcut posibilă crearea unui sistem normativ coerent ce a străbătut 12 secole de existență rămânând ca un valoros tezaur al civilizației antice, care a reprezentat un factor de configurare al viitoarelor reglementări juridice postume. Făcând o analiză exhaustivă a fenomenului juridic exprimat prin conceptul de „jus civilae” vom arăta că legiuitorii romani au îmbinat tradiția cu inovația valorificând, deopotrivă principiile de ordin moral creând pe această cale instituții juridice ce au rămas consacrate în doctrina de specialitate.

Cuvinte cheie: principii, jus civilae, etică, normă juridică, obicei

Abstract: Law as a complex social reality interferes with other normative systems among which those of a moral-religious nature occupy a central place, suffering from them a direct influence both in terms of the realization of the law and in terms of its application. This ethical foundation of Roman law made possible the creation of a coherent normative system that crossed 12 centuries of existence remaining as a valuable treasure of the ancient civilization, which represented a configuration factor of future posthumous legal regulations. Making an exhaustive analysis of the legal phenomenon expressed by the concept of „jus civilae”, we will show that the Romanian legislators combined tradition with innovation, valorizing, at the same time, the principles of a moral order creating legal institutions that have remained enshrined in the specialized doctrine

Keywords: principles, jus civilae, ethics, legal norm, custom

Citation: Murzea, C.I. (2022).

Principiile etice reflectate în sistemul
lui „jus civilae,, în Roma Antică. *Etică și
deontologie*. 2(1), 122-131.
<https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.012>

Publisher's Note: RED stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: © 2022 by the authors.
Submitted for possible open access
publication under the terms and
conditions of the Creative Commons
Attribution (CC BY) license
([https://creativecommons.org/
licenses/by/4.0/](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)).

1. Introducere

Plecând de la paradigma conform căreia dreptul este un produs al valorilor morale transpuse selectiv într-un sistem obiectiv în ceea ce se numește conceptual ca drept obiectiv, face ca primul comandament ce a guvernat dreptul roman să fie acela prescris de către Celsus conform căruia „*jus est ars aequi boni*”. În doctrina de specialitate s-a arătat în mod argumentat faptul că între dreptul roman și morala societății Romei antice a existat o congruență deplină astfel că prin termenul de „echitate se dădea practic un dublu sens atât moral cât și juridic (Molcuț E., Oancea D., 1993, p. 6) făcând posibil ca în plan conceptual să existe o similitudine de ordin semantic între cele două accepțiuni ale lui „*jus aequi*”.

În acest context în opinia noastră legislatorii romani, care au transpus realitățile sociale romane într-un tipar juridic de o mare conciziune dovedind totodată valențe de ordin practic-aplicativ, au făcut din disciplina dreptului roman una din formele consacrate prin care societatea antică romană a cultivat morala și tradiția poporului roman făcând din acest panaceu de gândire un comandament suprem. Funcția moralizatoare a dreptului în societatea antică romană este sugestiv reflectată prin opinia consacrată a marelui jurist și orator roman Cicero, care referindu-se la cunoașterea legii, în speță a monumentului legislativ ce a pus bazele dreptului privit ca știință, respectiv „*Legea celor XII Table*” arată că memorarea acesteia este o lecție obligatorie pentru elevi – *carmen necessarium* (Molcuț E., Oancea D., 1993, p. 43).

2. Sistemul lui *Jus Civilae* și perspectiva etică

Din această perspectivă într-o abordare teoretică exhaustivă se reconfirmă opinia conform căreia deși dreptul roman ca produs al unei societăți de mult apuse rămâne și în prezent actual, căci el prin principiile generale formulate ce aveau să devină adevărate axiome ale dreptului privit în accepțiunea largă a termenului, cât și prin instituțiile și conceptele juridice construite, avea să desprindă normele juridice din ansamblul normelor sociale, respectiv cele de ordin religios, moral sau de politețe. Acest lucru avea să fie subliniat chiar de către jurisconșulții romani. Astfel Justinian încercând să definească știința dreptului în lucrarea monumentală - *Institutele* - arăta „*jurisprudentia est divinarum atque humanorum rerum notitia iusti atque iniusti scientia*” (Sâmbrian T., 2009, p. 48); observăm pe cale de consecință, că în această formulare concepte de ordin moral ca just sau injust dobândesc o haină juridică, fapt ce vine să sublinieze încă o dată influența moralei asupra dreptului roman cât și faptul că prin aceste concepte ce se vor transforma în factori de configurare ai dreptului se urmăreau practic ca sistemul normativ roman să dăinuiască secolelor, el

transformându-se practic într-un uriaș tezaur de gândire juridică ce avea să fie valorificat de legislațiile posterioare chiar și în zilele noastre, când vedem practic faptul că dreptul roman este un liant în procesul de realizare și aplicare a dreptului european, într-un context legislativ extrem de diversificat. În același context vedem că în opinia jurisconsultilor romani, adevărați exegeți ai științei dreptului, această disciplină este definită prin termenul generic de „JUS” disociind-o practic de celelalte sisteme normative, dar îndeosebi de cele religioase desemnate prin noțiunea lui „FAS”. Este însă de netăgăduit faptul că forța dreptului era conferită de voința zeilor în concepția doctrinarilor romani, astfel că prin intermediul cultului religios se asigura pe de o parte autoritatea legii iar pe de alta se asigura caracterul perpetu a lui „jus civilae” considerat imuabil în conținut și formă indiferent de epoca pe care o străbate.

Vedem așadar că în această situație morala transpusă prin cutume, obiceiuri, ritualuri și practici religioase influențează în mod indirect, mediat sistemul de legiferare exprimat prin izvoarele formale de drept roman.

Formulând reguli de drept cu caracter universal ce acopereau mai multe instituții și categorii juridice, făcându-le viabile dar și interdependente s-au creat adevărate postulate ale dreptului exprimate la nivelul principiilor juridice. Încercând într-o manieră sistematică să definească principiile dreptului roman Ulpian arată că „juris praecepta sunt – honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere” (Cătuneanu I.C., 1922, p. 3). Analizând aceste fundamente ale dreptului postulate de Ulpian se decelează cu pregnanță amprenta pe care ordinea morală o are asupra celor juridice, căci în primul rând se face referire la imperativul de ordin social cu vădită conotație morală și anume acela de a trăi în mod onest, onorabil.

La o analiză mai atentă se constată că și celelalte două principii, respectiv a nu vătăma pe altul și a da fiecăruia ce este al său, au la rândul lor un substrat de ordin moral transpus evident într-o haină juridică.

Sistemul lui „jus civilae” avea să cunoască un moment de maximă înflorire în epoca clasică, epocă în care prin contribuția pretorului, aveau să fie valorificate acele interese ale cetățenilor romani care nu-și găseau reflectarea în sistemul dreptului pozitiv, ajungându-se, adevărat pe cale mediată, adică prin procedura formulară, deci pe cale procedurală, să fie construite noi instituții și figuri juridice, deci să fie puse în valoare noi drepturi subiective ca atare care în vechea reglementare nu erau stipulate.

Aceste principii aveau să statueze întregul conținut normativ al lui „jus civilae” într-o epocă în care după cum s-a subliniat în doctrina de specialitate faptul că, pe când dincolo de hotarele imperiului trăiau popoare barbare, „romanii ajunseseră să reglementeze raporturile de interese între ei sau între individ și stat, după norme a căror importanță se poate judeca după faptul că societatea omenească a înflorit când a aplicat acele norme și a rămas înapoi sau a decăzut când le-a nesocotit” (Cătuneanu, 1922, p. 12).

3. Principiile morale și distincția dintre public și privat

Un principiu fundamental care este și astăzi în vigoare este acela referitor la distincția pe care a făcut-o pentru prima oară romanii în ceea ce privește domeniul public sau privat al dreptului.

Doctrina franceză ce a valorificat conținutul normativ al codului civil al lui Napoleon a explicat importanța de netăgăduit ce a avut-o asupra școlilor de drept postume, diviziunea făcută de romani, care disjungeau între „*ius publicum* și *ius privatum*”. Astfel Ulpian în *Institutele* sale (Ulpian, lib.1 Inst; Dig. 1.1.2., Inst. 1.1.4.), care aveau să fie preluate ulterior în lucrările sistematizatoare ale lui Justinian „*Digestele*” și „*Institutiunile*” arătau că „*publicum ius est quod statum rei Romanae spectat privatum quod ad singularum utilitatem, sunt enim quaedam publicae utilia, quaedam privatum*” - dreptul public este cel care privește statutul puterii romane, dreptul privat privește interesele particularilor căci unele lucruri sunt utile în interes public, altele sunt utile în interes privat (Sâmbrian T., 2009, p. 28).

Este mai mult decât evident că în acest demers de disociere a dreptului public de cel privat criteriul ce a stat la bază a fost cel referitor la interes, la așa numitul „*utilitas*” care venea să acopere o eventuală stare conflictuală ce s-ar fi născut între reglementările normative ce urmau să guverneze diversele interese ale subiectelor de drept fie ele individuale sau colective. Se pleca astfel de la un principiu moral și anume acela de a nu se aduce într-o stare de incompatibilitate interesele legitime ale cetățenilor romani, pe de o parte cu cele ale statului roman pe de altă parte.

Regimul juridic cât și subiectelor de drept cărora le erau incidente normele de ordin public vizau în esență în opinia lui Ulpian aspecte referitoare la organizarea statului, la exercitarea puterilor în stat ce aparțineau puterii executive, magistraților cât și senatului, dar în același timp în aceeași categorie de norme intrau și cele referitoare la cultul religios din Roma; vezi „*ius sacris*” sau la competențele și statutul castei preoților recte „*ius sacerdotibus*” (Cătuneanu I.C., 1922, p. 13).

Doctrina clasică a dreptului privat a subliniat importanța deosebită pe care o are această diviziune între dreptul public și dreptul privat .

În opinia școlii franceze de drept acest „principiu fecund” aduce două foloase esențiale și anume - „asigură, pe de o parte cetățenilor maximul de libertate în raporturile între ei și o protecție eficace contra încălcărilor statutului asupra proprietății lor, iar pe de altă parte, împiedică a se falsifica caracterul instituțiilor politice tratându-le ca instituții familiale” (xxx,1904, p. 24).

Au existat opinii cărora ne raliem în sensul că în lipsa acestei distincții statul s-ar putea imixa în problemele de ordin privat ale cetățenilor săi, lucru care implicit ar aduce grave atingeri atât circuitului civil cât și statutului persoanei fizice pe de o parte,

iar pe de alta ar însemna o depreciere a moralei și a principiilor de viață comunitară în societate. Vedem așadar că de data aceasta dreptul roman avea să conserve principiile și tradițiile ancestrale ale poporului roman văzute într-o permanentă interferență cu factorii dinamici de configurare ale lui „*jus civilae*” . S-a arătat în acest sens că o eventuală nesocotire a punerii în aplicare a normelor private de cele publice ar conduce implicit la o defectuoasă administrare a statului cât și la lipsa unei justiții imparțiale.

Răspunzând unui comandament de ordin moral cu implicații social-politice evidente, se reiterea teza după care dreptul privat nu putea interfera cu dreptul public, dar mai mult decât atât, ilustrul jurist Papinian afirma în acest cadru că „*ius publicum privatorum pactis derogari non potest*” (Papinian, lib.2 Questionum; Dig.2.14.38) - adică dreptul public nu poate fi modificat prin acordul particularilor.

Vedem că acest principiu fundamental de drept cu evidente interferențe de ordin moral comportamental își va găsi reflectarea în economia Codului civil de la 1864, în cuprinsul în care se statuează că „nu se poate deroga prin convențiuni sau dispozițiuni particulare la legile care interesează ordinea publică sau de la bunele moravuri” (Noul cod civil actualizat 2022, Legea nr. 287/2009).

Dând dovadă de o tehnică legislativă impecabilă și extrem de riguroasă jurisconsultii romani încadrau normele juridice din domeniul dreptului public în categoria normelor imperative, adică – *ius cogens* – de la care părțile nu puteau deroga în timp ce acelea care reglementau interesele de ordin privat ale cetățenilor romani în categoria celor permissive, dispozitive, adică în sfera lui – *ius dispositivum* – norme ce puneau în valoare principiul consensualismului conform căruia simplul acord de voință al părților este nu numai necesar ci și suficient pentru validitatea actului încheiat.

De fapt acest ultim principiu enunțat se baza pe deplina încredere ce se năștea între părți în buna lor credință, concept ce valorifica valori de ordin moral încetățenite în tradiția și mentalitatea societății antice romane.

Plecând de la originea statului roman se poate constata că morala alături de religie avea să direcționeze conduita cetățenilor romani și acestea aveau să fie prezente în procesul de realizare cât și de aplicare al dreptului.

Această alegație își are explicația în concepția și ideologia promovată în societatea romană conform căreia dreptul trebuie să fie vehiculul prin care se asigură conservarea statului roman și implicit el este un garant prin care tradiția, cât și morala vechilor romani sunt respectate.

Cel ce venea să aducă atingere acestui set de reglementări juridice, subsumate conceptului de „*jus civilae*” aducea atingere nu numai ordinii de drept statuate de statul roman, dar implicit săvârșea un grav delict, căci se considera că prin aceste acte și fapte materiale era nesocotită voința zeilor, protectori ai romanilor.

Romanii au reușit să delimiteze normele juridice de celelalte norme sociale tocmai prin faptul că au reușit să îmbrace într-o haină juridică precepte cât și norme morale, religioase, construind pe aceste temelii, fundamentele și constanțele dreptului privit ca știință.

Evoluția vieții materiale, trecerea de la o economie închisă în care schimbul avea loc aleatoriu, la o economie de mărfuri, pe de o parte cât și evoluția statului roman de la un oraș cetate la un stat universal întins pe trei continente, au făcut ca ideile și instituțiile juridice să dobândească o puternică identitate proprie, delimitându-se tot mai evident de alte norme sociale.

Dar în același timp putem afirma că morala ca și valorile tradiționale spiritual etnice ale poporului roman s-au constituit într-un factor dinamic de configurare a lui „jus civilae” făcând din acesta un sistem normativ cu valențe evidente moralizatoare. Astfel deplina egalitate a părților în raporturile de drept civil, distincția netă între buna și reaua credință la încheierea actelor juridice, acțiunile de drept strict cât și a celor de bună credință, reglementarea sistematică a îmbogățirii fără just temei și-au găsit izvorul în preceptul moral al lui „ars aequi et boni”.

Principiul echității va deveni în construcțiile juridice romane o constantă atât de ordin moral cât și juridic. Într-o societate în care apărarea și garantarea proprietății private, avea să se transforme într-un obiectiv fundamental, morala cât și respectul față de obiceiurile și cutumele venite dintr-o societate arhaică prestatală au determinat ca factorii de decizie din Roma antică, indiferent de epoca istorică traversată să acționeze într-o manieră ce venea să arate că „jus civilae” solemn și rigid putea valorifica noile interese apărute în societatea romană, prezervând în același timp valorile de natură etică care în viziunea romanilor asigura tăria și eternitatea Romei antice.

În epoca postclasică în care se constată o decădere a dreptului revenindu-se la izvoarele formale precum cutuma și obiceiul, juridic s-a datorat și faptului că în opinia specialiștilor în istoria dreptului roman, statul trece printr-un moment de disoluție însoțit de o puternică criză morală ce se semnală în societatea romană prefeudală.

4. Principiile morale din perspectiva obligațiilor

În ceea ce privește dreptul pozitiv din epoca clasică, epoca de maximă înflorire a sistemului normativ, principiile etice aveau să constituie fundamentul unor instituții juridice dintre cele mai consacrate între care se detașează cu vădită evidență „quasicontractele” care în dreptul modern sunt cunoscute sub forma faptelor juridice licite privite ca izvor de obligații civile. Însăși terminologia folosită de jurisconșulții romani vine să arate că aceste sunt construcții juridice, distincte, deosebindu-se de convenții ca atare. Astfel în Instituțiile lui Justinian se arată faptul că „quasicontractele

sunt fapte licite care dau naștere unor efecte juridice asemănătoare cu cele izvorâte din contract” (Institutele 3.28). Doctrinarii școlilor juridice din Roma antică arătau în același sens faptul că „termenul generic prin care sunt desemnate aceste izvoare de obligații s-a format prin comparație cu contractele” (Molcuț E., Oancea D., 1993, p. 309) - quasi ex contractu.

În sens „stricto sensu” cei ce interpretau normele juridice în Roma antică făceau în ceea ce privea construcția juridică a acestora o disociere netă, însă sub aspectul efectelor juridice pe care acestea le produceau se constata o deplină congruență; de aici și opinia formulată în epocă după care acestea practic sunt asemănătoare contractelor, teză ce avea să dobândească suport conceptual abia în epoca postclasică când quasicontractul este privit ca izvor distinct de obligații alături de delict, contracte și quasidelict. Se constată așadar că forma lor tehnică distinctă avea să fie criteriul de delimitare față de celelalte izvoare ale obligațiilor privite ca o legătură juridică – vinculum juris.

Principiile morale aveau să statueze regimul juridic al plății lucrului nedatorat, al gestiunii de afaceri – negotiorum gestio – a gestiunii tutorelui pentru pupil a indiviziunii cât și în ceea ce privea acceptarea unei succesiuni. Între contracte și quasicontracte se poate afirma că acestea din urmă veneau să pună în practică așa numitul „jus aequitas” care după cum am opinat avea o dublă semantică, atât una de ordin moral dar mai ales cea de natură juridică avea să fie precumpănitoare.

Plecând de la conceptul de „echitate” ilustrul jurist Gaius afirma că „nu este drept ca cineva să se îmbogățească pe seama altuia” (Gaius 3.9.1) fapt ce a generat nașterea unei instituții juridice cunoscute sub forma îmbogățirii fără justă cauză.

În același context jurisconsultul Pomponius spunea că „nu este echitabil ca cineva să devină mai bogat în paguba altuia pe nedrept” (Digestele 50.17.20.6).

Afirmarea fără echivoc a principiului moral îmbrăcat într-o haină juridică consacrată, aceea a „îmbogățirii fără justă cauză”, se dădea expresie în plan juridic a garantării și ocrotirii așa numitului concept dual al lui „jus aequitas”. Cunoscută fiind opinia conservatoare a romanilor cu privire la „jus civilae” care era etern, peren și identic în conținut și formă, făcea ca pe cale mediată, indirectă deci, pe cale procedurală să se construiască acele mijloace tehnice juridice prin care să se sancționeze fapta culpabilă a îmbogățirii unui subiect de drept pe seama și în detrimentul altuia.

Mijloacele tehnice ale acțiunii puse la îndemână părții prejudiciate s-au construit treptat și anevoios fiind parcurse mai multe etape care făceau din conditiones instrumentul juridic necesar ce avea să se constituie într-un adevărat sistem abia în epoca postclasică în timpul împăratului Justinian.

Plecând de la aceste izvoare arheologice juridice abia în codul lui Napoleon îmbogățirea fără justă cauză avea să-și găsească mijlocul eficient de sancțiune prin

așa numita „acțiune în repetire”. În „dreptul clasic acțiunea în repetire era desemnată prin așa numita „*condictio sine causa*” (Molcuț E., Oancea D., 1993, p. 310) iar în epoca postclasică *condictio sine causa* va dobândi „numeroase aplicațiuni, iar fiecare aplicațiune a sa este desemnată printr-un termen tehnic distinct – *condictio causa*, *dato causa non secuta*, *condictio ob turpem causa*, *condictio ex iniusta causa*” (Molcuț E., Oancea D., 1993, p. 6) ajungându-se în opinia noastră la forma consacrată a lui „*condictio indebiti*”.

Legislatori romani au edictat o serie de condiții pentru a crea fundamentul juridic necesar lui „*condictio indebiti*” menită să împiedice o îmbogățire fără justă cauză și anume existența unei plăți care să nu fie datorate fie în ipoteza inexistenței unei obligații, fie a faptului că plata s-a făcut altei persoane decât creditorului; totodată se cerea ca respectiva plată să fi fost făcută din eroare, apoi cel ce primea respectiva plată să fi fost o persoană de bună credință și nu în cele din urmă plata să nu fi făcut obiectul unei creanțe, care dacă era contestată de către debitor urma a fi plătită la dublu” (Digestele 50.17.53).

În aceeași orientare paradigmatică, respectiv punerea într-un tipar juridic a principiului echității va conduce din nou legislatorii romani în demersul de a crea o figură juridică nouă impusă de modificarea contextului economic din Imperiul roman, respectiv gestiunea de afaceri – *negotium gestium*.

Amplificarea relațiilor de schimb cât și realitatea evidentă ce determină ca o persoană implicată în acte și fapte de comerț să fie prezentă simultan în mai multe locuri conducea practic la o stare de imposibilitate obiectivă, astfel că se putea crea posibilitatea ca un eventual prejudiciu suferit de acea persoană să fie inevitabil.

În acest context a apărut gestiunea de afaceri care însemna practic administrarea bunurilor unei persoane fără știrea sa (Soluzzi A., 1936, p. 12).

Din cele menționate mai sus rezultă că o persoană întreprindea în numele și folosul altei persoane fără știrea acesteia acte sau fapte materiale menite să preîntâmpine sau să limiteze efectele de natură prejudiciabile care evident ar fi adus atingere patrimoniului sau intereselor persoanei absente, adică a „gerantului”. Însă conform principiului echității cel ce intervenea în administrarea afacerilor geratului, adică persoana gerantului, la sfârșitul activității sale după ce dădea socoteală de demersurile întreprinse, urma a fi îndestulat în conformitate cu emolumentul făcut în acest sens. Evident că această instituție prin conținutul său cât și prin efectele pe care le producea se aseamănă cu un contract de mandat, dar spre deosebire de acesta aici nu putem vorbi de un acord de voințe consimțit, căci geratul nu avea cunoștință de cele întreprinse de gerant. Se crea astfel o nouă construcție juridică ce avea drept fundament trei condiții esențiale și anume – un act de gestiune, un element intențional prezent evident în persoana gerantului cât și un element negativ care consta practic „în administrarea unor bunuri fără știința proprietarului” (Molcuț E., Oancea D., 1993, p. 311).

Respectând principiul echității pentru a ne afla în prezența unei gestiuni de afaceri, spunea Gaius, atunci gerantul trebuie să acționeze cu bună credință în demersul său privind actul de gestiune și totodată să dea la sfârșit socoteală geratului, după cum acesta era ținut la obligația de despăgubire către gerant în limitele cheltuielilor necesare și utile făcute de către acesta.

Creațiile juridice romane anterior amintite au rămas prezente până în zilele noastre în legislație, sunt considerate ca fiind fapte juridice licite, izvor distinct de obligații civile ele făcând posibilă punerea în practică a mijloacelor și formelor juridice care să împiedice îmbogățirea unei părți și însărăcirea celeilalte, lucru ce venea din nou să confirme deplina egalitate a părților subiecte de drept ce încheiau raporturi juridice în cadrul circuitului civil.

5. Scurte concluzii

Valorificând diferitele situații de fapt apărute în practică ei au reușit ca printr-un proces de sinteză să formuleze reguli de drept care apoi tot în cadrul unui sistem de teoretizare, printr-o abstractizare superioară să treacă pe un strat superior, acela de a putea formula principii de drept care de multe ori au îmbrăcat forma unor adagii care au dăinuit în practica și doctrina de specialitate până în zilele noastre.

Considerând că dreptul roman este peren, neschimbat în conținut și formă, în răstimpul a 12 secole de istorie, s-a creat un sistem normativ ce avea să conserve pe de o parte tradiția cât și preceptele de ordin moral care s-au reflectat în construcții și figuri juridice ce au guvernat și guvernează cele mai importante sisteme legislative postume.

Ca atare se poate conchide faptul că preceptele și valorile de ordin moral aveau să joace un rol esențial în strategia de ansamblu a celor chemați să redacteze actele normative dar și a celor îndrituiți să le aplice, dându-le astfel girul eficacității lor indiferent de epoca la care facem referire, respectiv epoca veche ce corespunde formei de guvernământ a monarhiei și republicii, epoci clasice ce acoperă perioada principatului sau epoca postclasică care se inaugurează odată cu instaurarea dominatului și dăinuiește până la dispariția statului roman, adică până în anul 565 când practic societatea romană va trece sub influența greacă, statuându-se practic Imperiul bizantin.

Exemplele mai sus analizate vin să confirme aplicarea lui „jus aequi” în construcțiile juridice elaborate cu înaltă tehnică juridică de legislatorii romani care fundamentau și puneau în practică principii de morală și cutume străvechi de sorginte magico-religioasă îmbrăcate toate într-o haină juridică menită să valorifice interesele și noile drepturi subiective ale cetățenilor romani.

Referințe:

- Cătuneanu, I.C. (1922). *Curs elementar de drept roman*, Editura Cartea românească, București.
Digestele 50.17.20.6.
Gaius 3.9.1.
Institutele 3.28.
Molcuț, E., Oancea, D., (1993) *Drept roman*, Casa de editură și presă Șansa SRL, București
Noul cod civil actualizat 2022, Legea nr. 287/2009.
Papinian, lib. 2 *Questionum*; Dig.2.14.38.
Sâmbrian, T. (2009). *Instituții de drept roman*, Editura Sitech, Craiova.
Soluzzi, A. (1936). *Studio et documenta historiae et iuris*, Roma.
Ulpian, lib.1 *Inst*; Dig. 1.1.2., Inst. 1.1.4.
xxx (1904). *Les institutions Juridiques des Romains*, Tom. I, Editura Daloz, Paris.

NOUTĂȚI LEGISLATIVE

Reglementări legislative privind avertizorul de etică

Laura MANEA¹

¹ Universitatea Transilvania din Brașov,
manea@unitbv.ro

La nivel național, legiuitorul român s-a preocupat de adaptarea și implementarea unui cadru legislativ care să asigure transparența, imparțialitatea, obiectivitatea și integritatea activității angajaților din sectorul public și a activității autorităților și instituțiilor publice implicite.

Aceste preocupări se regăsesc, pe de o parte, în adoptarea reglementărilor privind etica în activitatea funcționarului public, și aici amintim introducerea în instituțiile publice a consilierului de etică prin **Legea nr. 50/2007** care a adus modificarea și completarea **Legii nr. 7/2004 privind Codul de conduită a funcționarilor publici** și, pe de altă parte, în reglementări de asigurare a protecției persoanelor care raportează abateri profesionale din zona administrației publice, prin preluarea principiilor și mecanismelor asigurării protecției martorilor din procesele penale (art. 126 Cod pr. penală).

Consilierea de etică, prin activitate consilierului de etică preluat și în actualul **Cod administrativ (art. 452 OUG nr. 57/2019)** face parte din instrumentele de asigurare a respectării valorilor și principiilor etice în exercitarea funcției publice, sprijină exercitarea funcției publice cu profesionalism și creează premisele eliminării faptelor de corupție în exercitarea puterii publice de către funcționarii publici. Practic consilierul de etică prin rolul preventiv și analiza sintetică pe care trebuie să o facă în zonele sensibile ale activității instituțiilor publice asigură un climat organizațional propice urmăririi și realizării interesului public. Consilierul de etică devine astfel un instrument de protejare a misiunii instituțiilor publice și un indicator al sistemului de control intern managerial (reglementat inițial prin O.G. nr. 119/1999, iar în prezent

prin **OSGG nr. 600/2018**), fiind preluat totodată ca indicator și instrument în strategia națională anticorupție (**HG nr. 583/2016**).

Analizând atribuțiile consilierului de etică din autoritățile publice (art. 454 Cod administrativ – OUG nr. 57/2019), constatăm că îndeplinirea atribuțiilor instituțiilor publice în condiții de regularitate, eficacitate, economicitate și eficiență se asigură prin activitatea consilierului de etică, activitate multidisciplinară ancorată în problemele de zi cu zi ale autorității (tocmai de aceea consilierul de etică trebuie să fie un angajat din sistem, care cunoaște activitatea instituției, e familiarizat cu sistemul administrativ).

Dacă rolul consilierului de etică este unul preventiv și educativ, legiuitorul a trebuit să asigure cadrul legal și din perspectiva sancționării abaterilor de etică și a celor profesionale săvârșite de funcționari în exercițiul puterii publice, sens în care pe de o parte au apărut reglementări interne ale autorităților și instituțiilor publice privind codurile de etică și integritate a funcționarilor publici din diverse autorități centrale sau locale, pe de altă parte s-a reglementat cadrul asigurării protecției persoanelor, din interior sau exterior, care semnalează existența activităților imorale sau ilegale.

Astfel, **avertizorii de integritate**, persoane care raportează intern organelor de conducere sau divulgă publicului informații despre un fapt ilegal sau imoral privind activitatea profesională a funcționarilor sau acte ilegale/imorale ale autorităților publice ajută astfel la stoparea ilicitului și indirect ajută prevenirea de prejudicii viitoare. Activitatea de raportare și totodată informare asupra neregularităților existente sau constatate se întemeiază legal pe principiul libertății de exprimare și a libertății mass-media, fapt pentru care asigurarea unei protecții eficiente a avertizorilor ar elimina efectele negative asupra aplicării principiilor enunțate anterior.

Pentru a fi asigurate persoanele care raportează astfel de fapte că nu vor suferi represalii profesionale sau oprobiul publicului, la nivel european a fost adoptată **Directiva Whistleblowing 2019/1937** a Parlamentului European și a Consiliului din 23 octombrie 2019 privind protecția persoanelor care raportează încălcări ale dreptului Uniunii. Prin măsurile de protecție se asigură un cadru de siguranță persoanelor care se decid să devină avertizori de integritate că nu vor suferi vătămarea drepturilor sau intereselor proprii, stimulând astfel activitatea de raportare internă sau externă a abaterilor de la etica și legalitatea activităților funcționarilor publici.

Astfel, la nivel european, Directiva 2019 nu stabilește sancțiuni minime, dar cere ca la momentul implementării în legislațiile naționale, actele interne să legifereze sancțiuni concrete împotriva celor care împiedică avertizarea sau iau măsuri împotriva avertizorilor, respectiv împotriva celor care încalcă confidențialitatea datelor avertizorului.

Din această perspectivă măsurile adoptate la nivelul statelor membre UE sunt inegale și fragmentate în privința măsurilor de protejare a avertizorilor de integritate, ceea ce reduce numărul sesizărilor din cauza temei generate de represaliile la care ar putea fi supuși cei care avertizează.

Directiva 2019 referindu-se la încălcări ale dreptului Uniunii, în fapt se raportează la situații legate de diferite aspecte ale activității autorităților publice, dar și a organizațiilor private, de la aspecte legate de locul și raportul de muncă, la fapte de spălare de bani, fraudă fiscală, siguranța produselor și a transportului, siguranța consumatorilor, protecția datelor cu caracter personal, sănătatea publică și nu în ultimul rând protecția mediului.

Începând cu data intrării în vigoare a Directivei 2019 (decembrie 2019), statele membre UE au avut stabilit un termen de 2 ani pentru transpunerea Directivei în legislațiile naționale, atât pentru autoritățile publice cât și pentru organizațiile din mediul privat. Practic prin legislațiile naționale, pornind de la cadrul legal al Directivei, trebuie transpus și garantat prin mecanisme interne eficiente rolul și statutul denunțatorului în sesizarea comportamentului neetic și/sau a activităților infracționale.

Înregistrând o mare întârziere prin raportare la termenul impus pentru transpunere, în iulie 2022, Parlamentul României a adoptat **Legea privind protecția avertizorilor în interes public**, dar încă norma legală nu a fost promulgată. După contestarea constituționalității Legii la Curtea Constituțională de către deputați pentru motive de tehnică legislativă (eliminarea și/sau introducerea unor texte diferite între formele discutate și adoptate de cele două camere), respectiv pentru nerespectarea unor texte constituționale, prin **Decizia CCR nr. 390 din 13 iulie 2022** s-au respins obiecțiile de neconstituționalitate, actul normativ fiind declarat constituțional în ansamblul său.

A venit rândul organizațiilor civice neguvernamentale și a unor autorități judiciare de a sesiza Președintelui Statului necesitatea retrimiterii legii spre analiză autorității legislative în cadrul procedurii de promulgare, deoarece față de principiile unui nivel ridicat de securitate enunțate în Directiva 2019, actul normativ românesc reduce nivelul de protecție în cazul sesizării externe făcute de avertizor direct presei (astfel, potrivit reglementării adoptate de Parlament în iulie 2022, avertizorul de integritate trebuie să aștepte trei luni de zile între divulgarea către presă a ilegalității și momentul aducerii inițial la cunoștința superiorilor sau organelor de anchetă pentru a nu pierde protecția anonimatului garantată, condiționare care nu există în reglementarea UE).

În prezent, deși avem o formă palpabilă a Legii privind protecția avertizorilor în interes public, actul se află în procedură de reexaminare la Parlament, unde Senatul

a adoptat la 01septembrie 2022 pentru a doua oară actul modificând față de forma inițială obligația companiilor/autorităților de a avea reglementări/proceduri proprii prin care salariații sau persoane terțe pot raporta încălcări ale eticii în condiții de confidențialitate și protecție a avertizorilor. La momentul redactării, actul normativ astfel rectificat de Senat se află spre dezbateră în camera decizională, Camera Deputaților.

Odată cu adoptarea și promulgarea Legii privind protecția avertizorilor în interes public, va exista și în sistemul judiciar românesc pachetul de acte normative care să asigure, pe de o parte, prevenția și educația pentru o activitate în acord cu principiile etice și legale în cadrul autorităților statului pentru garantarea interesului public, și pe de altă parte, un nivel ridicat al protecției avertizorilor care, tot pentru garantarea interesului public, luând act de fapte ilegale sau imorale le dezavuează public sau măcar la nivelul entităților în cauză pentru luarea măsurilor de corijare.

Legislația analizată:

- Directiva 2019/1937 a Parlamentului European și a Consiliului din 23 octombrie 2019 privind protecția persoanelor care raportează încălcări ale dreptului Uniunii accesibilă <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32019L1937>;
- Decizia CCR nr. 390/13.07.2022 referitoare la obiecția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 1 alin. (4), (6) și (7) și ale art. 19 din Legea privind protecția avertizorilor în interes public, precum și a legii în ansamblul său, publicată în Monitorul Oficial nr. 746/25.07.2022;
- Legea nr. 7/18.02.2004 privind Codul de conduită a funcționarilor publici, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 194 din 21 martie 2007, abrogată în prezent de Codul administrativ;
- Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 57/2019 privind Codul administrativ publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 555 din 05 iulie 2019;
- Ordin Secretariatul General al Guvernului 600/20.04.2018 privind aprobarea Codului controlului intern managerial al entităților publice, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 387 din 07 mai 2018.

BREVIAR

Discuții privind prevederile Codului de conduită privind prevenția și sancționarea incidentelor antisemite, obligatoriu de adoptat de către instituțiile de învățământ superior din România

Cristina Mihaela SALCĂ ROTARU^{1*}, Laura MANEA¹

¹ Universitatea Transilvania din Brașov,
rotaruc@unitbv.ro, manea@unitbv.ro

* Correspondent: rotaruc@unitbv.ro

1. Contextul european

România, în calitate de membră a Uniunii Europene (UE), trebuie să respecte prevederile articolului 10 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene potrivit căruia: „În definirea și punerea în aplicare a politicilor și acțiunilor sale, Uniunea caută să combată orice discriminare pe motive de sex, rasă sau origine etnică, religie sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală” (TFUE, 2012). Într-un document recent al UE (Comisia, 2020b, p. 2) se arată, cu privire la rasism, că acesta se manifestă sub diferite forme, cum ar fi „rasismul îndreptat împotriva persoanelor de culoare ori a romilor, *antisemitismul* și rasismul îndreptat împotriva persoanelor asiatice ori rasismul legat de religie sau de convingeri, ca în cazul islamofobiei. Toate aceste forme de rasism au un numitor comun, și anume faptul că valoarea unei persoane este subminată de stereotipuri bazate pe prejudecăți. Pe lângă rasismul legat de religie sau de convingeri, există și cel căruia i se adaugă discriminarea și ura din alte motive, inclusiv din motive de gen, orientare sexuală, vârstă, handicap, precum și rasismul îndreptat împotriva migranților.”

Citation: Salcă Rotaru, C. M. & Manea, L. (2022). Discuții privind prevederile codului de conduită privind prevenția și sancționarea incidentelor antisemite, obligatoriu de adoptat de către instituțiile de învățământ superior din România. *etică și deontologie*. 1 (2), 136-143
<https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.013>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

În acest context individualizat al politicilor antidiscriminare și antirasism UE a adoptat:

a) În anul 2020:

- Strategia privind egalitatea de gen 2020-2025 (Comisia, 2020a);
- Planul de acțiune al UE de combatere a rasismului (2020-2025) (Comisia, 2020b);
- Cadrul strategic pentru egalitatea, incluziunea și participarea romilor (2020-2030) (Comisia, 2020c);
- Strategia privind egalitatea pentru persoanele LGBTIQ (2020-2025) (Comisia, 2020d) și

b) în anul 2021:

- Strategia privind drepturile persoanelor cu handicap (2021-2030) (Comisia, 2021a);
- Strategia privind combaterea antisemitismului și susținerea vieții evreiești (2021-2030) (Comisia, 2021b).

Dintre acestea, ne-am propus să abordăm analitic Strategia UE privind combaterea antisemitismului și susținerea vieții evreiești (2021-2030) deoarece, la nivel național, transpunerea sa are efecte în asumarea adoptării de documente interne de reglementare la nivelul instituțiilor de învățământ superior, cu respectarea autonomiei universitare, ca principiu de bază.

Raportat la cadrul legislativ european, arătăm faptul că Strategia privind combaterea antisemitismului (2021-2030) este precedată în 2008 de adoptarea Deciziei-cadru 2008/913/JAI a Consiliului (28 noiembrie 2008) privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal (Consiliul UE, 2008), care face trimitere la angajamentul ferm al Consiliului de „a se opune oricărei forme de rasism, antisemitism și xenofobie, astfel cum a fost deja declarat de către Consiliul European în decembrie 2003” (Consiliul UE, 2008, p. 1).

2. Transpunerea națională a obligațiilor asumate prin Strategia UE privind combaterea antisemitismului și susținerea vieții evreiești

Rolul preventiv și nu sancționator al Strategiei UE rezultă din asumarea politicii autorităților de a urmări „să depășească simpla reacție la antisemitism și să intensifice acțiunile de prevenire și combatere activă a acestuia în toate formele sale”, sens în care acțiunile de întreprins sunt structurate pe cei „trei piloni:

- 1 Prevenirea și combaterea tuturor formelor de antisemitism,
- 2 Protejarea și susținerea vieții evreiești în UE,
- 3 Educație, cercetare și comemorarea Holocaustului” (Comisia, 2021b).

Prevederile strategiei la nivelul UE sunt preluate și transpuse în legislația națională, prin intermediul Hotărârii Guvernului nr. 539 din 2021 (Guvern, 2021) care aprobă:

- Strategia națională din 13 mai 2021 pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură, aferentă perioadei 2021-2023;
- Planul de acțiune din 13 mai 2021 al Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură, aferentă perioadei 2021-2023.

Necesitatea adoptării acestor demersuri la nivel național este explicată în Strategia națională prin mecanismul cauză-efect, urmare a:

- semnalelor „de îngrijorare lansate de societatea civilă cu privire la implementarea cu sincope, în anumite cazuri, a legislației din domeniu, precum și cu privire la necesitatea actualizării programelor educaționale, care determină necesitatea unei evaluări a instrumentelor actuale și stabilirii modalităților de a moderniza setul de instrumente de care dispune societatea românească pentru a preveni și combate aceste fenomene” (Guvern, 2021), și

- lipsei „unor corelări și sincronizări între instrumentele dezvoltate sectorial pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură, fapt ce poate genera lacune și o erodare a eficienței eforturilor de prevenire și combatere a acestor fenomene” (Guvern, 2021), alături de „necesitatea evaluării intervențiilor din domeniul educațional și cultural, în vederea eficientizării acestora” (Guvern, 2021).

Se stabilesc astfel o serie de obiective generale și specifice, acțiuni și indicatori care să aducă la îndeplinire și să monitorizeze implementarea sa.

În ceea ce privește latura educativă, și în special ce a învățământului superior, Strategia națională, la obiectivul general nr. 2 - promovarea toleranței, educației civice și a rezilienței societății românești în fața antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură - are printre obiectivele specifice:

- Obiectivul specific nr. 2.1: „evaluarea actualelor programe școlare, universitare și de pregătire profesională care privesc domeniile relevante pentru combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură și elaborarea unor propuneri menite să crească eficiența acestor programe. Acest obiectiv specific urmărește evaluarea programelor școlare, universitare, postuniversitare și de formare profesională, relevante pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură, cu scopul de a crește eficiența acestora, precum și o monitorizare și coordonare strânsă a eforturilor educaționale în acest domeniu” și

- Obiectivul specific nr. 2.2: „creșterea rezilienței tinerilor în fața amenințărilor antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură se urmărește dezvoltarea unor proiecte-pilot și promovarea unor coduri de conduită menite să prevină dezvoltarea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură în societatea românească”.

În sensul realizării Strategiei naționale și a obiectivelor specifice anterior enunțate, Planul de acțiune prevede ca, prin acțiunea principală nr. 2.2.8, să se intensifice promovarea „Codului de conduită în universitățile din România pentru prevenția și sancționarea incidentelor antisemite”.

3. Acțiunile Ministerul Educației cu incidență asupra instituțiilor de învățământ superior

Planul de acțiune (2021-2023) prevede ca acțiunea principală și promovarea „Codului de conduită în universitățile din România pentru prevenția și sancționarea incidentelor antisemite”, acțiune asumată atât de autoritatea centrală în domeniul învățământului, dar și de Consiliul Național al Rectorilor (CNR), ca organism consultativ și de coordonare unitară a politicilor învățământului terțiar.

În mod concret, Strategia națională și Planul de acțiune impune adoptarea, de către universitățile din România, a Codului de conduită pentru prevenția și sancționarea incidentelor antisemite, elaborat de Uniunea Europeană a Studenților Evrei. Modelul transmis de către instituțiile de învățământ superior este cel al codului de conduită adoptat de Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografie „I. L. Caragiale”, în noiembrie 2019.

În acest sens a fost transmis de către Ministerul Educației, către toate instituțiile de învățământ superior (IIS) o adresă prin care se solicită efectuarea acestui demers până la sfârșitul anului universitar 2021-2022.

4. Critici aduse modelului de Cod de conduită transmis spre adoptare

Din descrierea acțiunii principale nr. 2.2.8 a Planului național de acțiune se înțelege că, atunci când se face referire la *Codul de conduită în universitățile din România pentru prevenția și sancționarea incidentelor antisemite*, se face trimitere la un cod deja elaborat de către Uniunea Europeană a Studenților Evrei (n.n. European Union of Jewish Students, link: <https://www.eujs.org/>), sens în care și adresa ministerului anterior menționată preia această sintagmă.

Efectuând cercetări pentru validarea informației, am constatat că documentul anexat de către Ministerul Educației adresei sus menționate:

- nu a fost regăsit pe site-ul Uniunii Europene a Studenților Evrei ca acțiune sau document de lucru asumat. Mai mult, acesta nu se regăsește nici ca trimitere oficială

(fie ca versiune în limba engleză, fie ca versiune în limba română) în nici unul dintre documentele aprobate prin HG nr. 539 din 2021.

- reprezintă în fapt codul adoptat de către Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografie „I. L. Caragiale” (UNATC, 2019) accesibil pe site-ul instituției ca document intern de interes public.

Analizând prevederile codului transmis către IIS de către autoritatea centrală, ne exprimăm rezerve cu privire la adoptarea în forma transmisă, aducând ca argumente următoarele:

1. La Articolul 2 (UNATC 2019), intitulat *Definirea ariei tematice*:

- a. teza a doua instituie următoarele: „Codul de Conduită trage la răspundere angajații, studenții și **părțile terțe** atât în incinta universității, cât **și în afara ei**” ceea ce ar presupune ca universitatea, prin structurile sale cu atribuții în acest sens, **va asigura tragerea la răspundere a unor persoane externe comunității academice asupra cărora nu are niciun fel de competențe.**
- b. noțiunea de „**epuizare a remediilor interne**” nu este adecvată juridic pentru ceea ce presupunem că reprezintă parcurgerea unor proceduri interne de cercetare și sancționare a acelor fapte.

2. Salutăm și suntem de acord cu definiția dată antisemitismului de către Alianța Internațională pentru Comemorarea Holocaustului (definiția IHRA), definiție utilizată din 2017 inclusiv de Comisia Europeană, și a cărei traducere în limba română se regăsește la nota de subsol nr. 23 a Strategiei UE privind combaterea antisemitismului și susținerea vieții evreiești (Comisia, 2021b). Analizând definiția din Codul adoptat de UNATC constatăm că acesta este greșit (sau o exprimare nefericită)! Definiția regăsită în acest cod este: „Antisemitismul este **o anumită percepție a evreilor**, care poate fi exprimată ca ură împotriva evreilor. Manifestările retorice și fizice ale antisemitismului sunt îndreptate **către** evrei sau neevrei și/sau proprietățile acestora, către instituțiile și infrastructurile religioase ale comunităților evreiești”, definiție care sună total diferit ca sens față de definiția IHRA: „Antisemitismul reprezintă **o anumită percepție referitoare la evrei**, care poate fi exprimată ca ură împotriva evreilor. Manifestările retorice și fizice ale antisemitismului sunt îndreptate **împotriva** evreilor sau neevreilor și/sau a proprietăților acestora și împotriva instituțiilor comunităților evreiești și lăcașurilor lor de cult.” Menționăm că în ianuarie 2021, Comisia, în cooperare cu IHRA, a publicat „Handbook for the practical use of the IHRA working definition of antisemitism” (Manualul pentru utilizarea practică a definiției de lucru a antisemitismului a IHRA), care oferă o imagine de ansamblu a bunelor practici din întreaga Europă privind utilizarea

definiției de către organizațiile internaționale, administrațiile naționale, societatea civilă și comunitățile evreiești (IHRA, 2021).

3. Mai mult, se arată în chiar cuprinsul Anexei 1 al Codului trimis spre adoptare că definiția cu care acesta lucrează este „*fără caracter juridic obligatoriu*”. Or, având în vedere că acest Cod este unul care se indică a fi adoptat de către toate universitățile din România, ca document strategic de politică internă, trimiterea la o definiție legală precum și o traducere cu caracter legal și al exemplelor ilustrative o considerăm mai mult decât necesară în contextul răspunderii juridice care reclamă o astfel de definiție, mai ales din perspectiva sancționării legale a persoanelor vinovate de săvârșirea unor astfel de fapte. Cu privire la acest aspect menționăm că documentul „*Handbook for practical use of the IHRA working definition of antisemitism*” la care se face referire în cadrul Strategiei UE se regăsește pe site-ul oficial al *Publication Office of the European Union*, doar în limba engleză și germană, ceea ce poate duce la traduceri diferite a acestui document.

4. Articolul 5 (UNATC 2019) intitulat Reclamații și sancțiuni, prevede la:

- a. pct. 5.2. denumit (în mod eronat n.n.) **Penalități** - că acestea „**variază și pot porni de la a cere iertare în mod public până la acțiuni disciplinare, concediere, suspendare sau exmatriculare**” sancțiuni care nu sunt conforme cu prevederile legale în vigoare așa cum acestea sunt prevăzute fie în Legea educației naționale fie în Codul muncii.
- b. pct. 5.3. Recomandarea către Comisiile de etică ca acestea să se „consulte cu **organizațiile societății civile relevante pentru evaluarea incidentelor**” care este asemenea salutară, însă, pentru a nu fi IIS pasibile de o acuzare privind informarea cu rea credință, incompletă sau neglijentă, considerăm necesară stabilirea unei liste orientative a acestor organizații civile. Un rol în stabilirea acestei liste o poate avea Comitetul interministerial pentru monitorizarea implementării Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură, aferentă perioadei 2021-2023, constituit prin Decizia Prim-Ministrului nr. 173/28.02.2022, comitet din care face parte inclusiv Ministerul Educației (Guvern, 2022).

Privind răspunderea persoanelor pentru fapte antisemite, la nivel național regăsim Legea nr. 157 din 2018 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antisemitismului (Lege, 2018) care definește în mod legal noțiunea de antisemitism. Astfel, conform prevederilor art. 2 lit. a) din lege, „prin antisemitism se înțelege atât percepția referitoare la evrei exprimată ca ură împotriva acestora, cât și manifestările verbale sau fizice, motivate de ură împotriva evreilor, îndreptate

împotriva evreilor sau ne-evreilor ori a proprietăților acestora, împotriva instituțiilor comunităților evreiești sau lăcașurilor lor de cult”. De aceea propunem ca definiție de lucru, în ceea ce privește elaborarea codurilor de conduită pentru prevenția și sancționarea incidentelor antisemite în universitățile din România, definiția legală, care după cum observăm este apropiată definiției adoptate de IHRA.

5. Concluzii

Importanța unui cod de conduită pentru prevenirea și sancționarea incidentelor antisemite este de netăgăduit. Chiar dacă la nivelul României, așa cum rezultă din sondajele EUROBAROMETRU evidențiate în Strategia UE privind combaterea antisemitismului și susținerea vieții evreiești, faptele de discriminare și infracțiunile motivate de ură împotriva evreilor sunt reduse, educația, și pe această cale prevenția, sunt esențiale pentru menținerea unui climat etic, nediscriminatoriu, indiferent de motiv sau cauză. Pentru acesta este necesară o informare corectă, o reglementare a unor obligații care să aibă bază legală și care să poată dispune astfel de o interpretare și aplicare departe de orice ambiguitate sau neclaritate.

Cu atât mai mult, este astfel evidențiat rolul ministerelor de resort și a comitetelor naționale cu competențe în domeniu în ceea ce privește ghidarea corectă a instituțiilor aflate în coordonare sau în subordine în domenii și subiecte care, cel puțin la nivelul UE, dacă nu și internațional, devin sensibile opiniei publice și organizațiilor

Referințe:

- Comisia, (2020a). O Uniune a egalității: Strategia privind egalitatea de gen 2020-2025, accesibilă la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152&qid=1662263714117>
- Comisia, (2020b). O Uniune a egalității: Planul de acțiune al UE de combatere a rasismului pentru perioada 2020-2025, accesibilă la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0565&qid=1662264013938>
- Comisia. (2020c). O Uniune a egalității: Cadrul strategic al UE pentru egalitatea, incluziunea și participarea romilor, accesibilă la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0620&qid=1662280460000>
- Comisia. (2020d). O Uniune a egalității: Strategia privind egalitatea pentru persoanele LGBTIQ 2020-2025, accesibilă la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0698&qid=1662280598304>
- Comisia, (2021a). Strategia privind drepturile persoanelor cu handicap, accesibilă la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0101&qid=1662280699210>
- Comisia, (2021b). Strategia UE privind combaterea antisemitismului și susținerea vieții evreiești (2021-2030), accesibilă la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0615&from=IT>
- Consiliul UE, (2008). Decizia-cadru 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal, publicată în OJ L 328, 6.12.2008, p. 55-58.
- EUJS, European Union of Jewish Students <https://www.eujs.org/>
- Guvern, (2021). Hotărâre nr. 539 din 13 mai 2021 privind aprobarea Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură, aferentă perioadei 2021-2023, și a Planului de acțiune al Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură, aferentă perioadei 2021-2023, Publicată în MO nr. 517 din 21 mai 2021, accesibilă la: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/242371>
- Guvern, (2022). Decizie nr. 138 din 5 iulie 2019 privind înființarea Comitetului interministerial pentru combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului de ură, publicată în MO nr. 553 din 5 iulie 2019 accesibilă la: DECIZIE 138 05/07/2019 - Portal Legislativ ([just.ro](https://legislatie.just.ro)).
- IHRA, (2021). Handbook for the practical use of the IHRA working definition of antisemitism, accesibilă la: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en>
- Lege, (2018). Legea nr. 157 din 2 iulie 2018 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, publicată în MO nr. 562 din 4 iulie 2018, accesibilă la: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/202199>
- TFUE, (2012). Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidată). Accesibil la: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_2&format=PDF
- UNATC, (2019). COD DE CONDUITĂ - Prevenția și sancționarea incidentelor antisemite. Accesibil la link-ul: https://www.unatc.ro/prezentare/documente/Cod_de_Conduita-Preventia_si_sanctionarea_incidentelor_antisemite.pdf

INDICE AUTORI

CAMPINA Ana - 29

Professor, PhD., Universidade Fernando Pessoa, Porto, Portugal; Editor-in-Chief International Journal of New Trends in Social Sciences (IJSS); Guest Associated Editor Frontiers

CIOBANU Ramona - 48

Lecturer, PhD., Faculty of Law Transilvania University of Brașov; Brașov, Romania

CUCIUREANU Gheorghe - 18

Institute for the Development of the Information Society, Republic of Moldova, member of the European Association for the Promotion of Science and Technology (EUROSCIENCE), national expert of ERAWATCH - the European Commission's information service on national and regional research policies and systems

DIACONU Mihaela - 38

Professor, PhD., Faculty of Economic Sciences and Law, University of Pitesti, President of the Senate of the University of Pitesti

DUMINICĂ Ramona - 38

Lecturer, PhD., Faculty of Economic Sciences and Law, University of Pitesti

von FEIGENBLATT Otto Federico - 10

Ed.D., PhD., Keiser University (Florida, United States of America); Full Professor of Educational Leadership and Program Director of the MS and PhD Programs in Educational Leadership of the Latin Division, Keiser University; Academician, Royal Academy Economics and Financial Sciences of Spain

GAVRILOV Doina - 73

PhD. Student, National School of Political and Administrative Studies, Bucharest

MANEA Laura - 132, 136

Lecturer, PhD., Faculty of Law Transilvania University of Brașov; Brașov, Romania; Legal Department of Transilvania University of Brașov, Romania

MURZEA Cristinel Ioan - 122

Professor, PhD., Dean of the Faculty of Law Transilvania University of Brașov; Brașov, Romania

RIVERA Angiemarie - 10

PhD., Ed.D. Keiser University, Florida, United States; Full Professor of Educational Leadership, Keiser University

RODAT Simona - 85

Professor, PhD., Adventus University, Faculty of Theology and Social Sciences, Cernica, Ilfov, Romania

RODRIGUES Carlos - 29

Associated Professor in Universidade Fernando Pessoa, Porto, Portugal

SALCĂ ROTARU Cristina Mihaela – 6, 136

Lecturer, PhD., Faculty of Law Transilvania University of Brașov; Brașov; Romania; President of the Commission of Ethics and University Deontology of Transilvania University of Brașov

SANTIAGO Carlos - 10

Ed.D., Full Professor of Educational Leadership, Keiser University, Florida, United States

SLABU Elisabeta - 61

Lecturer PhD., Dunărea de Jos Galati University, Faculty of Law and Administrative Sciences, Vice President of the Ethics and Deontology Commission of the University of Dunărea de Jos Galati University, Romania

TOMPEA Anca Teodora - 96

Assistent PhD., "Petre Andrei" University of Iași, Digi24 Journalist - TV Presenter, Romania

TOMPEA Doru - 106

Professor, PhD., "Petre Andrei" University of Iași, President of the Council of Administration, al "Petre Andrei" University of Iași, Romania

VRABIE Valeria - 18

National Agency for Quality Assurance in Education and Research, Republic of Moldova, Department of attestation of scientific, scientific-didactic staff and qualification of doctoral supervisors